

Міністерство освіти і науки України
Маріупольський державний університет

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ХОРОВЕЦЬ ВІРА ЄВГЕНІВНА

УДК 81'367.633-115(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

КОГНІТИВНО-ГРАМАТИЧНЕ КОНСТРУЮВАННЯ
ПРИЙМЕННИКОВОЇ КАУЗАТИВНОСТІ/КАУЗАЛЬНОСТІ
В АНГЛІЙСЬКІЙ, НОВОГРЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.Є. Хоровець

Науковий керівник: Морєва Галина Георгіївна, кандидат філологічних наук,
доцент

Київ – 2018

АНОТАЦІЯ

Хоровець В.Є. Когнітивно-граматичне конструювання прийменникової каузативності/каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство”. – Маріупольський державний університет, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2018.

У дисертації *розроблено* нову теоретико-методологічну концепцію для зіставлення когнітивно-граматичного конструювання прийменникової каузативності/каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах; *установлено* 5 спільних типів інваріантно-варіантних моделей прийменникового конструювання каузативних ситуацій в англійській, новогрецькій та українській мовах: 1) екзистенційний тип (буття), 2) акціональний тип (дія, подія, явище), 3) статальний тип (стан), 4) реляційний тип (відношення), 5) характеристичний тип (ознака, властивість, якість, кількість); *укладено* відмінний для кожної із досліджуваних мов реєстр прийменників причини, що є маркерами причинно-наслідкових відношень: в англійській мові маркерами цих відношень є 24 прийменники, серед яких 10 простих та 14 складних; у новогрецькій – 15, які за будовою є лише простими, а в українській – 28, що є простими, складними і складеними; *здійснено* граматичне прийменникове конструювання фрагмента ФСП каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах шляхом виявлення ядерно-периферійної його організації; *виявлено* загальні закономірності у когнітивно-граматичному конструюванні прийменникової каузативності/каузальності, а також відмінності, пов’язані з національно-культурним сприйняттям ситуацій причин та їх наслідків кожним із етносів і з граматичною будовою англійської, новогрецької та української мов.

Теоретичні положення дисертації ґрунтуються на філософській науковій традиції розуміння категорії *причинності*, яка служить для позначення необхідного породжувального (каузального) зв'язку між двома явищами, з яких одне (назване причиною) генерує настання іншого (іменованого наслідком). Між причиною і наслідком наявні асиметричні відношення, які не є рівноправними величинами, оскільки одна з них зумовлює іншу.

Причинно-наслідковий зв'язок – це одна з основних форм взаємозумовленості процесів відображення в мові навколишньої дійсності, які фіксують найважливіший ступінь людського мислення – здатність до логічних висновків (умовиведень), формалізованих шляхом побудови контрафактичної імплікації. Для вираження безпосередньо причинно-наслідкового зв'язку функціонує термін каузальна імплікація, яка виражається формулою $A \pm B$, де знак $\pm$ вказує на те, що між висловлюваннями наявний зв'язок за змістом. Поряд з цим зв'язком існує універсальне логіко-граматичне поняття, яким є умовиведення, формою вираження якого є конструкції природної мови. Вибір синтаксичної конструкції визначається специфікою умовиведення як форми мислення, в основі якого і лежить причинно-наслідковий зв'язок.

Виявлення логічних операцій у конструкціях природної мови розкриває когнітивну природу зв'язків мови і мислення, оскільки навколишня дійсність відображається в свідомості людини у вигляді різноманітних форм думки (суджень, понять, умовиведень), що виражаються у кожній мові залежно від її граматичної специфіки. Відтак, категорія причинності в лінгвістиці пов'язана з її когнітивним розумінням як універсальною поняттєвою категорією буття людини, що виражається в мові за допомогою різних способів і засобів.

Основним способом ідентифікації категорії причинності є фактуальність, яка виявляється в межах семантичної опозиції “породжувальна реальна подія / породжена реальна подія”, пов'язаної

відношеннями каузації. Другим способом її вияву є ступінь інформативності у мовному вираженні причини, що визначається категорією зумовленості – складно структурованого поняття, план змісту якого складає загальне інваріантне значення зумовленості, яке варіантно у вираженні в окремих семантичних категоріях наслідку, умови, допустовості тощо, а план вираження становлять засоби різних мовних рівнів.

Термін “каузація” є суміжним, але не тотожним із поняттям “каузальності/причинності”. Він став основою для введення в науковий обіг терміна “каузативність”, який у когнітивній граматиці почали вживати на позначення варіантних ситуацій причини, або каузативних ситуацій. Під каузативністю у роботі розуміється складна, багатопланова категорія, що сягає філософської категорії “каузальності/причинності” й відображає реальні зв’язки між об’єктами навколишнього світу, які категоризуються свідомістю людини як причинні.

Типологію ситуацій зі значенням причини складають 5 типів: 1) екзистенційний тип (буття), 2) акціональний тип (дія, подія, явище), 3) статальний тип (стан), 4) реляційний тип (відношення), 5) характеристичний тип (ознака, властивість, якість, кількість).

Когнітивний процес відображення каузативних ситуацій у свідомості носіїв конкретної мови розкривається в ментальній діяльності людини, зокрема в її когнітивній здатності робити певні умовиведення, обґрунтування й пояснення реальних причинно-наслідкових (тобто каузальних) відношень.

У різних мовах незалежно від їхньої морфологічної будови синтаксичні конструкції, смислова структура яких містить логічну пропозицію каузальності (*X є причина Y*), називають каузальними конструкціями. Каузальна семантика може бути виражена різними каузальними конструкціями, які є способом вираження причинно-наслідкових зв’язків. Тимчасом засобами вираження причинно-наслідкових відношень є їх маркери у структурі каузальних конструкцій, до яких належать з-поміж решти – прийменники.

З когнітивного погляду, прийменники – це орієнтири, які маркують певні точки простору або його зони в обраній системі координат.

Первинними є абстрактні, переважно, просторові значення у прийменників та їхні похідні, домінують яких становлять прийменники зі значенням причини, які виражають різні типи причинно-наслідкових/каузальних відношень у конкретній каузативній ситуації. У контекстному оточенні прийменники утворюють прийменникові конструкції, які будуються за граматико-синтаксичними моделями певної мови – у даному разі – англійської, новогрецької та української.

Прийменникові каузальні конструкції є маркерами причинно-наслідкових відношень. В англійській мові маркерами цих відношень є 24 прийменники, серед яких 10 простих та 14 складних; у новогрецькій – 15, які за будовою є лише простими, а в українській – 28, що є простими, складними і складеними. Прості прийменники є найбільш абстрактними і виражають загальне значення причини, тимчасом складні й складені увиразнюють конкретний вияв казуальності у контекстному оточенні й у конкретній каузативній ситуації.

Ключові слова: когнітивно-граматичне конструювання, каузативна ситуація, ФСП каузальності, прийменникові конструкції, прийменники причини.

ABSTRACT

Khorovets V.Ye. Cognitive and Grammatical Constructing of Prepositional Causativity/Causality in English, Modern Greek and Ukrainian. – Qualification thesis. Manuscript.

Thesis for a Candidate's Degree in Philology (PhD), Specialty 10.02.17 "Comparative, Historical and Typological Linguistics". – Mariupol State University, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, 2018.

This thesis offers a new theoretical and methodological concept for comparison of cognitive and grammatical constructing of prepositional causativity/causality in English, Modern Greek and Ukrainian; 5 common types of variant and invariant models of prepositional constructing of causative situations in English, Modern Greek and Ukrainian have been identified: 1) existential type (existence), 2) actional type (action, event, phenomenon), 3) statal type (state), 4) relational type (relation), 5) characterizing type (characteristic, property, quality, quantity); lists of causal prepositions that are markers of cause and effect relationship for each language under research have been compiled: in English the markers of this relationship are 24 prepositions: 10 simple prepositions and 14 compound ones; in Modern Greek there are 15 causal prepositions all of which are simple, and in Ukrainian there are 28 causal prepositions, which are simple, compound and complex; grammatical prepositional constructing of a segment of the functional-semantic field of causality in English, Modern Greek and Ukrainian has been carried out by means of revealing its centre-periphery structure; general characteristics of cognitive and grammatical constructing of prepositional causativity/causality as well as differences connected with national cultural differences in perception of causal situations and their consequences by each nation and the grammatical structure of English, Modern Greek and Ukrainian have been identified.

Theoretical postulates of the thesis are based on philosophical tradition of understanding the category of *causality* which serves to denote the necessary

causative connection between two phenomena, one of which (referred to as cause) generates the other (referred to as effect). Cause and effect are characterized by an asymmetrical relationship since they are unequal and one of them causes the other.

Cause and effect relationship is one of the basic forms of interconditionality of the processes of reflecting the real world in the language, which identify the highest level of human thinking – ability to make logical inferences, formalized by means of framing counterfactual implication. To denote cause and effect relationship the term causal implication, which is expressed by the formula $A \pm B$, where the sign $\pm$ shows that the statements are related by meaning. Along with this relation there is a universal logical grammatical notion, that is inference, the form of expression of which are natural language constructions. The choice of the syntactic construction is determined by the specific character of inference as a form of thinking based on cause and effect relationship.

Revealing logical operations in natural language constructions helps to establish the cognitive nature of links between language and thinking, since the real world is reflected in human consciousness in the shape of various forms of thought (judgements, notions, inferences), that are expressed in every language in accordance with its grammatical structure. Thus, the linguistic category of causality is linked to its cognitive understanding as a universal conceptual category of human existence, which is expressed in the language with the help of various means.

The main way of identifying the category of causality is factuality, which manifests itself through the semantic opposition generating real event / generated real event, connected by causative relationship. Another way of its manifestation is the degree of informativity in the way cause is expressed in the language, which is determined by causality that is a complex structured notion, the plane of content of which is the general invariant meaning of causality with its variant meanings of consequence, condition, concession, etc, while the plane of expression is composed of means of different language levels.

The term “causation” is related but is not equivalent to the notion “causality”. It gave rise to the usage of the term “causativity” in the language of science, which came to denote variant situations of cause or causative situations in cognitive grammar. The term “causativity” in the thesis is used to denote a complex multi-faceted category which originates from the philosophical category of causality and depicts real connections between the objects of the surrounding world, which are categorized by human consciousness as causal.

The typology of causal situations is comprised of 5 types: 1) existential type (existence), 2) actional type (action, event, phenomenon), 3) statal type (state), 4) relational type (relation), 5) characterizing type (characteristic, property, quality, quantity).

Cognitive reflection of causative situations in the consciousness of native speakers of a certain language is revealed through a person’s mental activity, in particular, their cognitive ability to draw inferences, make judgements and find explanation for objective cause and effect (causal) relationship.

In different languages, regardless of their morphological structure, syntactical constructions, the conceptual structure of which contains logical proposition of causality (*X is the cause of Y*) are called causal constructions. Causal meaning can be expressed by various causal constructions, which are a means of expressing cause and effect relationship. Meanwhile, means of expressing cause and effect relationship are its markers in the structure of causal constructions, which include, among others, prepositions.

From a cognitive perspective, prepositions are orienting points, which mark certain points in space or its sectors in the given coordinate system.

The primary meanings of prepositions are abstract, in most cases, spatial ones and their derivatives, with causal prepositions occupying a dominant position. Causal prepositions express various types of cause and effect relationships in a given causative situation. In context prepositions form prepositional constructions which are built up in accordance with the grammatical patterns of a given language, in this case, of English, Modern Greek and Ukrainian.

Prepositional causal constructions are markers of cause and effect relationships. In English the markers of these relationships are 24 prepositions: 10 simple prepositions and 14 compound ones; in Modern Greek there are 15 causal prepositions all of which are simple, and in Ukrainian there are 28 causal prepositions, which are simple, compound and complex. Simple prepositions are the most abstract ones and they denote the general meaning of causality, while compound and complex prepositions indicate a more specific causal meaning in a given causative situation.

Keywords: cognitive and grammatical constructing, causative situation, functional-semantic field of causality, prepositional constructions, causal prepositions.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

1. Хоровець В. До питання про статус прийменників та їх особливості в англійській, українській та новогрецькій мовах. *Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Т.Шевченка* : зб. наук. пр. / гол. ред. В.С. Курило. Луганськ, 2013. № 14 (273). Ч. III. С. 281–287.

2. Хоровець В. Типологія причинності та особливості її мовної репрезентації. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. пр. / наук. ред. О.Д. Огуй. Чернівці : Видавничий дім “РОДОВІД”, 2014. Вип. 692–693: Германська філологія. С. 286–289.

3. Хоровець В. Місце прийменників зі значенням причини в прийменниковій системі новогрецької мови. *Одеський лінгвістичний вісник* : наук.-пр. журн. / гол. ред. Н.В. Петлюченко. Одеса, 2014. Вип. 4. С. 295–299.

4. Хоровець В.Є. Особливості структури й семантики прийменників зі значенням причини в англійській і новогрецькій мовах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія “Філологія”* : зб. наук. пр. / гол. ред. І.В. Ступак. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2014. Вип. 10. Т. 2. С. 111–114.

5. Хоровець В. Теоретичні засади дослідження адвербіальних прийменникових конструкцій. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: “Мовознавство”* : наук. журн. / відп. ред. Т.С. Пристайко. Дніпропетровськ, 2015. Вип. 21(2). Т. 23. № 11. С. 144–149.

6. Хоровець В. Опыт исследования семантических особенностей некоторых адвербиальных предложных конструкций (на материале украинского языка). *В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии* : сб. ст. по материалам LVII междунар. науч.-практ. конф. Новосибирск : Изд. АНС “СибАК”, 2016. № 2 (57). С. 79–88. ISSN 2309–3358

7. Хоровець В. Причинно-следственные связи в философии и лингвистике. *Актуальні проблеми науки та освіти*: матеріали XIII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ (м. Маріуполь,

4 лютого 2011 року). Маріуполь : Маріупольський державний університет, 2011. С. 324–325.

8. Хоровець В. До визначення статусу прийменниково-іменних груп *Актуальні проблеми науки та освіти*: матеріали XIV підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ (м. Маріуполь, 10 січня 2012 року). Маріуполь : Маріупольський державний університет, 2012. С. 182–184.

9. Хоровець В. До питання про статус прийменниково-іменних груп англійської та української мов. *Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських та германських мов і літератур*: матеріали XI Міжвузівської конференції молодих учених (Донецьк, 29–30 січня 2013 року). Донецьк : Донецький Національний університет, 2013. С. 186–189.

10. Хоровець В. До питання про статус прийменників. *Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій*: матеріали I Міжнародної наукової конференції (Маріуполь, 28–30 вересня 2012 року). Маріуполь : Маріупольський державний університет, 2012. С. 268–272.

11. Хоровець В. Структурно-семантичні особливості прийменників зі значенням причини в новогрецькій мові. *Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій*: матеріали II Міжнародної наукової конференції (Маріуполь, 25–27 вересня 2014 року). Маріуполь : Маріупольський державний університет, 2014. С. 158–161.

12. Хоровець В. Проблема взаємовідношення прийменника та відмінка. *Актуальні проблеми науки та освіти*: матеріали XVI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ (м. Маріуполь, 31 січня 2014 року). Маріуполь : Маріупольський державний університет, 2014. С. 172–174.

13. Хоровець В. Проблеми дослідження прийменників на матеріалі англійської та новогрецької мов. *Сучасна філологія: теорія та практика*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 7–8 листопада 2014 року). Одеса, 2014. С. 152–155.

14. Хоровець В. Роль наслідкового компонента в ситуації внутрішньої причини. *Актуальні проблеми науки та освіти*: матеріали XVIII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ. Маріуполь : Маріупольський державний університет, 2016. С. 224–225.

15. Хоровець В. До питання про розмежування прийменникових еквівалентів та власне прийменників. *Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій*: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Маріуполь, 29–30 вересня 2017 року). Маріуполь : Маріупольський державний університет, 2017. С. 184–187.

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1 КОГНІТИВНО-ГРАМАТИЧНА ПРИРОДА ПРИЙМЕННИКОВОЇ КАУЗАТИВНОСТІ / КАУЗАЛЬНОСТІ В ОКРЕМИХ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВАХ.....	25
1.1 Полідисциплінарний характер категорії причини та її когнітивно-мовна сутність.....	25
1.2 Співвідношення понять каузативність/каузальність.....	34
1.3 Когнітивна здатність прийменників до конструювання каузативності й вираження каузальних (причинно-наслідкових) відношень.....	38
1.3.1 Когнітивна сутність реляційної природи прийменників.....	38
1.3.2 Прийменникове конструювання та його когнітивно-граматичні механізми.....	45
1.3.3 Прийменникове конструювання в англійській мові та прийменникове вираження каузальних відношень.....	50
1.3.4 Прийменникове конструювання в новогрецькій мові та прийменникове вираження каузальних відношень.....	54
1.3.5 Прийменникове конструювання в українській мові та прийменникове вираження каузальних відношень.....	59
Висновки до розділу 1.....	63
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПРИЙМЕННИКОВОЇ КАУЗАТИВНОСТІ / КАУЗАЛЬНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ, НОВОГРЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	67
2.1 Когнітивно-семантичні методики моделювання причинно-наслідкових відношень у різних мовах.....	67
2.2 ФСП як метод представлення граматичної організації категорії причини та досвід його моделювання у лінгвістичних працях....	72
2.3 Комплексна методика етапів когнітивно-граматичного	

конструювання прийменникової каузативності/каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах.....	74
Висновки до розділу 2.	78
РОЗДІЛ 3 КОГНІТИВНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ПРИЙМЕНИКОВОЇ КАУЗАТИВНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ, НОВОГРЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	81
3.1 Прийменникове конструювання екзистенційної (буттєвої) каузативності в англійській, новогрецькій та українській мовах....	81
3.2 Прийменникове конструювання акціональної (дія, подія) каузативності в англійській, новогрецькій та українській мовах....	89
3.3 Прийменникове конструювання статальної (стани) каузативності в англійській, новогрецькій та українській мовах.....	108
3.4 Прийменникове конструювання реляційної (відношення) каузативності в англійській, новогрецькій та українській мовах.....	120
3.5 Прийменникове конструювання характеристичної (ознак, властивостей, якостей, кількості) каузативності в англійській, новогрецькій та українській мовах.....	125
Висновки до розділу 3.	131
РОЗДІЛ 4 ГРАМАТИЧНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ПРИЙМЕНИКОВОЇ КАУЗАЛЬНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ, НОВОГРЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	136
4.1 Прийменникове конструювання фрагмента ФСП каузальності в англійській мові.....	136
4.2 Прийменникове конструювання фрагмента ФСП каузальності у новогрецькій мові.....	149
4.3 Прийменникове конструювання фрагмента ФСП каузальності в українській мові.....	162

4.4	Зіставно-типологічна характеристика фрагментів ФСП каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах.....	174
	Висновки до розділу 4.	180
	ВИСНОВКИ.	184
	СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	190
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ТА ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ.....	226
	СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	229

ВСТУП

Дисертація присвячена вивченню процесів і механізмів когнітивно-граматичного конструювання прийменникової каузативності/каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах.

Сучасне мовне буття, що відображає нескінченну різноманітність реальності, виявляється, в першу чергу, в складності його структури та її елементів, з-поміж яких важливе місце посідає поняття категорії (О.В. Бондарко, В.З. Дем'янков, О.С. Кубрякова, З.Д. Попова та ін.). З одного боку, очевидна важливість категорій для людини, а з іншого, – їхня зумовленість людською природою, оскільки наявність і структура категорій залежать від свідомості суб'єкта, що їх формує (О.В. Деменчук, С.П. Денисова, Н.Б. Іваницька, А.В. Корольова, Н.Є. Леміш, О.В. Тищенко).

Процес категоризації явищ навколишнього світу (як загальна здатність людського мислення) в різних мовах об'єктивується з-поміж іншого у вигляді лексико-граматичних розрядів слів як повнозначних, так і службових. Останні також беруть участь у конструюванні й вираженні різних відношень і зв'язків між об'єктами дійсності, основоположними з яких є причинно-наслідкові, що дають змогу осягнути онтологічну природу такої сутності, як взаємозумовленість і можуть бути позначені за допомогою різноманітних класів слів, зокрема і прийменників (М.В. Всеволодова).

Цей погляд у проекції на прийменники причини актуалізує новий вектор у витлумаченні як їхнього значення і функцій, так і в уточненні суміжних, але не тотожних категорій каузативності/каузальності.

Наукова дискусія навколо прийменника загалом має давню історію і різні напрями її висвітлення: 1) *граматичний* (В.В. Виноградов, І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, Є. Курилович, А.С. Колодяжний, О.С. Мельничук, Н. Cuyskens, R. Dirven); 2) *генетичний* (М. Балла, Б.М. Аксененко, А. Мейс); 3) *функціональний* (В.І. Артюхова, Г.С. Балабан, В.М. Жигadlo, Н.В. Єлісєєва, О.І. Смирницький, В.М. Ярцева, К. Coventry,

R. Carmichael); *семантичний: синтагматичний / парадигматичний* (А.П. Бабушкін, М.В. Всеволодова, А.П. Загнітко, В.О. Плунгян, Л.О. Чернейко, D. Bennet, G. Leech); 4) *когнітивний* (А.Є. Кібрик, О.В. Рахіліна, А. Herskovits, R. Jackendoff, B. Landau, R. Langacker, L. Talmy), де найбільш радикальні погляди в усі часи висловлювалися щодо прийменників причини.

Наразі серед дослідників не існує одностайного погляду на принципи класифікації семантичних типів причинних відношень навіть в межах однієї мови (В.В. Жданова, Е.С. Котвицька та ін.). Це пояснюється відсутністю загальних принципів типології причинних значень і певною суб'єктивністю цієї категорії. Проблему ускладнює ще й той факт, що, незважаючи на універсальність філософсько-логічного устрою когнітивної діяльності людини, у різних народів спостерігаються відмінності в мовних позначеннях причинно-наслідкових відношень. Не визначено також, в яких відношеннях перебувають такі суміжні, але не тотожні поняття, як *каузативність* і *каузальність*. Каузативність як одна з найважливіших категорій буття, поряд з часом, простором, рухом тощо, через свій надто загально категоріальний характер вже апіорі може бути названа дефінітивно незавершеною, неформленою. Водночас її тісні зв'язки з категорією каузальності, або причинно-наслідкових відношень, потребують уточнення в плані встановлення свіввідношення між ними та прийменникової експлікації у різних мовах – у даному разі в англійській, новогрецькій та українській.

Континуальність світу і фрагментарність кожної мови з її граматичними можливостями дають змогу сегментувати безперервний причинно-наслідковий ланцюжок явищ на кванти і розглядати їх як самостійні фрагменти мислення представників конкретної етнокультури, що мають своє позначення, в тому числі і за допомогою прийменників причини. Прийменникові конструкції і є тими квантами причинно-наслідкового ланцюга (каузативного), що містять у згорнутому вигляді повний цикл каузальних відношень “причина-наслідок”.

Актуальність теми дисертації визначається її спрямуванням на дослідження логічних операцій у конструкціях природної мови, зміщенням лінгвокомпаративного фокусу в когнітивну площину, яка передбачає аналіз різних процесів, відображених у свідомості людини у вигляді певних умовиведень, ключовим із яких є причина-наслідок, що виражається у кожній мові залежно від її граматичної специфіки як повнозначними, так і службовими класами слів, серед яких найбільш дискусійними залишаються прийменники причини. Такий підхід до розкриття механізмів когнітивно-граматичного конструювання прийменникової каузативності/каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах дасть змогу глибше пізнати семантико-синтаксичну будову цих мов загалом, а також з'ясувати, як за допомогою причинних прийменників носії англійської, новогрецької та української мов відображають логічні взаємозумовлені зв'язки між явищами, предметами, подіями, фактами навколишнього світу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою наукової теми кафедри теорії та практики перекладу Маріупольського державного університету “Мовні одиниці різних рівнів сучасних германських, романських, слов'янських та новогрецької мов: когнітивний, комунікативний, порівняльний аспекти” (тему дисертації затверджено вченою радою МДУ, протокол № 7 від 26 лютого 2014 року, уточнено і перезатверджено на засіданні вченої ради Маріупольського державного університету, протокол № 15 від 21 червня 2017 року, уточнено і перезатверджено на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.26 НПУ імені М.П. Драгоманова, протокол № 10 від 19 грудня 2017 року).

Метою дисертаційної роботи є розкриття процесів і механізмів когнітивно-граматичного конструювання прийменникової каузативності/каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

- сформулювати теоретичні положення дисертації, пов'язані з вивченням прийменників причини та їхньої когнітивно-граматичної природи в окремих індоєвропейських мовах;
- уточнити співвідношення понять каузативність/каузальність в їх проєкції на прийменникові конструкції;
- розробити комплексну методику зіставлення етапів когнітивно-граматичного конструювання прийменникової каузативності/каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах;
- представити інваріантно-варіантні моделі прийменникового конструювання каузативних ситуацій в англійській, новогрецькій та українській мовах;
- здійснити граматичне прийменникове конструювання фрагмента ФСП каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах шляхом виявлення ядерно-периферійної його організації;
- виявити загальні закономірності у когнітивно-граматичному конструюванні прийменникової каузативності/каузальності, а також відмінності, пов'язані з національно-культурним сприйняттям ситуацій причин та їх наслідків кожним із етносів і з граматичною будовою англійської, новогрецької та української мов.

Об'єктом дослідження є прийменники причини в англійській, новогрецькій та українській мовах.

Предметом – процеси і механізми когнітивного конструювання прийменникових каузативних ситуацій і прийменникове конструювання фрагмента ФСП каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах.

Джерельною базою дисертації є писемні тексти British National Corpus (<http://www.natcorp.ox.ac.uk/>); художні тексти та тексти періодичних видань Corpus of Modern Greek (<http://www.web-corpora.net/GreekCorpus/>); художня проза і публіцистичні тексти Корпусу української мови (<http://www.mova.info/corpus.aspx/>); художні тексти англійською мовою:

W.S. Maugham “Theatre”, J. Fowles “The Collector”, F. Scott Fitzgerald “Tender is the night”, J. Galsworthy “The Forsyte saga”; новогрецькою мовою: Φ. Walter-Κυρλίδου, Β. Αποστολοπούλου-Αναστασίου “Φριντα και Βικτωρια (αδελφότητα γυναικών)”, Σ. Ασημακοπούλου “Δίνη (συλλογή διηγημάτων)”, Ν. Σουβατζής “Αναχώρηση (συλλογή διηγημάτων)”, українською мовою: П.А. Загребельний “Роксолана”, “Диво”, Ю. Андрухович “Московіада: Роман жахів”; словники англійської мови: American Heritage Dictionary of the English Language. – [Electronic resource]. – Режим доступу: <http://www.bartleby.com/61/48/Co564800.html>, Cambridge Dictionary. – [Electronic resource]. – Режим доступу: <http://dictionary.cambridge.org>., Collins English Dictionary. – [Millenium Edition], New Webster’s Dictionary and Thesaurus of the English Language; новогрецької мови: Новогреческо-русский словарь: Ок. 67000 слов / И.П. Хориков, М.Г. Малев; под ред. П. Пердикиса, Т. Пападопулоса, Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων: Ερμηνευτικό, ετυμολογικό, ορθογραφικό, συνωνύμων-αντιθέτων, κύριων ονομάτων, επιστημονικών όρων, ακρωνυμίων / Γ. Μπαμπινιώτης. Τρίτη έκδοση, Μέγα λεξικόν της ελληνικής γλώσσας; української мови: Словник української мови в 11 т. (ред. колег. І.К. Білодід (голова) та ін.), Великий тлумачний словник сучасної української мови (уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел), Словник українських прізвищ. Сучасна українська мова (А.П. Загнітко, І.Г. Данилюк, Г.В. Ситар, І.А. Щукіна).

Фактичний матеріал дисертації становлять 18 000 фрагментів художніх та публіцистичних текстів англійською, новогрецькою та українською мовами (по 6000 в кожній мові), відібраних із корпусів англійської мови: British National Corpus (<http://www.natcorp.ox.ac.uk/>); новогрецької мови: Corpus of Modern Greek (<http://www.web-corpora.net/GreekCorpus/>); української мови: Корпус української мови (<http://www.mova.info/corpus.aspx/>) та з друкованих художніх текстів, зазначених у джерельній базі.

Методи дослідження. Серед методів і прийомів дослідження – *метод когнітивного моделювання* – для представлення інваріантно-варіантних значень прийменників, що є маркерами ідентифікації каузативних ситуацій; *метод логічних імплікацій* (X є причина Y), а також *структурний метод*, зокрема його *методика компонентного аналізу* – для семантичного позначення каузативних імплікатур та встановлення семантичної структури прийменників причини в англійській, новогрецькій та українській мовах; *методика дистрибутивного аналізу* – для визначення валентних можливостей прийменників щодо їхнього оточення в контексті, лівобічної і правобічної дистрибуції; *метод ФСП* – для виявлення граматичного конструювання ядерно-периферійних зон каузативних ситуацій, маркованих прийменниковими каузальними відношеннями причини; *методика трансформаційного аналізу* – для ідентифікації граматичних/синтаксичних моделей прийменникових конструкцій в англійській, новогрецькій та українській мовах; *зіставно-типологічний метод* – для обрання *tertium comparationis*, основи зіставлення, якою у дисертації є прийменники як знаки свідомості й логічного мислення – конструкти каузативних ситуацій і як знаки мови, що мають план вираження (прості/складні, складені) і план змісту – виражають один із видів причинно-наслідкових відношень; здійснення *зіставної інтерпретації* мовного матеріалу з метою виявлення спільних і відмінних типологічних характеристик прийменникового конструювання каузативності/ каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах; *кількісний аналіз* – для забезпечення достовірності здобутих результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в дисертації уперше в науковий обіг зіставної когнітивної граматики *введено* терміни “прийменникове конструювання” і “каузативна ситуація”; *розроблено* нову комплексну методикау зіставлення когнітивно-граматичного конструювання прийменникової каузативності/каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах; *установлено* 5 спільних типів

інваріантних моделей каузативних ситуацій в англійській, новогрецькій та українській мовах: 1) екзистенційний тип (буття), 2) акціональний тип (дія, подія, явище), 3) статальний тип (стан), 4) реляційний тип (відношення), 5) характеристичний тип (ознака, властивість, якість, кількість) з відмінним домінуванням у них прийменникових конструкцій – для української мови – буттєвої, для англійської – реляційної, для новогрецької – характеристичної; *ідентифіковано* обов'язкові компоненти каузативних ситуацій, що є спільними для трьох мов: для екзистенційної – 1) суб'єкт ситуації; 2) предикат існування, виникнення або припинення існування; 3) причинний чинник (внутрішній або зовнішній); для акціональної – 1) агенс; 2) дія (відсутність дії) агенса чи подія; 3) причина (внутрішня або зовнішня); для статальної – 1) агенс; 2) стан (емоційно-психічний, фізичний або фізіологічний); 3) причина (внутрішня або зовнішня); для реляційної – 1) агенс; 2) відношення між учасниками ситуації; 3) причинний чинник; для характеристичної – 1) агенс (людина, предмет, явище); 2) суб'єктивні й об'єктивні ознаки та властивості агенса (поведінкові, суспільні), а також об'єктивні ознаки, властивості предметів, явищ та фізичного середовища; 3) причина (внутрішня або зовнішня); *виявлено* розподіл прийменникових репрезентацій цих ситуацій у кожній із мов: спільним є співвідношення прийменникових репрезентацій акціональної та статальної каузативних ситуацій у трьох мовах; відмінним: для англійської мови – домінування вираження каузативного значення за допомогою сполучення дієслова *be* (або дієслів на зразок *become, grow, feel, turn*) та дієприкметника минулого часу або прикметника з семантикою емоційно-психічного, фізичного або фізіологічного стану агенса в поєднанні з прийменниками *with* чи *at*; для новогрецької – за допомогою простого присудка у формі дієслів пасивного стану або прикметників та дієприслівників в поєднанні з прийменниковою конструкцією *από + Ν3*; для української – за допомогою простого присудка у формі дієслів зворотно-середнього і нульового стану, а також прикметників та пасивних дієприкметників в поєднанні з прийменниковою конструкцією

від + *N2*; укладено відмінний для кожної із досліджуваних мов реєстр прийменників причини: в англійській мові маркерами цих відношень є 24 прийменники, у новогрецькій – 15, а в українській – 28.

Здійснено граматичне прийменникове конструювання фрагмента ФСП каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах: ядром у трьох мовах є акціональна каузативна ситуація; навколоядерну зону заповнює статальна каузативна ситуація – в новогрецькій та українській мовах, яка в англійській мові є другим ядром; виявлено спільні позиції реляційної каузативності в новогрецькій та українській мовах та екзистенційної – в англійській та українській мовах, які займають зону ближньої периферії; відмінною – позиція реляційної каузативності в англійській (навколоядерна зона), характеристичної та екзистенційної – в новогрецькій (зони ближньої та дальньої периферії, відповідно) мовах.

Визначено відмінне домінування прийменників причини у конструюванні акціональної (спеціалізованого прийменника *because of* та неспеціалізованих, десемантизованих *από* і *від*), статальної (міжмовних еквівалентів *από* та *від* та конструкцій із прийменником *with*), екзистенційної і характеристичної (спеціалізованих прийменників *because of* і *λόγω* та неспеціалізованих, десемантизованих *від* і *од*), а також реляційної (міжмовних еквівалентів *for* і *за* та конструкцій із спеціалізованим прийменником *λόγω*) каузативних ситуацій; виявлено спільну семантику правобічної дистрибуції прийменникових компонентів *with*, *από* і *від*, що є маркерами статальної каузативності у трьох мовах, та прийменникових компонентів *for* і *за*, що є маркерами реляційної каузативності – в англійській та українській мовах.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їхнього застосування в зіставно-типологічних дослідженнях із проблем когнітивної і граматичної семантики, а також у викладанні навчальних дисциплін: “Загальне мовознавство”, “Порівняльна типологія англійської/новогрецької та української мов”, “Практична граматики

англійської/новогрецької мови”, “Теоретична граматики англійської/новогрецької мови”, “Сучасна українська літературна мова” (розділ “Морфологія”). Опрацьований фактичний матеріал може стати доповненням до реєстрів англійських та українських прийменників, а також при розробці реєстру новогрецьких прийменників.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертації апробовані на *шести міжнародних науково-практичних конференціях*: “В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии” (Новосибірськ, 2016), “Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій” (Маріуполь, 2012, 2014, 2017), “Сучасна філологія: теорія та практика” (Одеса, 2015), “Актуальні проблеми термінознавства, романо-германської філології та перекладу” (Чернівці, 2014).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційної роботи викладено у *п'ятнадцяти публікаціях*: у *п'яти* статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях України, в *одній* статті – в періодичному виданні іншої держави та тезах доповідей *трьох* наукових конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з анотацій двома мовами, списку опублікованих праць автора, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (382 позиції, з яких 67 – іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (23 позиції), списку джерел ілюстративного матеріалу (13 найменувань) та 2-х таблиць. Повний обсяг дисертації – 230 сторінок, основний зміст викладено на 189 сторінках).

РОЗДІЛ 1
КОГНІТИВНО-ГРАМАТИЧНА ПРИРОДА
ПРИЙМЕННИКОВОЇ КАУЗАТИВНОСТІ / КАУЗАЛЬНОСТІ
В ОКРЕМИХ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВАХ

1.1 Полідисциплінарний характер категорії причини та її когнітивно-мовна сутність

Пізнання світу і сприйняття універсальних категорій буття є типовим для всіх народів. Це питання стосується проблеми розкриття когнітивних механізмів взаємозв'язку мови і мислення (В. фон Гумбольдт, В.З. Дем'янков, О.С. Кубрякова, О.О. Потебня та ін.). На сьогодні загально визнаним є факт, постульований в енциклопедичних виданнях, що “взаємозв'язок між частинами мови і філософсько-логічними категоріями має загальний характер, властивий усім мовам світу і зумовлений змістом позамовної дійсності, яка, зрештою, відтворюється у свідомості носіїв різних мов однаково за загальними законами мислення” [268, с. 76–77, с. 79], але при цьому виражається в мовах по-різному.

Однією з таких є категорія **причини** [54, с. 3], яку вважають філософською категорією і під якою у лінгвістичних лексикографічних джерелах розуміють “генетичний зв'язок між явищами навколишнього світу в процесі їхнього розвитку, сутність якого полягає в тому, що одне явище (причина) ... породжує інше (наслідок)” [389, с. 457].

А оскільки розуміння причинно-наслідкових відношень у лінгвістиці спирається на філософсько-логічну наукову традицію, то вважаємо за доцільне представити стислий історичний екскурс/огляд цього питання для того, щоб осмислити процес еволюції поняття причини й причинності у наукознавстві загалом та в лінгвістиці зокрема.

Уже загальновідомим є той науковий факт, що уявлення про причину сформувалося у свідомості людей ще в давнину в результаті їх практичної

діяльності і привертало увагу **філософів**, починаючи з античної Греції. Найпершу спробу осмислити поняття причини приписують Арістотелю, який розвинув ідеї Платона і виділив чотири типи причини: 1) матеріальну й 2) формальну, 3) дієву (рух) й 4) цільову [18, с. 70].

Намагаючись вирішити споконвічну проблему форми й матерії, Арістотель говорив про формальні й матеріальні причини. Розглядаючи людську діяльність, учений називає причини руху, завдяки яким відбувається з'єднання матерій і форм, і обстоює кінцеву (цільову) причину, адже все, що відбувається у світі, в природі, спрямоване на досягнення певної цілі/мети [18]. Ці чотири типи причини Арістотель розглядає як чотири принципи буття кожної речі, які становлять одне ціле, при цьому головними причинами філософ все ж таки вважає формальну й цільову, що є “аспектами одного й того ж визначального телеологічного фактору” [185, с. 64]. Під телеологічним фактором тут розуміється “першопричина” Арістотеля – цільова причина буття загалом, джерело наявності всіх речей [80].

Таке визначення причини сприймалося європейськими філософами до епохи Відродження, коли наявність цільової і формальної причин почали заперечувати, а для подальшого вивчення залишили тільки дієву причину як активний початок.

Зокрема Ф. Бекон переосмислив арістотелеве вчення про чотири причини і запропонував зосередитися на виявленні матеріальних і дієвих причин, бо саме вони можуть бути точно встановлені у практичному вивченні природи [15, с. 216].

Згодом починається активна розробка ідей детермінізму загальної причинної зумовленості явищ природи. Розуміння матеріальних і дієвих причин як таких, що розкриваються в досвіді, було поглиблене Спінозою [245, с. 375] у концепції універсального детермінізму, що поширюється на всю сферу природно-людської дійсності.

Цікавою є концепція причини, започаткована Д. Юмом, який запропонував “загальні правила розпізнавання причин”: причина і дія

повинні бути суміжними у просторі й часі; причина повинна передувати дії; між причиною і дією має бути постійний зв'язок та ін. [311, с. 282]. Але загалом його гіпотези щодо розуміння причини не були сприйняті однозначно, хоча їхня перевірка була в центрі уваги сучасних філософських досліджень з цієї проблематики. Актуальною вона залишається і сьогодні.

Л.Г. Валієва дослідила за різними філософськими словниками [392; 385; 394; 396] питання співвідношення понять *причина* і *наслідок*. Причина – це явище, яке зумовлює інше явище, що називається наслідком. Причина передує наслідку і є основою його виникнення, тобто причина породжує наслідок. Причина також може розглядатися як деякий об'єкт, який впливає на інший об'єкт і викликає в нього зміни. У цьому разі наслідок – це зміна, викликана об'єктом [54, с. 7]. На підтвердження цих її висновків, звернімося до походження значень слів *причина* і *наслідок*. Слово *причина* включає префікс “при” й етимологічно пов'язане зі словами *чин*, *чинити* (д.-рус. *чинити* – “влаштовувати, виробляти, робити”) [391, с. 725, 744, 1093]. Слово *наслідок* у тлумачних словниках має одне зі значень “те, що впливає з чогось, результат чогось, висновок” [391, с. 895], походження якого пов'язане з коренем “слід”, яке самостійне означає відбиток, залишок або збережений знак чогось тощо [391, с. 895].

Науковий інтерес, за словами Н.Є. Леміш, до проблеми відношень причини й наслідку пояснюється специфічністю цієї категорії, яка відображає першочергову значимість причинних відношень у житті людини [176]. Завдяки пізнанню причинного зв'язку явищ у процесі різних видів діяльності, людина набула здатності передбачати хід їхнього подальшого розвитку, і, “отже, свідомо спрямовувати процес змін предметів відповідно до інтересів суспільства та своєчасно попереджати появу тих явищ, які можуть завдати шкоди цим інтересам” [384, с. 479]. Процес пошуку причини є дуже важливим як у повсякденному житті, так і в науковому дослідженні, адже кожна людина намагається знайти відповідь на запитання “Чому?”.

Спостерігаючи за чимось у навколишньому світі, людини намагається знайти пояснення, причину [139, с. 150].

Причина та наслідок існують об'єктивно: відношення між ними називаються **причинністю**, або **каузальністю**, або **причинно-наслідковим зв'язком** [393, с. 363].

З філософського погляду у природі, суспільстві, мисленні немає явищ, які не мали б причин і не породжували б наслідків [394, с. 532]. Безпосередньо у “Філософському енциклопедичному словнику” *причинність* витлумачується як об'єктивний зв'язок між окремими станами видів і форм матерії у процесах її руху й розвитку. [...]. Причинність загальна, бо немає явищ, які не мали б своїх причин, як немає явищ, що не породжували б тих чи інших наслідків” [396, с. 511]. З цього випливає, що кожне явище має свою причину, і немає безпричинних явищ [54, с. 8].

Виходячи з цього, можемо говорити про те, що поняття *причинність* є суто філософською, тобто науковою категорією. Це підтверджує і значення цього слова, наведене в лінгвістичному тлумачному словнику за ред. С.І. Ожегова й Н.Ю. Шведової, де *причинність (каузальність)* – називають категорією філософії, яка служить для позначення необхідного породжувального зв'язку двох явищ, з яких одне (назване причиною) генерує настання іншого (іменованого наслідком або дією) [388].

Каузальний зв'язок між причиною і наслідком виявляється в тому, що наслідок не просто настає слідом за причиною, а пов'язаний із нею внутрішніми відношеннями. Його генетичний характер полягає в тому, що структура наслідку певною мірою відтворює структуру причини. І ще одна суттєва характеристика цього зв'язку пов'язана з асиметричними відношеннями між наслідком і причиною, які не є рівноправними величинами; одна з них (причина) визначає іншу, яка залежить від першої і є наслідком [142, с. 18].

Причинно-наслідковий зв'язок є однією з основних форм взаємовідношень та зумовленості процесів об'єктивної дійсності. Ці

відношення фіксують відображення в мові найважливішого ступеня людського мислення – логічного висновку, перехід від констатації до логічного мислення [25, с. 22].

Саме це розуміння причинно-наслідкових відношень викликало науковий інтерес до їхнього осмислення **в логіці**, тобто їх логічну інтерпретацію.

Формальна логіка *причинність* вивчає з позицій методів її встановлення. Перші спроби формалізувати відношення змісту висловлень сягають праць Г. Фреге, який, увівши в математичну логіку критерій змісту, зробив перший крок щодо зближення проблем математичної логіки і проблем дослідження логічної структури природної мови [270]. Каузальні відношення Г. Фреге формалізує у вигляді матеріальної імплікації: $A \textcircled{R} B$ [142, с. 36].

Термін *імплікація* інтерпретується як логічна операція, що утворює складне висловлювання з двох висловлювань за допомогою логічного зв'язку. Поряд з матеріальною імплікацією, що трактується як відношення істинності висловлювань, а не як змістовий зв'язок, існує ще й теорія так званої формальної імплікації, яка враховує і відношення антецедента (підстави) і консеквента (наслідку) за смыслом. При цьому імплікація сама по собі ще не означає ані умовного, ані каузального, ані будь-якого іншого змістового зв'язку, її значення вичерпується залежністю істинного значення складного висловлювання від значення істинності його компонентів.

У логіці вважається, що зміст імплікативного зв'язку найбільш адекватно передає складне речення зі сполучником “якщо”, яке в синтаксисі визначається як складнопідрядне речення з підрядною частиною умови. Проте в лінгвістичних працях неодноразово йшлося про те, що імплікативний зв'язок не збігається повністю з умовним [293, с. 176], а мовні конструкції лише частково корелюють з логічними операціями. З огляду на необхідність розмежування операції логічної імплікації і вираження мовних відношень, свого часу П. Грайс увів поняття *комунікативних імплікатур*, які передають прагматичні відношення мовця [88, с. 220–221].

Відмінності між мовним вираженням відношень зумовленості, до яких належать і причинно-наслідкові, або каузальні, і операцією логічної імплікації полягають у тому, що:

– імплікативні відношення можуть встановлюватися як між реченнями, пов'язаними за змістом, так і між тими, де цей зв'язок відсутній. У лінгвістиці ж відношення зумовленості наявні лише між пов'язаними змістовно висловлюваннями [293, с. 29];

– в мові сполучник *якщо* вживається в конструкціях, для яких критерій істинності / хибності не є суттєвим. Це висловлювання про майбутні події, які нині ще не визначені, вони не є ані істинними, ані хибними, а лише невизначеними [181, с. 70].

Умовний зв'язок у логіці формалізований шляхом побудови так званої контрафактичної імплікації. А для вираження причинно-наслідкового зв'язку використовується *каузальна імплікація*, яка виражається формулою $A \pm B$, де знак $\pm$ вказує на те, що між висловлюваннями наявний зв'язок за змістом [384, с. 241].

Поряд з імплікативним зв'язком існує універсальне логіко-граматичне поняття, яким є *умовиведення*, формою вираження якого є конструкції природної мови. Вибір синтаксичної конструкції визначається специфікою умовиведення як форми мислення. У працях з логічного аналізу мови припускають, що в основі будь-якого умовиведення лежить причинно-наслідковий/каузальний зв'язок [151].

Загалом можливість виявлення логічних операцій у висловлюваннях природної мови пов'язане з питанням рокриття когнітивної природи зв'язків мови і мислення, оскільки навколишня дійсність відображається в свідомості людини у вигляді різноманітних форм думок (суджень, понять, умовиведень), що виражаються у кожній мові залежно від її граматичної специфіки [151, с. 3]. Водночас урахування логічної традиції у вивченні мовних явищ, безумовно, потребує критичного осмислення, зокрема, коли

досліджуються мовні експлікації філософських і логічних категорій, з-поміж яких і поняття каузальних, або причинно-наслідкових відношень.

Це дає підстави порушувати питання щодо **мовного статусу причинності**. Так, О.П. Комаров визначає каузальний зв'язок як “*лексико-синтагматичну категорію*”, розглядаючи її на матеріалі німецької мови [142], інші – як *лексичну категорію* внаслідок відсутності спеціалізованих граматичних засобів і наявності причинних сполучників, прийменниково-відмінкових форм і прислівників з причинним значенням [21, с. 32]. Проте більшість дослідників вважають *каузальність граматичною категорією* [86, с. 143; 152, с. 38], зокрема *синтаксичною* [193].

Широкий погляд на цю категорію в лінгвістиці пов'язаний з її когнітивним розумінням, прихильники якого називають її універсальною поняттєвою категорією буття людини, яка виражається в мові за допомогою лексичних, синтаксичних, словотворчих, морфологічних та інших засобів, формуючи функціонально-семантичне поле причинності [255, с. 55]. Цей погляд на причинність визнається як найбільш обґрунтований [45; 46; 47; 76; 103; 148 та ін.].

У зв'язку з цим постає питання вираження каузальності в мові та причинно-наслідкових зв'язків між позамовними явищами. Це питання безпосередньо пов'язане з референцією (як мова співвідноситься з зовнішніми (позамовними) явищами).

Причинність є універсальним феноменом, який притаманний людській свідомості взагалі (і в цьому полягає її когнітивна сутність у широкому смислі) і мовній свідомості (у вузькому розумінні) багатьох народів зокрема, незалежно від рівня складності мови. Стосовно цього Е. Сепір зазначав, що мова тубільців [...], можливо, не має такого слова, що може передавати смисл філософського терміна “причинність”, проте це не означає, що їхня мова не здатна виражати причинні відношення [253, с. 253–254]. “Причинні відношення, які виражені лише фрагментарно в сучасних європейських мовах, у багатьох “примітивних” мовах передаються з чіткою філософською

послідовністю” [253, с. 254], тобто, кожна мова незалежно від рівня її розвиненості чи розвитку свідомості народу, що розмовляє цією мовою, має власну систему способів/критеріїв і засобів для виявлення і вираження такого поняття, як причинність.

З. Вендлер, аналізуючи мовне оформлення причинних відношень, наголошував на окремому вивченні того, що має причину, і самої причини. До “первинних елементів онтології причинних відношень” належать “події (events)” і “факти (facts)”. Учений підкреслював, що саме події мають причини, але слово “подія” в цьому випадку треба трактувати як “технічний термін”, адже те, що має причини в повсякденному мовленні, може описуватися за допомогою інших слів: процес, дія, умова, ситуація та ін. Утім щодо самої причини, то З. Вендлер вважає, що причина – це не подія, а факт [58, с. 264–268].

Подібну позицію має Ю.С. Степанов, який відзначає, що причиною події є факт. Факт – це щось достовірно відоме чи твердження про те, що відбулося. Факти, поєднані причинним зв’язком, можна простежити, але самі причинні відношення в цих фактах не підлягають безпосередньому спостереженню, оскільки їх можна виявити лише шляхом умовиведення (про що йшлося вище) [247, с. 63]. Факти не рівнозначні подіям: факт зорієнтований на світ знання, тобто на логічний простір, організований координатою правди/неправди; подія ж зорієнтована на те, що відбувається в реальному просторі й часі [98, с. 5–6].

Отже, основним способом ідентифікації категорії причини є її **фактуальність**, що виявляється в межах семантичної опозиції “породжувальна реальна подія – породжена реальна подія” [98, с. 6; 31, с. 291]. Вище уже йшлося про те, що “каузальний зв’язок обов’язково передбачає дві події: подію причини та подію наслідку, які пов’язані відношенням каузації”. Крім того, каузальна ситуація містить чотири обов’язкові компоненти: суб’єкт ситуації причини, каузальна ознака – суб’єкт ситуації наслідку, яка каузується, і ознака, що каузується [38, с. 68].

Другим критерієм вияву причинних відношень є ступінь **інформативності** того чи іншого мовного вираження причини, пов'язаний з *категорією зумовленості*, яка є “складноструктурованим утворенням, план змісту якої складає загальне інваріантне значення зумовленості, що варіативно виявляється в більш окремих семантичних категоріях причини, наслідку, умови, допустовості, а план вираження репрезентують засоби, які належать до різних мовних рівнів (лексичного, фразеологічного, словотвірного, синтаксичного, передтекстового, текстового, мегатекстового)” [3, с. 252].

У лінгвістичних працях точиться дискусія навколо рівнозначності компонентів цієї категорії. Переважно зумовленість розглядають як родову категорію по відношенню до видових категорій причини, наслідку, цілі, умови, допустовості, мотивації [140, с. 227]. Однак, існує також погляд, згідно з яким центральними з-поміж решти є причинно-наслідкові відношення, а інші компоненти – це їхні модифікації [100, с. 63–64]. На користь цієї точки зору свідчить той факт, що на синтаксичному рівні спектр засобів вираження причинних відношень є ширшим порівняно з іншими відношеннями [3].

Якщо говорити про когнітивну природу причинності, то суть її полягає в онтології зумовленості, бо причинні відношення є первинними серед відношень цієї категорії, оскільки, по-перше, лише їхні значення можуть бути виражені безприйменниковими та прийменниково-відмінковими сполученнями, дієслівними формами, тобто засобами простого речення, яке з'явилося набагато раніше складного речення. По-друге, усі причинні (та цільові) прийменники є просторовими за походженням [179, с. 68; 314, с. 255], а умовні й допустові відношення пов'язані з часовими [170, с. 45, с. 128].

При аналізі причинних конструкцій слід враховувати, що причинні відношення завжди трикомпонентні, які складаються з 1) вказівки на певне

явище, 2) причини, що зумовлює це явище, і 3) наслідку, до якого приводить ця причина [231, с. 20].

Зауважимо, що поняття причинності єдине для всіх конструкцій, проте типів причинних значень може бути кілька, бо вони утворюються під впливом лексичного та граматичного значення компонентів цих причинних конструкцій [231, с. 20]. М.В. Всеволодова розробила семантичну типологію причинних відношень на ґрунті опозицій: “людина” – “не людина”. В першому сегменті цієї опозиції слід виділити ще опозицію “особа” – “соціум”, а в другому – “природа” – “матеріальний світ”. Для сегмента природа: “жива природа” – “нежива природа” [73, с. 60–61].

Наразі серед дослідників не існує одностайного погляду на принципи класифікації семантичних типів причинних відношень навіть в межах однієї мови. Це пояснюється відсутністю загальних принципів типології причинних значень і певною суб’єктивністю цієї категорії. Проблему ускладнює ще й той факт, що, незважаючи на універсальність філософсько-логічного устрою когнітивної діяльності людини, у різних народів спостерігаються відмінності в мовних позначеннях причинно-наслідкових відношень. Не визначено також, в яких відношеннях перебувають такі суміжні, але не тотожні поняття, як *каузативність* і *каузальність*.

1.2 Співвідношення понять *каузативність/каузальність*

У науковій граматичній літературі, зокрема у праці “Русская грамматика” пропонується широке витлумачення категорії *каузальності*, а терміни *зумовленість*, *каузальність* і *причинність* трактуються як повні синоніми [230, с. 563]. Але існує й інший погляд на цю категорію, згідно з яким категорія *каузальності* виділяється як складова категорії *зумовленості*, яка пояснює онтологічний зв’язок причини і наслідку, тобто наявні між ними причинно-наслідкові відношення [26, с. 10]. Ця позиція, на нашу думку, не є вужчою від першого витлумачення категорії *каузальності*. Ця думка

О.В. Бакулева просто пояснює когнітивну природу каузальності або причинності, яка ґрунтується на онтології зумовленості, що дає змогу зрозуміти логіку відношень між поняттями причини і наслідку: якщо є причина, то обов'язково настане і наслідок.

Проблема причинно-наслідкових відношень надзвичайно багатогранна [191], оскільки об'єктивно виміряти чи обмежити існування різних причин неможливо, як і наслідків, які настають у результаті їхнього виникнення. А тому на позначення різноманітних ситуацій причини, або *каузативних ситуацій*, вживається термін **каузативність**, під якою розуміють складну, багатопланову категорію, що сягає філософської категорії причинності й відображає реальні зв'язки між об'єктами навколишнього світу, які категоризуються свідомістю людини як причинні [260; 191].

Термін “каузативність” сягає терміна “каузація”, започаткованого у працях Ш. Баллі, де він виділяє клас каузативних дієслів, які вказують, що суб'єкт викликає якусь дію або стан іншої особи чи предмета [30, с. 159]. На сьогодні під *дієслівною каузативністю* розуміють причинно-спонукальну семантику, яка є основою поділу дієслів за критерієм каузативності/некаузативності. Найбільш глибоко теоретичні питання, пов'язані з каузативністю і типологією каузативних конструкцій, розроблені в дослідженнях В.П. Недялкова, Г.Г. Сильницького [262].

У нових антропозорієнтованих працях проблема **каузативних конструкцій** має когнітивно-прагматичне висвітлення. М.В. Всеволодова та послідовники її наукової школи (В.В. Жданова, Е.С. Котвицька та ін.) є одноставними у тому, що зміст будь-якого речення є відображенням деякої позамовної ситуації. У значенні каузативної конструкції, крім логічної пропозиції каузації, представлені щонайменше ще дві мікроситуації: антецедент каузального відношення і консеквент каузального відношення [133, с. 39].

І хоча кожна позамовна ситуація є унікальною, проте в мовній свідомості представника конкретної етнокультури вона відбивається як певна

типізована подія, або *типова ситуація* [72, с. 121–122]. Якщо така ситуація пов'язана з відображенням якоїсь причини, то така ситуація буде називатися **каузативною ситуацією**.

Дослідники каузативних конструкцій [148, с. 9] зазначають, що одна й та ж типова ситуація може бути відображена по-різному: рос. *Из-за непогоды мы не пошли в зоопарк / Непогода не позволила нам пойти в зоопарк*. У першому випадку в конструюванні конкретної каузативної ситуації “негоди” бере участь прийменник рос. *из-за*, який виконує роль іменникового каузативу.

Загалом типологію ситуацій зі значенням причини розроблено у працях М.В. Всеволодової [72, с. 136] і В.В. Жданової [102, с. 49], які виділили 5 типів ситуацій:

- 1) екзистенційний тип (буття),
- 2) акціональний тип (дія, подія, явище),
- 3) статальний тип (стан),
- 4) реляційний тип (відношення),
- 5) характеристичний тип (ознака, властивість, якість, кількість).

За спостереженнями Е.С. Котвицької, кожна **типова каузативна ситуація** складається з мінімального набору компонентів, що її конструюють: це учасники ситуації, їхні дії, стани, відношення, ознаки, предмети, з якими вони мають справу, або самі предмети, явища навколишнього світу, їхні ознаки й відношення, або події, процеси тощо [148, с. 9], а також з набору мовних засобів, які здатні якнайвлучніше її позначити / описати / представити (каузативні дієслова, прислівники, іменники, сполучники, а також прийменники).

Виходячи з цього, каузативність слід розглядати широко: по-перше, як зв'язок між думками в умовиведеннях, а, по-друге, як роздуми з приводу тієї чи іншої ситуації з метою застосування її в обґрунтуванні думки.

Когнітивний процес відображення каузативних ситуацій у свідомості носіїв конкретної мови розкривається в ментальній діяльності людини,

зокрема в її когнітивній здатності робити певні умовиведення, обґрунтування й пояснення реальних причинно-наслідкових (тобто каузальних) відношень. Обґрунтовуючи події, які базуються на причинно-наслідкових залежностях, мовець аналізує ситуацію на епістемічному рівні: пояснює й оцінює її на модусному рівні (*Modusdicenti*), тобто міркування мовця реалізуються за допомогою складних логічних розумових операцій, за допомогою розумової діяльності у вигляді дедуктивного умовисновку [91].

Каузативні ситуації – це сутності епістемічного рівня, які є діагнозом для обґрунтування логічного висновку. Життєвий досвід і фонові знання дозволяють суб'єкту розглядати позамовний знак, тобто саму ситуацію причини як симптом або діагноз для логічного висновку.

Як бачимо, каузативність – це складна когнітивна категорія, яка відображає зв'язки між явищами навколишнього світу за допомогою причинно-наслідкових, тобто *каузальних відношень*.

Вище уже було зазначено, що термін *каузальність* в широкому смислі розуміється як *зумовленість* загалом [...] [229, с. 471].

Саме така інтерпретація причинних відношень свідчить про їхнє центральне положення в системі відношень зумовленості загалом і спирається на концепцію каузальності, розроблену в роботі М.В. Ляпон [182], яка зазначає, що центральне положення причинно-наслідкових відношень визначається тим, що останні становлять зумовленість у чистому вигляді; тимчасом інші відношення – це модифікація “каузальної формули” [цит. за 100, с. 63].

У різних мовах незалежно від їхньої морфологічної будови синтаксичні конструкції, смислова структура яких містить логічну пропозицію каузальності (X є причина Y), можна назвати ***каузальними конструкціями*** [133, с. 38]. Каузальна семантика може бути виражена різними каузальними конструкціями, які є способом вираження причинно-наслідкових зв'язків. Тимчасом під засобами вираження причинно-наслідкових відношень розуміємо маркери цих відношень у структурі каузальних конструкцій.

Виділяють три основні спеціалізовані способи вираження зумовленості: 1) підрядне речення, 2) *прийменниково-відмінкова або прийменникова форма іменника зі зв'язаними з нею формами інших слів* і 3) прислівники [100, с. 30].

До засобів вираження причинно-наслідкових зв'язків, які є їхніми маркерами, належать *сполучники, частки*, а також **прийменники**.

Зупинимося докладніше на розгляді прийменникових форм як способів конструювання каузативних ситуацій та як маркерів причинно-наслідкових відношень. Звичайно, спершу слід проаналізувати позиції представників різних граматичних традицій на природу прийменника загалом, а потім уже формулювати власний погляд щодо когнітивно-граматичної сутності прийменників причини зокрема.

1.3 Когнітивна здатність прийменників до конструювання каузативності й вираження каузальних (причинно-наслідкових) відношень

1.3.1 Когнітивна сутність реляційної природи прийменників. Словниковий склад усіх індоєвропейських мов включає певні лексико-граматичні класи, які традиційно називають частинами мови, природа і сутність яких, за словами В.М. Алпатова, і донині остаточно не розкрита в лінгвістиці [9, с. 37]. Проблематичним залишається також питання визначення критеріїв виділення частин мови та принципів їх класифікації [105, с. 7]. У мовознавстві були численні спроби розробити таку класифікацію частин мови, яка базувалася б на одному єдиному принципі. Але ці спроби не виправдали себе, і проблема класифікації частин мови й досі не знайшла вирішення [117, с. 15].

Однією з найбільш суперечливих частин мови є **прийменник**, яку у класичній граматичній теорії 60-х років ХХ століття називали “будівельним матеріалом особливого гатунку, що ніби цементує окремі слова,

допомагаючи граматиці організувати їх у речення, надавати словесно вираженій думці осмисленого характеру” [141, с. 18].

Про складність і неоднозначність лінгвістичної сутності прийменника свідчать різні погляди науковців на цей лексико-граматичний розряд слів. Проблема визначення природи прийменника характерна не для однієї конкретної мови (хоча, звісно, у різних морфологічних типах мов прийменник виконує неоднакове навантаження), а для різних мов, в тому числі й для досліджуваних у цій роботі: англійської, новогрецької та української. Останнім часом це пояснюється з позицій антропоцентрично-когнітивного підходу, суть якого полягає у тому, що за допомогою мовних утворень, до яких належать також прийменники, відображається погляд носіїв мов на речі, їх якості, відношення тощо [112, с. 4].

Найбільш дискусійним моментом в обговоренні статусу прийменника продовжує залишатися питання щодо того, який характер відношень виражає прийменник як частина мови, яка його сутність, чи має прийменник лексичне значення тощо.

Визначення статусу прийменника, стосовно якого погляди мовознавців різняться, сягає питання “пустих прийменників” в індоєвропейських мовах (цей термін був започаткований ще мудрецьми давньокитайської мовознавчої традиції, для яких граматики не була першочерговим об’єктом дослідження, але які ще тоді помітили відмінність між словами й запропонували виділяти “пусті” й “повні” слова). Так, наприклад, французькі прийменники *de* і *a* вважають пустими, в той час як прийменники *pour* “для” або *jusque* “до” – повнозначними [49, с. 175]. Проте, Р.О. Будагов відзначає, що деякі прийменники аналітичних мов, такі як *de* позбавлені лексичного значення, але це не дає підстави вважати їх пустими, адже вони мають важливі синтаксичні значення, виконують різноманітні синтаксичні функції у словосполученнях і реченнях [49, с. 175–176]. А в деяких конструкціях заміна цього найбільш “абстрактного” прийменника іншими не менш “абстрактними” прийменниками *à* і *en* змінює значення цих конструкцій

[81, с. 32–33]. Так звана “пустота” в лексичному плані перетворюється на “заповненість” у синтаксичному плані [49, с. 176].

Схожий погляд на природу прийменників демонструють і сучасні вчені, зокрема Дж. Лайонз, який відносить їх до складу “неповнозначних (пустих) слів” [171, с. 82] і зазначає, що появу таких слів легше передбачити в контекстах, де вони зустрічаються. Внаслідок цього “неповнозначні слівні форми” зазвичай не вживаються в заголовках, телеграмах і т.п. У граматичному плані ці одиниці в нефлективних мовах виконують таку ж функцію, як префікси, суфікси та ін. – у флективних (варто тут згадати, що морфемний статус прийменників обстоює й український синтаксист Р.І. Вихованець). Наприклад, прийменниковій групі англійської мови *to John* “Джону”, коли вона вживається в позиції непрямого додатка після дієслова *give*, може відповідати в багатьох високо флективних мовах, зокрема, в латинській – форма давального відмінка іменника, яка протиставляється іншим формам тієї ж лексеми (що відрізняються синтаксично і / чи семантично) за допомогою суфікса давального відмінка, відмінного від суфіксів називного, родового, знахідного та інших відмінків, який додається до основи [171, с. 82–83].

Автори “Русской грамматики – 2005” відзначають, що прийменники виражають такі ж відношення, що й непрямі відмінки іменників. Але, на відміну від непрямих відмінків, прийменники виражають ці відношення точніше та більш диференційовано [230].

Такої ж думки дотримується М.В. Леонова, яка підкреслює, що без іменника прийменник не функціонує, бо, “виражаючи численні й різноманітні відношення предмета з іншими фактами дійсності, прийменник завжди супроводжує назву цього предмета, передаючи зв’язки його з іншими словами” [178, с. 246–247]. Прийменник несе інформацію про об’єктивну дійсність, залучається до вираження змісту, тобто “є носієм того особливого вияву відношення предмета з іншими фактами, що залежить від семантики

прийменника і визначає семантику повідомлення: *робити за тиждень – зробити через тиждень*” [178, с. 247].

Така позиція дає підстави зробити припущення про те, що прийменники виконують релятивну функцію, яка з’явилася в них у процесі історичного розвитку індоєвропейських мов загалом. Саме тут, можливо, криється причина суперечливості підходів до визначення статусу прийменників, адже первісно прийменник не вважався службовим елементом. На користь цього припущення свідчать дослідження Т.В. Гамкрелідзе та В’яч.Вс. Іванова, які досліджували індоєвропейську прамову. Для індоєвропейської прамови була характерна структура OV (O – об’єкт, V – дієслово), яка з часом трансформувалася у структуру -VO-. Синтаксичні елементи, які співвідносяться як зі складовою -O-, так і зі складовою -V-, у синтагмі перебувають поміж цих членів.

Такі реляційні елементи -р- в синтагмі -OV- чи -VO- символізують певний синтаксичний зв’язок між членами цієї синтагми: -OpV-, -VpO-. Реляційний елемент -р- в синтагмі структури -OpV- виконує граматичну функцію “післялогу” по відношенню до елемента -O- і функцію “приверба” по відношенню до -V-. Але в синтагмі -VpO- цей реляційний елемент виконує граматичну функцію придієслівного “адверба” по відношенню до складової -V- і “прийменника” по відношенню до складової -O- [82, с. 355]. У зв’язку з цим учені зазначають, що коли структура -OpV- трансформується у структуру -VpO- в історії конкретної мови, то елемент -р- перетворюється із післялога і приверба в прийменник і постпозитивний адверб. Самі реляційні елементи в таких синтаксичних конструкціях є історично незалежними іменами і лише згодом перетворюються на граматичні реляційні елементи [82, с. 357–358].

Дуже вузько розуміли сутність прийменника О.О. Шахматов [301, с. 429] і Л.В. Щерба [309, с. 186] та ін., які були переконані в тому, що прийменники виражають зв’язок між словами, а не між позамовними об’єктами.

Паралельно з цим підходом учені пропонували й *широкий погляд* щодо сутності прийменника, кардинально відмінний від попереднього, який належить О.І. Смирницькому [...] і який стверджував, що прийменники є конкретними словами, тому вони обов'язково повинні мати своє лексичне (словникове) значення [242, с. 369]. Учений пише, “якщо значення відношення є основними, центральними в семантиці слова, то в такому разі ці значення є лексичними” [242, с. 369]. У семантиці прийменників органічно поєднуються їх лексичні та граматичні значення. Відмінкові значення – це їхні граматичні значення, а семантичні елементи, пов'язані з конкретизацією просторових, часових, логічних відношень (серед яких основними є каузальні: *уточнення наше В.Х.*), складають їх лексичні значення. Саме завдяки цій здатності, різні прийменники, які можуть сполучатися з однією відмінковою формою іменника, можуть виражати неоднакові значення [299, с. 242].

Конкретизував цей широкий підхід і започаткував *новий*, насамперед, такий, що наразі можна визначити як когнітивний, Б.О. Іл'їш, який говорив про те, що прийменники виражають не лише відношення між словами у реченні, а є виразниками позамовних відношень. Аргументуючи свою позицію, науковець пропонує розглянути такі приклади: *The book is lying on the table – Книга лежить на столі* та *The book is lying under the table – Книга лежить під столом*. “Якщо ми порівняємо ці два приклади, – пише Б.О. Іл'їш, – і запитаємо себе, що прийменники виражають у цих прикладах?, то одразу буде зрозуміло, що вони виражають відношення (у просторі) між книгою (річчю) та столом (теж річчю). Різниця в ситуаціях у цих двох реченнях є екстралінгвістичною, яка виражена мовними засобами, зокрема прийменниками”. Вибір прийменника у таких випадках залежить від реальної позиції *книжки* у просторі по відношенню до *столу* [119, с. 149–150].

Загалом каузальна семантика, за спостереженнями Ч. Ляхура, розвивалася з просторового значення [184, с. 71]. Причина була свого роду таємницею, абстракцією. Свідомість давньої людини, намагаючись розкрити

причину за допомогою зрозумілих їй фізичних відчуттів, шукала її стосовно різних частин предмета, розташованого в просторі [184].

Подібну позицію мав й Б.М. Аксененко, який відзначав, що “прийменники не лише вказують на наявність певних відношень між “повнозначними” словами в реченні, але й розкривають та уточнюють зміст і характер цих відношень” [5, с. 37]. Дослідник наголошував на тому, що наявність у прийменників лексичного змісту, який складається з первинних та набутих у процесі розвитку просторових, часових та інших значень, не викликає сумніву. Найяскравішим лексичним значенням характеризуються прийменники, які сформувалися досить давно з інших частин мови (прислівників, іменників та ін.), наприклад: *назустріч, коло, в цілях*. В.В. Виноградов пояснював це етимологічною прозорістю вторинних прийменників і втратою генетичного зв’язку з тими словами, від яких вони походять, – у первинних [60, с. 650].

Оскільки прийменники утворилися від іменників, прислівників, дієприкметників, які згортаються в одне слово, то зрозуміло, що значення прийменників не могли суттєво відрізнятися від значень основного слова. Крім того, наявність лексичних значень підтверджується методикою трансформації різних прийменників: *They went to (across, from, into, round, out of, through) the village*, коли від значення прийменника змінюється зміст [5, с. 38].

Автори “Курсу сучасної української літературної мови” М.А. Жовтобрюх, Б.М. Кулик підкреслюють, що за допомогою прийменників відбувається диференціація відмінкових форм і в поєднанні з цими формами кожний із прийменників характеризує певні смислові відношення: просторові, часові, причинні, умовні та ін. Учені визнають, [...] що прийменники “не втратили свого лексичного значення, хоча ступінь вияву цього значення в різних прийменниках різний”. Більш вираженим лексичним значенням характеризуються вторинні прийменники, менш помітне лексичне значення мають прийменники первинні [106, с. 393].

Досить переконливим є погляд О.С. Кубрякової, яка постулює їхню когнітивну природу і стверджує, що прийменники – “це орієнтири і, по суті, вони називають певні точки простору або його зони в обраній системі координат, в центрі якої розташований предмет, по відношенню до якого кожен із локативних прийменників займає певне місце. По відношенню до цього предмета легко визначити не лише просторові значення прийменників, але й їхні похідні, наприклад, темпоральні значення. Всі ці значення називають координацію речей і подій, показують їх місце в часі та просторі, співвідносять визначені орієнтири з їх узагальненими уявленнями в свідомості людини [155, с. 11]. Саме це спостереження О.С. Кубрякової і є підтвердженням когнітивної здатності прийменника.

Ще І.К. Кучеренко підкреслював, що “в основу аналізу значення прийменникових слів покладено загальноприйняте розуміння значення слова взагалі, яке полягає у співвідносності слова як звукового комплексу з певним фактом дійсності. Саме тому ці слова забезпечили людині здатність орієнтуватися і в навколишній дійсності, і в самій собі” [165, с. 137]. Прийменник, як і решта слів, за словами І.К. Кучеренка, “є сигналом для другої сигнальної системи, який виконує функцію орієнтації людини в навколишній дійсності” [165, с. 138].

О.М. Селіверстова переконана, що власне лексичним значенням прийменника є вказівка на те чи інше відношення. Цьому значенню відповідають деякі досить загальні поняття, такі як простір, час, причина, мета та ін. Лексичне значення прийменника часто передає окремі характеристики цих загальних понять, наприклад, конкретизувати спосіб реалізації дії в часі так, що прийменник може вводити додаткові елементи ситуації, що підтверджує наявність у нього лексичного значення. Саме це лексичне значення зумовлює різницю між прийменниками, що виконують одні й ті самі граматичні функції [236].

Цікаву позицію стосовно визначення статусу прийменників займає У. Чейф, який трактує прийменники як “локативні дієслівні корені”. За

допомогою таких елементів дієслово, яке за своїм значенням не є локативним, може факультативно набувати просторового відтінку, наприклад: а) *Tom is sitting* – Том сидить (зараз); б) *Tom is sitting on the table* – Том (зараз) сидить на столі, де дієслово стану *to sit* – “сидіти” (варіант а) набуває локативного значення завдяки локативізатору *on* – “на” (варіант б) [294, с. 186–187].

Підсумовуючи, зазначимо, що в сучасному мовознавстві існують різні погляди щодо визначення статусу прийменника. З одного боку, найаргументованішою видається концепція про прийменник як окремий тип слів, основна функція яких полягає у переведенні субстантива із субстантивної позиції у прислівникову, але з іншого боку, досить переконливими є доводи про наявність лексичного значення у прийменника, яке зумовлене когнітивною сутністю прийменника виражати позамовні відношення, забезпечуючи людині здатність орієнтуватися і в навколишній дійсності, і в самій собі.

1.3.2 Прийменникове конструювання та його когнітивно-граматичні механізми. Наразі спостерігається переосмислення значення релятивних одиниць у мовах, що зумовлено розширенням значень у контекстному вживанні прийменників. По-перше, відношення між прийменниками та відмінковими формами залишаються дискусійними, по-друге, не повністю лексикографовано фонд вторинних прийменників, які сформувалися на базі вільних прийменниково-відмінкових сполучень, а зараз використовуються в ролі показників синтаксичного зв'язку між словом і словоформою [135, с. 5].

Прийменники, навіть дуже багатозначні, здатні сполучатися з певним колом слів відповідно до логіки семантичного узгодження, характеру екстралінгвістичних відношень в реальній дійсності та вимог мовленнєвого узусу [13, с. 75]. А тому дослідження семантики та функціонування прийменників у мовленні необхідно проводити в рамках пропозиціональної

структури висловлювання. Функціонування прийменника в межах висловлювання передбачає його зв'язок з іншими лексемами. Результатом такого зв'язку стає вираження граматичних і семантичних відношень різного типу, які, у свою чергу, відображають взаємовідношення предметів або явищ в об'єктивній дійсності [210, с. 44].

Обов'язкова наявність залежного компонента при прийменниках зумовлюється їхніми словотворчими, граматичними та лексико-граматичними особливостями, і може бути передбаченою і непередбаченою. *Передбачений* характер обов'язкового зв'язку виявляється в конструкціях, що потребують уточнення змісту залежними словами: *в'їхати в долину, дійти до саду*. Водночас у сполученнях з дієсловами таких лексико-семантичних розрядів, які можуть бути конкретизовані прийменниковими або прийменниково-відмінковими формами загального змісту, спостерігається *непередбачений* характер обов'язкового зв'язку: *побувати в місті, за містом* [115, с. 8–9].

Прийменник здебільшого вживається у трьох синтаксичних позиціях: 1) присубстантивній, де прийменниково-відмінкова форма стає аналітичним прислівником; 2) післядієслівній, де прийменник, роз'єднаний із субстантивом, “зрощується” з дієсловом; 3) принумеральній, де прийменник, від'єднавшись від субстантива, стає кількісним модифікатором числівника [62, с. 69–70].

Функції відмінків і прийменників у мові співвідносні: як ті, так й інші є виразниками відношення іменника до інших слів у реченні. Але, як відзначає А.С. Колодяжний, відмінки роблять це значно загальніше, ніж прийменники. Зв'язки прийменника з тим чи іншим відмінком зумовлені відповідністю значень прийменника і відмінкової форми. При цьому дуже часто прийменник розвиває, доповнює, посилює значення відмінкової форми, уточнює, спеціалізує, ускладнює її. Цим пояснюється той факт, що в процесі розвитку й удосконалення мислення, а також граматичної будови мови численні безприйменникові конструкції заступаються прийменниковими

зворотами, що повніше виражають відношення між предметами [141, с. 21–22].

На позначення прийменниково-іменного словосполучення існують кілька термінів: прийменниково-відмінкова форма; прийменниково-іменна група або зворот; прийменниково-відмінкова або **прийменникова конструкція** [63; 64].

Одним з центральних питань є питання про взаємовідношення прийменника і відмінка в складі прийменниково-відмінкової конструкції.

Прийменникова конструкція становить “складну діалектичну єдність формальної і семантичної структури”. Модель прийменникової конструкції складається з виду синтаксичного зв’язку, на основі якого вона утворюється, морфологічної характеристики компонентів, службового слова та порядку розташування складових частин, наприклад: дієслово + за + іменник в ор. в. (*стояти за деревом*) [115, с. 6].

Але найбільш складними у цьому плані залишаються адвербіальні прийменникові конструкції – єдиний комплекс, який складається з прийменника та іменника і тією чи іншою мірою наближається до прислівника [239, с. 88, 83], функцією якого є передача різних відтінків обставини, напр., *читати книгу на самоті, думати про кого-небудь із задоволенням* і т.п. [238, с. 17].

З позиції граматичних ознак, адвербіальні прийменникові конструкції виявляють подвійність: з одного боку, вони використовуються як прислівники (тобто виконують функції обставини, в синтагматичному ряді виступають здебільшого в якості залежного компоненту словосполучення, у більшості випадків входять до складу дієслівних словосполучень та ін.), а з іншого, – залишаються в парадигматичному зв’язку з іменниками, характеризуються, наприклад, такими якостями іменників, як здатність визначатися прикметниками та ін. [238, с. 33].

Г.І. Кустова окремо відзначає конструкції, до складу яких входять абстрактні іменники. В адвербіальних прийменникових конструкціях

іменники з абстрактним значенням поступово втрачають свої субстантивні якості: деякі форми перетворюються на прислівники: *напоказ*; інші виступають обставинними характеристиками інших ситуацій: *В темряві неможливо було нічого знайти*; треті є згорнутими ситуаціям, редукованими предикаціями: *У полоні він познайомився зі своєю майбутньою дружиною* (коли він був у полоні ...). Причому конструкції з однаковими прийменниками можуть виражати різне значення, пор. рос. *Лежал в бесчувствии* (стан) та *Упал в бесчувствии* (причина) [163, с. 434].

Стосовно структури, Г.І. Кустова пропонує розділити прийменникові конструкції з абстрактними іменниками на прийменниковий зворот (рос. *в плену, с удовольствием, по-соседству* і т.п.) та прийменниково-атрибутивний зворот (рос. *в полной уверенности, по первому требованию, на всякий случай* і т.п.). Водночас прикметник може входити як до складу прийменникового звороту (*з великим задоволенням*), але при цьому він факультативний, так і до атрибутивних зворотів, в яких він є необхідним. В цьому випадку іменник неповнозначний, наприклад, параметричний, пор., *речовини з високим вмістом жирів* – *з вмістом жирів*; або прикметник (або займенник) виражає валентність, пор., *за Вашим наказом прибув* (ця валентність може бути виражена інакше: *за наказом начальника*); або внаслідок повної фразеологізації: *з перших рук*; вторинний прийменник, пор., *за аналогією з чимось* [163, с. 435].

Г.М. Сергеева поділяє адвербіальні прийменникові конструкції на дві групи на ґрунті їх зв'язку з парадигмою іменника та близькістю до прислівника: 1) адвербіальні прийменникові конструкції, наближені до прислівників (з послабленим парадигматичним зв'язком); 2) адвербіальні прийменникові конструкції, наближені до іменників (парадигматично зв'язані з іменником).

Складові першої групи характеризуються наближеністю до прислівників. Це виявляється в характері лексичного значення іменника: зв'язок елементів у конструкціях цієї групи дуже тісний, що знаходить

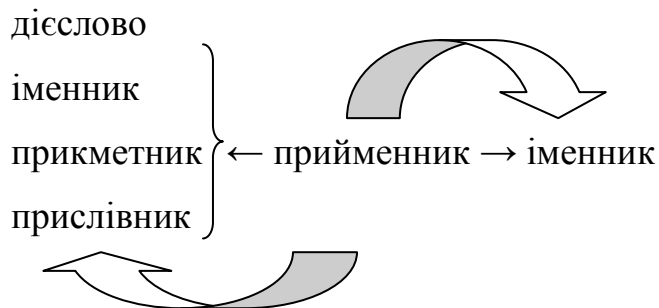
вираження в характері лексичного значення всієї конструкції і значення іменника. Особливості значення іменної частини, а також всієї конструкції, в свою чергу, визначають кількість форм іменника. Лексичне значення іменника у складі конструкцій цієї групи зазвичай переносне: *повторити щось з наголосом*.

Адвербіальні прийменникові конструкції другого типу, на відміну від першої групи, характеризуються близькістю до іменників і значнішим ступенем граматичної роздільності. Це знаходить вираження в характері лексичного значення іменника, що входить до складу конструкції: вони вживаються у прямому значенні, їх лексичне значення не змінюється незалежно від того, вживаються вони у складі конструкції чи окремо: *згадувати з подякою* [238, с. 63–85].

Отже, найчастіше прийменникові конструкції розглядаються як прийменниково-відмінкові конструкції, що є доречним лише в умовах флективних мов і втрачає свою актуальність, якщо йдеться про нефлективну мову, тому такі мови загалом залишаються поза фокусом уваги досліджень, присвячених прийменниковим конструкціям. Ще однією з нерозв'язаних проблем вивчення прийменникових конструкцій залишається питання стосовно вирішального компонента синтагми: дієслово – прийменник – іменник і якою мірою це залежить від структурно-семантичного типу самої конструкції.

Синтаксичні конструкції “втілюють і кодифікують певні специфічні для даної мови значення і засоби мислення” [56, с. 10].

1.3.3 Прийменникове конструювання в англійській мові та прийменникове вираження каузальних відношень. І.Є. Анічков ілюструє конструювання прийменникових утворень за такою схемою:

Дослідник відзначає, що прийменник “семантично зрощується” або з іменником, який він зв’язує (*at home, at night*), або з повнозначною частиною мови, яку він пов’язує з іменником (*to look for, angry with* та ін.). У зв’язку з цим, І.Є. Анічков пропонує окремо розглядати сполучення прийменника з іменником та сполучення повнозначної частини мови з прийменником.

При розгляді сполучень повнозначної частини мови з певним прийменником доцільно аналізувати окремо сполучення кожної частини мови з прийменником. Стосовно сполучень прийменника з іменником, то вони повинні розглядатися з кожним прийменником окремо, враховуючи їх функції, тобто, необхідно розрізняти і окремо аналізувати адвербіальні, ад’єктивні, препозитивні та кон’юнктивні конструювання такого типу [14, с. 5].

Частіше за все прийменник функціонує у межах синтагми: дієслово – прийменник – іменник. У лінгвістичній літературі часто дискутується питання, до якого із вказаних складників більше тяжіє цей службовий елемент: дієслівного чи іменного. За висловом К.С. Аксакова, “прийменник, вже виявляючи у собі силу дієслова та керуючи іменами, стоїть на межі двох світів слова та зі сфери імені переходить у сферу дієслова. Він є частиною і однієї, і іншої сфери; він діє як дієслово в першій, і як ім’я у другій. Іменами він керує, з дієсловами – зливається” [4].

Ще виразніше постає вживання прийменників в ролі дієслівних післялогів в англійській мові. Це дієслова, які не сполучаються з прямим додатком, але які здатні приймати прийменниковий додаток. У багатьох випадках прийменник, який приєднує додаток, є закріпленим за даним дієсловом, наприклад: *to depend on (upon)*. В інших випадках залежний член може приєднуватися до дієслова за допомогою різних прийменників, але при цьому змінюється семантика самого дієслова: *to look at – дивитися на, to look after – доглядати за, to take after – бути схожим на, to take for – прийняти за когось іншого* [117, с. 93]. Це явище (закономірна сполучуваність певного дієслова з певним прийменником у випадку, коли дієслово вживається з додатком) Л.С. Бархударов називає “селекцією прийменника” [33].

У зв'язку з типологічною перебудовою в англійській граматичній системі відбулося руйнування ролі прийменників у відмінковому керуванні та послаблення поєднання прийменників із залежним іменником. Це призвело, в свою чергу, до певного посилення поєднання прийменника зі словом, якому він підпорядковується. Важливим проявом цього стала здатність прийменника перебувати наприкінці речення, дистантно по відношенню до пов'язаного з ним іменника чи займенника. Це характерно для деяких англійських конструкцій, які вимагають переміщення цього іменника чи займенника на початок речення: *nothing to speak about; the man I talked to; the bed had not been slept in*. Такі конструкції є специфічними саме для англійської мови і не мають аналогів у більшості інших європейських мов, зокрема і тих, що досліджуються в цій роботі.

Граматичні функції прийменника в конструкціях такого типу дещо інші: а) є показником “об’єктності” дієслова, тобто демонструє здатність дієслова сполучатися з об’єктним додатком та вживатися у формі пасивного стану; б) свідчить про наявність “трансформаційного зв’язку” між дієсловом-присудком та підметом речення: *X. looked after them → They were looked after (by X.)* [34, с. 61]. Г.М. Воронцова називає деякі випадки такого поєднання дієслова з прийменником складеним дієсловом. Дослідниця

зазначає, що залежність його змісту від контексту пояснюється важливістю його призначення як поєднувального елемента. “Взаємодія лексичного змісту членів словосполучення зі значенням прийменника, що зумовлено контекстом, – зазначає Г.М. Воронцова, – сприяє закріпленню певного значення прийменника при певному смисловому змісті головного елемента. [69, с. 76–77].

Але зазвичай характерним для прийменника є тісний обов’язковий зв’язок зі словом субстантивного характеру, яке слідує за ним. До таких слів налягають іменник, субстантивований прикметник і герундій. Разом з тим, сам прийменник може вводитися не лише словом субстантивного характеру. Прийменник може приєднувати субстантивне слово до будь-якої частини мови, демонструючи відношення предмета, який він позначає як до іншого предмета, так і до процесу чи ознаки. Для цього він може приєднуватися до іменника (*the cover of the book* – обкладинка книжки), дієслова (*He put the book on the table* – Він поклав книгу на стіл) і прикметника (*It’s typical of modern literature* – Це типово для сучасної літератури) [242, с. 373–374].

Англійські прийменникові конструкції характеризуються стійкими правобічними зв’язками та мінливими лівобічними:

- *think of John* (дієслово + прийменник + іменник)
- *clever of him* (прикметник + прийменник + еквівалент іменника)
- *three of us* (числівник + прийменник + еквівалент іменника)
- *many of them* (займенник + прийменник + еквівалент іменника)
- *leg of mutton* (іменник + прийменник + іменник) [14, с. 5; 118].

За семантикою англійські прийменники поділяють на дві категорії:

1. Лексичні прийменники – “вільні” (виражають відношення місця, руху та часу): *she went to the cinema at 5 o’clock; in the evening I sat by the window on a sofa; the dog swam after us across the river to the bank*. Прийменники цієї категорії характеризуються більш чіткою семантикою та граматичною функцією, вони виступають в реченні як важливі компоненти членів речення “та своїми значеннями додають висловлюванню смисл

настільки важливий, що іноді він вирішує кінцевий смисл усього висловлювання”. Ці прийменники є відносно синтаксично незалежними та здійснюють зв’язок з іншими словами мови на якийсь конкретний випадок.

2. Лексичні прийменники – “фіксовані” (виражають абстрактні відношення, крім відмінкових): *that the river was impassable to everybody was obvious to us; this country depends for food supply on its neighbours*. У сполученні з іменником, дієсловом, займенником, прикметником або прислівником фіксований прийменник своїм лексичним значенням уточнює зміст цих відношень [118]. Ці прийменники виражають логічні відношення, серед яких – відношення зумовленості, домінантою яких є каузальні, або причинно-наслідкові відношення.

Причинно-наслідкові відношення виражаються в англійській мові 24 прийменниками, об’єднані семою ‘каузальність’, серед яких 10 простих та 14 складних (див. табл. 1.3.5.1 на с. 62–63).

До простих прийменників причини відносимо такі: *at, by, for, from, in, of, on, through, upon, with*, які мають сему ‘каузальність’, що актуалізується в певних каузативних ситуаціях, оскільки в лексикографічних джерелах цей компонент їхнього значення не є основним, а посідає п’яте, шосте або навіть восьме місце серед інших значень.

Ці прийменники є конструктами каузативних ситуацій, виражаючи:

- 1) власне причину: *he was pleased at hearing the news* – він зрадів, почувши новини, *to cry out in surprise* – закричати від здивування;
- 2) причину, джерело: *to die by hunger* – вмерти від голоду, *to know by experience* – знати з досвіду;
- 3) причину, привід: *to cry for joy* – плакати від радощів;
- 4) причину, спонукання: *he acted from principle* – він діяв із принципу;
- 5) причину, підставу: *to do something of one’s own accord* – робити щось за власним бажанням.

Складний каузальний прийменник *out of* є тим утворенням у семантиці якого сема ‘каузальність’ є центральною: *out of respect* – з поваги, *out of spite* – від злості.

Складні прийменники викликають численні суперечності, оскільки лише частину елементів цієї групи вважають прийменниками: *because of*, *thanks to*, *due to*, решту – або взагалі не ідентифікують як прийменники (Ю.Д. Апресян), або називають їх фразами, які перебувають поки що на стадії перетворення на прийменники. Тому їх називають ще фразовими прийменниками. Сема ‘каузальність’ є основною для них, а для *because of* – ще й єдиною. Причому прийменник *because of* – це один з основних засобів вираження причинно-наслідкових відношень в англійській мові.

Відтак, питання прийменникової системи англійської мови ще не вирішено. Існує багато суперечностей стосовно того, які саме лексеми входять до складу прийменників, за яким принципом доцільніше будувати класифікацію англійських прийменників. Щодо причинних прийменників, то каузальними можна називати такі: *because of*, *by virtue of*, *due to*, *on account of*, *owing to*, *thanks to* та *out of*, оскільки для них сема ‘каузальність’ є головною. Решта прийменників є каузативно-каузальними, оскільки вони належать до абстрактних прийменників, і сема ‘каузальність’ актуалізується в їх контекстному оточенні.

1.3.4 Прийменникове конструювання в новогрецькій мові та прийменникове вираження каузальних відношень. Зазвичай, новогрецькі прийменники поділяють на дві основні групи, які лінгвісти називають по-різному:

1) загальні (κοινές) – загальноновживані частотні прийменники: *Γράφει με το χέρι* – Пише ручкою;

2) наукові чи застарілі (λόγιες чи αλαρχαϊσμένες) – прийменники, які походять від давньогрецької та вживаються або лише у формалізованому

стилі, або у стереотипних виразах: *Ο Περικλής έζησε τον 5^ο αι. προ Χριστού* – Перикл жив у 5-ому ст. до н.е. [382, с. 264; 380, с. 247]; або

1) прийменники загального вжитку (προθέσεις γενικής χρήσεως): *με, σε, για, από*, які характеризуються значною полісемією: *Πηγαίνω στη Γαλλία* – Їду до Франції;

2) прийменники специфічного вжитку (προθέσεις ειδικής χρήσεως), які характеризуються більш конкретним значенням: *Το ταξίδι του “Οδυσσέα”, λόγω εμποδίων, κράτησε δυο χρόνια* – Внаслідок перешкод, подорож “Одисея” тривала два роки [378, с. 185–189].

Прийменники в новогрецькій мові можуть переходити у прислівники:

Το ασθενοφόρο έφτασε μετά την αστυνομία – Машина швидкої допомоги приїхала після поліції (прийменник).

Οι φίλες της Βέτας έφτασαν μετά – Друзі Вети приїхали потім (прислівник) [382, с. 264].

Сучасні грецькі лінгвісти погоджуються з таксономією прийменників на дві категорії, але погляди стосовно того, що вважати прийменниками, різняться, і це виражається у їхній кількості

До прийменників відносять 34 невідмінюваних слова [381], 39 [378] або навіть 41 [382].

До спірних прийменників належать *εξαιτίας, ένεκα, κατόπιν, λόγω, μεταξύ, σαν, χάριν* [382, с. 264–265].

Новогрецькі прийменники поділяють на: однослівні (μονολεκτικές), які складаються з одного слова, та складні або описові (περιφραστικές), які складаються з двох слів: *μαζί με* (прислівник і прийменник) або *αντί για* (прийменник і прийменник) та ін. [378, с. 185–186].

Ще одна особливість прийменників новогрецької мови полягає в тому, що деякі з них вживаються лише як окремі слова (напр., *με, σε, για* та ін.), у той час як інші прийменники можуть функціонувати і як окремі слова, і як частини слів (префікси), наприклад, *προς, μετά, αντί* та ін. [379, с. 386].

Прийменники, які можуть вживатися як окремо, так і у складі слів, пропонують називати основними (κύριες), а ті, що використовуються лише як окремі слова, – надлишковими (καταχρηστικές) [381, с. 534].

Зазвичай іменники, прикметники, займенники та числівники, які сполучаються з прийменником, мають форму знахідного відмінка (αιτιατική πτώση): *Μιλούσε με την συμφοιτήριά της* – Вона розмовляла зі своєю однокласницею. Прийменники *για* і *από* можуть сполучатися з називним відмінком (ονομαστική πτώση), коли виражають початок, стан чи результат і коли іменник відноситься до підмета: *Το ξέρω από μικρός* – Знаю це з дитинства. Деякі прийменники можуть сполучатися з родовим відмінком (γενική πτώση). Найчастіше це відбувається в стандартних виразах і зазвичай є характерним для наукового стилю [379, с. 387; 382, с. 265].

Найбільш поширеними серед прийменників новогрецької мови є прийменники *με*, *σε*, *για*, *από*, адже вони відрізняються багатозначністю. Незважаючи на безліч значень, які можуть бути виражені за допомогою цих прийменників, грецькі дослідники акцентують увагу, перш за все, на виділенні їх первинних значень:

– *με* – знаряддя: *Ανοίγω την πόρτα με το κλειδί* – Відкриваю двері ключем;

– *σε* – перебування в певному місті чи позначення напрямку руху: *Ταξιδεύω σε ξένες χώρες* – Мандрую іншими країнами; *Πηγαίνω στη Γαλλία* – Їду до Франції;

– *για* – цілі: *Πάει στη βρύση για νερό* – Їде до крану за водою;

– *από* – походження руху: *Κατεβαίνω από το βουνό* – Спускаюся з гори.

До основних найуживаніших прийменників відносять лише два прийменники: *από* та *σε*, первинне значення яких – просторове: *από την Αθήνα* – з Афин; *στη Θεσσαλονίκη* – до Салонік [342, с. 358].

Важливе місце у прийменниковій системі новогрецької мови посідають прийменники, які виражають **причинно-наслідкові відношення** і мають у своїй семантичній структурі сему ‘каузальність’, серед яких на основі аналізу

тлумачних і перекладних словників виділяємо **15**, які за будовою всі є простими (див. табл. 1.3.5.1 на с. 62–63): *από, για, εκ/εξ, εκτός, ένεκα / ένεκεν, εξαιτίας, επί (επ', εφ'), λόγω, με, σε, υπό (υπ', υφ'), χάριν, κατά, διά, περί*.

Це прийменники загального вживання (*προθέσεις γενικής χρήσεως*): *με, σε, για, από*, які сполучаються зі знахідним відмінком іменника:

Συγκινήθηκα με την συμπεριφορά του – Мене розхвилювала його поведінка [342].

Έσκασε από τον κακό του – Він лопався від злості [342].

Ядерну позицію серед зазначених прийменників займає прийменник *για*, адже сема ‘каузальність’ в його семантичній структурі посідає третю позицію. В інших випадках ця сема є другорядною, похідною і займає п’яту позицію (*από*) або навіть сьому (*με, σε*):

Τον εκτιμώ για την σοβαρότητά του – Я поважаю його за серйозність [342].

Απορούσα με τη σιωπή του – Мене здивувало його мовчання [342].

Решта каузальних прийменників належать до слів специфічного вживання (*προθέσεις ειδικής χρήσεως*).

Прийменники першого типу характеризуються дуже загальним значенням, які виражають причину взагалі, не уточнюючи, в той час як прийменники другого типу характеризуються більш конкретним значенням, і деякі з них є власне причинними, тобто значення причини для них є єдиним. До таких прийменників належать: *ένεκα / ένεκεν, εξαιτίας, λόγω*. Всі ці прийменники сполучаються з родовим відмінком іменника. Прийменник *ένεκα / ένεκεν* здебільшого використовується в усталених виразах і сполучається з лексикою, характерною для наукового стилю:

Η αίτηση δεν εξετάστηκε, ένεκα απουσίας του υπευθύνου – Заяву не розглядали по причині відсутності винуватця; *τιμής ένεκεν* – почесний [342].

Прийменник *εξαιτίας* є результатом консолідації прийменникового комплексу *εξ αιτίας*, який виражає неприємну причину, причину, що перешкоджає:

Το ταξίδι αναβλήθηκε εξαιτίας της κακοκαιρίας – Подорож було відкладено через негоду [342].

Останній прийменник цієї групи *λόγω* походить від усталеної форми давального відмінка іменника *λόγος* – причина:

Λόγω ξαφνικής αδιαθεσίας αποφάσισα να μείνω στο σπίτι – З причини раптового нездужання я вирішив залишитися вдома [380].

Для інших прийменників цієї групи вираження значення причини не є основним, а лише одним зі значень: *εκ/εξ, εκτός, επί (επ', εφ'), υπό, χάριν*.

Прийменник *εκ/εξ* використовується лише в усталених виразах. Основне значення цього прийменника в давньогрецькій мові – “рух від якогось місця”. Значення причини посідає сьоме місце серед інших значень цього прийменника і є похідним від його первинного смислу: *εκ χάρας* – від радощів, *εκ της οργής* – від гніву.

Досить специфічним засобом для вираження причинного значення є прийменник *εκτός*, що може виражати причину, яка виключає, унеможлиблює здійснення чогось.

Причинне значення в семантиці прийменника *επί* є також периферійним, який сполучається із давальним відмінком іменника та виражає привід, причину, за якої щось відбувається:

Καταδικάστηκε εις θάνατου επί εσχάτη προδοσία – Йому винесли смертний вирок за державну зраду [380].

Те ж саме стосується і прийменника *υπό*, в семантичній структурі якого не всі дослідники виділяють значення причини. До останніх можна віднести відомого граматаста Г. Бабіньотиса, який підтримує думку про здатність *υπό* висловлювати поняття “причинності”. *Υπό* вживається в офіційно-діловому чи науковому стилі новогрецької мови, а також у багатьох усталених виразах:

Καταστροφές προκλήθησαν υπό των χιονοπτώσεων – Руйнування були викликані снігопадами [378].

Прийменник *χάριν* характерний для наукового стилю, бо означає причину, привід, за якого щось говориться або відбувається. Значення причини в семантичній структурі цього прийменника наближається до значення цілі, але при тлумаченні цього слова Г. Бабіньотис використовує слово *λόγος*, що означає причину, привід, а це дозволяє припустити його здатність виражати причинно-наслідкові відношення [378].

Підсумовуючи, слід зазначити, що класифікації прийменників новогрецької мови базуються на загальних принципах формальної типології: 1) за будовою (однослівні чи багатослівні); 2) за стильовими особливостями (загальноновживані чи стильові); 3) за семантикою (загального значення чи специфічного).

На ґрунті просторових прийменників загального вживання постали прийменники, які набули здатність виражати різноманітні причинно-наслідкові відношення. Проте, в системі новогрецьких прийменників існують 3 власне причинні прийменники, тобто значення причини для них є єдиним: *ένεκα / ένεκεν, εξαιτίας, λόγω*. Водночас наявні також прийменники, в семантичній структурі яких значення причинності ідентифікують не всі дослідники: *εκτός, υπό*.

1.3.5 Прийменникове конструювання в українській мові та прийменникове вираження каузальних відношень. Типовою “первинною” позицією прийменника в українській мові є присубстантивна. Переконливим доказом цього, як зазначає І.Р. Вихованець, є ад’єктивні деривати від прийменниково-відмінкових форм: *місто під землею – підземне місто, час перед світанком – передсвітанковий час* [62, с. 72].

Т.В. Поміркована, цитуючи І.Р. Вихованця [цит. за 62, с. 60] щодо походження українських прийменників, пише про те, що в україністиці наявні два підходи до розгляду цього питання: синхронічний та діахронічний. Діахронічний підхід дозволяє розглядати весь корпус

прийменників і постулює, що всі прийменники української мови є похідними. Проте, навряд чи можна об'єднувати в одну групу, прийменники *з, за, від* і *у відповідь* на тощо. Тому, взявши за основу синхронічний підхід, послідовники І.Р. Вихованця виділяють первинні, або непохідні, та вторинні, або похідні прийменники [цит. за 62, с. 60].

Первинних прийменників нараховують близько 80 одиниць: *на, у (в), за, від (од), над, до, без, для, з, між, крізь, під, по, при, ради, через, о* та ін., які становлять своєрідний центр у загальній прийменниковій системі і є непохідними. Як правило, це односкладові прийменники, а двоскладність деяких з них постає внаслідок евфонії: *ув, уві, піді, наді, зі (зо)*. Первинні прийменники здебільшого багатозначні в тому розумінні, що вони вживаються з кількома відмінками і виражають різні синтаксичні зв'язки. Вони відрізняються від вторинних більшим ступенем абстрактності й узагальненості значень, давністю походження [217].

У своїй дисертації Т.В. Помірокована розробила семантичну класифікацію прийменників, в якій показала, що українські прийменники внаслідок їхньої широкої абстракції можуть виражати від 32 значень – до двох, наприклад: для прийменника *з, із, зі* – 32 значення, *за* – 29, *по* – 26, *на* – 25, *в, під* – 21; *через* – 15; *від* – 11; *понад, понаді, понадо* – 10; *наді, надо, поза, над* – 9; *серед, об, поміж, помежи* – 8; *між, межі, меж, з-за, із-за* – 7; *для, попід, після* – 6; *з-під, із-під, посеред, повз* – 5; *біля, з-перед* – 4; *крізь, про, задля, поверх* – 3; *супроти, замість, позад* – 2 [217].

Вторинні прийменники розвинулися внаслідок функціональної транспозиції відповідних повнозначних частин мови, наприклад, *навколо, вздовж, близько, всупереч, попереду, завдяки, незважаючи, шляхом* та ін., які є похідними і джерелом утворення яких послужили просторові прислівники, рідше – іменні та дієслівні форми з просторовою семантикою.

Вторинні (похідні) прийменники поділяються на такі розряди:

– прислівникові: *близько, всупереч, вздовж, довкола, навкруги, осторонь* та ін.

- відіменні: *край, кругом, шляхом, з нагоди, на випадок* та ін;
- віддієприкметникові: *завдяки, виключаючи, незважаючи* та ін.

На сучасному етапі розвитку української мови вторинні прийменники кількісно переважають первинні. Дослідники переконані, що виникнення вторинних прийменників зумовлюється потребами вираження більш конкретних, спеціалізованих відношень. М.В. Леонова підкреслює, що саме такий фактор як “переобтяження значеннями та асемантизація первинних прийменників сприяє виникненню вторинних прийменників (із повнозначних слів), які мають менший ступінь абстракції і виражають не абстрактні відношення, як первинні, а, як правило, одне відношення, цілком визначене” [178, с. 250–251].

Українські граматисти, зокрема А.П. Загнітко [108], враховуючи можливі статуси прийменника, запропоновані проф. М.Й. Конюшкевич, пропонує виділяти:

- власне прийменники;
- слова, вжиті у значенні прийменника;
- слова, вжиті у функції прийменника;
- слова, вжиті оказіонально як прийменники;
- слова, що за аналогією виступають як прийменники [143, с. 168; 197].

Складна форма, що утворюється прийменником і відмінковою формою іменника, визначає семантико-синтаксичні функції іменної групи. Найхарактернішим є встановлення відношень між іменною та дієслівною основами, де прийменник з відмінковою формою іменника є виразником різноманітних обставин, за яких відбувається дія, що зумовлює вживання прийменниково-іменникових конструкцій у функції обставини: логічні відношення зумовленості, з-помж яких і причинно-наслідкові [300, с. 19].

Сема ‘каузальність’ актуалізується різною мірою в таких українських прийменниках, яких нараховуємо в кількості **28** (див. табл. 1.3.5.1 на с. 62–63): *в, від, для, з(зо), за, із, на, од, під, після, по, при, про, ради, у, через,*

внаслідок, завдяки, задля, заради, з-за (із-за), у(в)наслідок, відповідно до, у зв'язку з/із/зі, у/в результаті, у/в силу, услід за, з огляду на.

Серед цих прийменників наявні як первинні, так і вторинні. За будовою вони є простими, складними і складеними. Прості прийменники на зразок *з, від, за* тощо і є найбільш абстрактними і виражають загальне значення причини, тимчасом складні й складені увиразнюють конкретний вияв казуальності у контекстному оточенні і в конкретній каузативній ситуації, що буде розглянуто у практичних розділах дисертації.

Таблиця 1.3.5.1

**Прийменники зі значенням причини
в англійській, новогрецькій та українській мовах**

№	Прийм. за будов.	Англійська		Новогрецька		Українська	
		Загал. кільк.	Якісн. склад	Загал. кільк.	Якісн. склад	Загал. кільк.	Якісн. склад
1.	прості	10	at, by, for, from, in, of, on, through, upon, with	15	από, για, εκ/εξ, εκτός, ένεκα/ ένεκεν, εξαιτίας, επί (επ', εφ'), λόγω, με, σε, υπό (υπ', υφ'), χάριν, κατά, διά, περί	16	в, від, для, з(зо), за, із, на, од, під, після, по, при, про, ради, у, через

2.	складні	14	out of, on account of, because of, due to, thanks to, by virtue of, in virtue of, in view of, according to, in accordance with, owing to, in connection with, in relation to, as a result of,	–	–	6	внаслідок, завдяки, задля, заради, з-за (із-за), унаслідок
3.	складені	–	–	–	–	6	відповідно до, у зв'язку з/із/зі, у/в результаті, у/в силу, услід за, з огляду на

Висновки до розділу 1

Теоретичні положення дисертації ґрунтуються на філософській науковій традиції розуміння категорії *причинності*, яка служить для позначення необхідного породжувального (каузального) зв'язку між двома явищами, з яких одне (назване причиною) генерує настання іншого (іменованого наслідком). Між причиною і наслідком наявні асиметричні відношення, які не є рівноправними величинами, оскільки одна з них зумовлює іншу.

Причинно-наслідковий зв'язок – це одна з основних форм взаємозумовленості процесів відображення в мові навколишньої дійсності,

які фіксують найважливіший ступінь людського мислення – здатність до логічних висновків (умовиведень), формалізованих шляхом побудови контрафактичної імплікації. Для вираження безпосередньо причинно-наслідкового зв'язку функціонує термін *каузальна імплікація*, яка виражається формулою $A \pm B$, де знак $\pm$ вказує на те, що між висловлюваннями наявний зв'язок за змістом. Поряд з цим зв'язком існує універсальне логіко-граматичне поняття, яким є *умовиведення*, формою вираження якого є конструкції природної мови. Вибір синтаксичної конструкції визначається специфікою умовиведення як форми мислення, в основі якого і лежить причинно-наслідковий зв'язок.

Виявлення логічних операцій у конструкціях природної мови розкриває когнітивну природу зв'язків мови і мислення, оскільки навколишня дійсність відображається в свідомості людини у вигляді різноманітних форм думки (суджень, понять, умовиведень), що виражаються у кожній мові залежно від її граматичної специфіки. Відтак, категорія причинності в лінгвістиці пов'язана з її когнітивним розумінням як універсальною поняттєвою категорією буття людини, що виражається в мові за допомогою різних способів і засобів.

Основним способом ідентифікації категорії причинності є фактуальність, яка виявляється в межах семантичної опозиції “породжувальна реальна подія / породжена реальна подія”, пов'язаної відношеннями каузації. Другим способом її вияву є ступінь інформативності у мовному вираженні причини, що визначається категорією зумовленості – складно структурованого поняття, план змісту якого складає загальне інваріантне значення зумовленості, яке варіантно увиразнюється в окремих семантичних категоріях наслідку, умови, допустовості тощо, а план вираження становлять засоби різних мовних рівнів.

Термін “каузація” є суміжним, але не тотожним із поняттям “каузальності/причинності”. Він став основою для введення в науковий обіг терміна “каузативність”, який у когнітивній граматиці почали вживати на

позначення варіантних ситуацій причини, або *каузативних ситуацій*. Під *каузативністю* у роботі розуміється складна, багатопланова категорія, що сягає філософської категорії “каузальності/причинності” й відображає реальні зв'язки між об'єктами навколишнього світу, які категоризуються свідомістю людини як причинні.

Типологію ситуацій зі значенням причини складають 5 типів: 1) екзистенційний тип (буття), 2) акціональний тип (дія, подія, явище), 3) статальний тип (стан), 4) реляційний тип (відношення), 5) характеристичний тип (ознака, властивість, якість, кількість).

Когнітивний процес відображення каузативних ситуацій у свідомості носіїв конкретної мови розкривається в ментальній діяльності людини, зокрема в її когнітивній здатності робити певні умовиведення, обґрунтування й пояснення реальних причинно-наслідкових (тобто каузальних) відношень.

У різних мовах незалежно від їхньої морфологічної будови синтаксичні конструкції, смислова структура яких містить логічну пропозицію каузальності (X є причина Y), називають *каузальними конструкціями*. Каузальна семантика може бути виражена різними каузальними конструкціями, які є способом вираження причинно-наслідкових зв'язків. Тимчасом засобами вираження причинно-наслідкових відношень є їх маркери у структурі каузальних конструкцій, до яких належать з-поміж решти – прийменники.

З когнітивного погляду, прийменники – це орієнтири, які маркують певні точки простору або його зони в обраній системі координат.

Первинними є абстрактні, переважно, просторові значення у прийменників та їхні похідні, домінують яких становлять прийменники зі значенням причини, які виражають різні типи причинно-наслідкових/каузальних відношень у конкретній каузативній ситуації. У контекстному оточенні прийменники утворюють прийменникові конструкції, які будуються за граматико-синтаксичними моделями певної мови – у даному разі – англійської, новогрецької та української.

Прийменникові каузальні конструкції є маркерами причинно-наслідкових відношень. В англійській мові маркерами цих відношень є 24 прийменники, серед яких 10 простих та 14 складних; у новогрецькій – 15, які за будовою є лише простими, а в українській – 28, що є простими, складними і складеними. Прості прийменники є найбільш абстрактними і виражають загальне значення причини, тимчасом складні й складені увиразнюють конкретний вияв казуальності у контекстному оточенні й у конкретній каузативній ситуації.

Основні положення цього розділу висвітлено у чотирьох одноосібних публікаціях автора [278; 280; 281; 284].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПРИЙМЕННИКОВОЇ КАУЗАТИВНОСТІ / КАУЗАЛЬНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ, НОВОГРЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

2.1 Когнітивно-семантичні методики моделювання причинно-наслідкових відношень у різних мовах

У сучасній лінгвістиці наразі спостерігається нова хвиля наукового інтересу до функціонального вивчення різних мовних явищ крізь призму когнітивно-семантичного методологічного підходу. Ця тенденція характерна для інтерпретаційної лінгвістики, яку пов'язують із так званою “когнітивною революцією” [93, с. 20], яка ропочалася на поч. 80-х років ХХ ст.

Новий підхід викликав радикальні зміни у мовознавстві, що зумовило переосмислення теорії і практики лінгвістичних досліджень на базі “нової інтегральної парадигми знання”, яка за своєю спрямованістю є функціональною [156, с. 230].

Започаткована свого часу функціональна граматика О.В. Бондарка переорієнтувала розгляд мовних явищ у напрямі “від значення до форми” за допомогою методики *функціонально-семантичного поля* (далі – ФСП), яка дала змогу аналізувати одиниці мови у взаємозв'язку з навколишньою дійсністю. Але переважно до початку ХХІ століття цей підхід застосовувався як семантико-граматичний. І лише з екстраполяцією когнітивного вектору до сфери граматики ФСП стали досліджувати як структуру представлення знань людини про певний фрагмент навколишньої дійсності із залученням здобутків когнітивної семантики, зокрема *процедури когнітивного моделювання* (В.З. Дем'янков, О.С. Кубрякова та ін.).

І саме когнітивний ракурс у вивченні полісемії як ключової позиції у поясненні/інтерпретації природи значення (а ця проблема є надзвичайно актуальною при визнанні/запереченні семантики у прийменників, яка час від

часі постає у граматиці) виводить моделювання на принципово новий рівень, представляючи когнітивні моделі людської свідомості (М.В. Піменова).

Розкриття прийменникової семантики причини продиктоване не стільки прагненням відповісти на запитання про те, які прийменники у різних мовах виражають значення причинно-наслідкових відношень, скільки намірами з'ясувати, як за їхньою допомогою носії англійської, новогрецької та української мов відображають логічні взаємозумовлені зв'язки між явищами, предметами, подіями, фактами тощо навколишнього світу.

У перших працях О.В. Бондарка, який сформулював основні принципи функціональної граматики, ФСП розглядається як модель/утворення, що "базується на певній семантичній категорії угруповання граматичних та лексичних одиниць, а також різних комбінованих (лексико-синтаксичних тощо) засобів даної мови, які взаємодіють на основі спільності їх семантичних функцій" [47, с. 11].

Категорії причини, наслідку, умови, мети і допусту розглядалися традиційно в рамках ФСП зумовленості. Підставою для такого об'єднання було те, що при цих відношеннях одна ситуація є підставою для здійснення іншої. Тимчасом безпосередньо причинно-наслідкові відношення розглядалися і продовжують вивчатися в рамках ФСП каузальності на матеріалі як окремих мов (А.В. Бакулев, О.В. Бондарко, М.В. Всеволодова, Л.І. Каминіна, А.В. Карышева, Р.М. Теремова та ін.), так і в зіставленні (О.Д. Абумова, Р.А. Вафеева, Н.Н. Дробышева, В. Кнут, І.А. Султанова, О.В. Фетисова, Н.А. Холоніна, Г.В. Хораськіна та ін.).

У більшості праць згаданих дослідників (а це переважно праці кінця ХХ- поч. ХХІ ст.) конституенти поля ФСП каузальності розмежовуються не об'єктивним змістом, а формою відображення думки. Такий обраний методологічний вектор дав підстави дослідникам дійти висновку, що каузальність є категорією мислення, в основі якої лежить епістемічна його

форма. А власне сам когнітивний процес відображення каузальних відношень виявляється у психічній діяльності людини у формі умовиведень.

У цьому зв'язку потрібно навести думку Дж. Лакоффа про те, що “причинність – це базова категорія людського мислення. Цей концепт належить до понять, найбільш часто використовуваних людиною для ментальної організації матеріального світу та культурних реалій” [344].

І не випадково, що вже на ранніх етапах свого розвитку когнітивний напрям був реакцією на вузьке розуміння семантики, стимулюючи новий інтерес до витлумачення “значення” з психологічного погляду (Дж. Лакофф, Р. Ленекер, Р. Джакендофф, Ч. Філлмор, Л. Талмі).

На сьогодні *когнітивна семантика* – це “надглибинна семантика” [190, с. 27], де значне місце відводиться антропоцентричному фактору, який “спостерігає”, “концептуалізує” і “категоризує”, формуючи значення, а не отримуючи їх уже готовими [41, с. 18]. Базовими тут є поняття “інформація”, “значення” і “смісл” [7, с. 28].

Когнітивна інтерпретація лексичних значень слів допомагає виявити загальні правила будови структур знання у пам'яті людини, яка здатна завдяки мові розуміти себе і світ. У свідомості мовця виникає певна картина світу, крізь призму якої він сприймає дійсність [266, с. 188–189].

Як уже зазначалося на початку цього параграфу, завдяки своїй відображально-інтерпретативній природі мова формує ФСП як конституанти мовної моделі світу, а значення одиниць як повнозначних, так і службових, які об'єднані в поля, схематично відображають людський досвід і є об'єктом дослідження когнітивної семантики [275, с. 116].

У когнітивній семантиці в основі формування ФСП лежать різні структури знання про світ: концепти, домени, фрейми, когнітивні моделі як схеми типових ситуацій [41, с. 95–96], до яких належить і поняття каузативної ситуації.

Метод моделювання на сьогодні є одним із найпродуктивніших і найперспективніших методів дослідження мови.

Загалом терміни *модель* і *моделювання* у лінгвістику було введено З. Харрісом у 60-х роках ХХ століття, які тоді були пов'язані переважно з фонологією і синтаксисом. Актуалізація цих понять відбулася у зв'язку з новим осмисленням мови у когнітивної науці, де сформувалося нове їхнє розуміння як когнітивних моделей – структур, що представляють сприйняття, збереження і передачу інформації про навколишній світ. Когнітивна модель – це гносеологічний конструкт – гіпотеза про будову людської психіки і мислення [164].

Хоча метод моделювання використовували при дослідженні ФСП з позицій функціональної граматики, проте саме когнітивний підхід до вивчення ФСП виводить моделювання на принципово новий рівень і досліджує когнітивні моделі людської свідомості.

Когнітивні моделі відтворюють у свідомості людини реальний світ, втілюючи знання, почуття, стани свідомості та процеси мислення, будучи функціонально визначеними структурами свідомості та мислення індивіда. [84, с. 26]. Це деякий стереотипний образ, який організує досвід, визначаючи його концептуальну організацію, наше ставлення до нього і бажання того, що хочемо виразити [213, с. 103]. Вони структурують думку і беруть участь у формуванні категорій і суджень [67, с. 37].

Під впливом когнітивних моделей відбувається формування прототипів. Наразі паралельно вживаними є два терміни: прототипний сценарій [16; 344; 375] та прототипна ситуація [232; 162]. *Прототипна ситуація* – це “когнітивна структура високого ступеня абстракції, що включає в себе набір семантичних компонентів, типових для ситуації” [265, с. 111]. З цього випливає, що типова ситуація, однією з яких є каузативна ситуація, є прототипною ситуацією причини.

А тому ФСП причини з позицій когнітивної семантики і граматики може конструюватися з типових каузативних ситуацій як прототипових моделей схематичного відображення причинно-наслідкових відношень у різних мовах, зокрема в англійській, новогрецькій та українській.

Відповідна прототипна ситуація є джерелом тієї когнітивної схеми, яка, віддаляючись від фізичної субстанції, виступає в більш загальному й абстрактному вигляді, об'єднуючи різнорідні ситуації з різнотипними об'єктами в єдину групу, роблячи їх реалізаціями “спільної ідеї” [161, с. 108]. Застосування методу когнітивного моделювання дозволяє отримати уявлення про структуру прототипної ситуації.

Для багатозначних слів з абстрактною семантикою, до яких належать і первинні прийменники причини, концептуальну схему складає конструювання прототипної, або каузативної ситуації, що включає декілька елементів, причому кожен елемент може ставати головним [109, с. 38]. Прототипна ситуація – це джерело великої кількості імплікацій, що не спостерігаються у вихідному значенні. Представити структуру цієї ситуації можна у такий спосіб: у середині розташоване ядро – вихідне значення, навколо якого групуються похідні значення, що відповідають варіантам базової схеми. Далі йдуть семантично більш пов'язані з вихідною ситуацією значення. Найвіддаленіша периферія цієї структури – це вже значення вихідної ситуації, пов'язані з нею випадковою ознакою (імплікацією) [161, с. 108].

Суть когнітивного моделювання/конструювання (за Дж. Лакоффом) каузативних ситуацій причини на основі прийменників у цій роботі полягає в представленні ядро-периферійних значень прийменників, що утворюють 5 типів каузативних ситуацій: 1) екзистенційний тип (буття), 2) акціональний тип (дія, подія, явище), 3) статальний тип (стан), 4) реляційний тип (відношення), 5) характеристичний тип (ознака, властивість, якість, кількість) в англійській, новогрецькій та українській мовах.

На прикладі прийменникових систем зазначених мов буде продемонстровано, що принципи такого когнітивного моделювання є універсальними і можуть застосовуватися для дослідження механізмів людського мислення представників різних лінгвокультур.

2.2 ФСП як метод представлення граматичної організації категорії причини та досвід його моделювання у лінгвістичних працях

За О.В. Бондарком, ФСП – “це система різнорівневих засобів конкретної мови (морфологічних, синтаксичних, словотвірних, лексичних, а також комбінованих – лексико-синтаксичних тощо), об'єднаних на основі спільності та взаємодії їх семантичних функцій” [46, с. 21–22].

Інваріант, який об'єднує різнорідні мовні засоби та зумовлює їх взаємодію, є певною семантичною або поняттєвою категорією. В цьому розумінні категорію причинності можна відносити до універсальної поняттєвої категорії.

Основні засоби вираження причинно-наслідкових відношень детально класифіковані у праці, наприклад, В.Б. Євтюхіна [100, с. 30], з-поміж яких виявлено такі:

- 1) складнопідрядні речення з причинними сполучниками;
- 2) прийменниково-відмінкові або прийменникові конструкції;
- 3) просте речення з наявними прислівниками причини або іншими частинами мови.

Ці засоби вираження каузальності В.Б. Євтюхін представив у вигляді структури поля: в центрі цього поля розташовані складнопідрядні речення з причинними сполучниками (центральні конституенти поля максимально експліцитно виражають причинність, є конструкціями з розгорнутими предикативними відношеннями, які найчастіше використовуються для вираження причинних відношень). Периферійну зону займають обставини каузальності, що виражаються в російській мові прийменниково-відмінковою формою. Дальню периферію поля каузальності посідає прислівник [99, с. 156]. Дослідник уточнює, що наявні й інші неспеціалізовані засоби, до яких належать безсполучникові речення, а також прості ускладнені речення [99, с. 160].

В інших лінгвістичних працях до способів лексичного вираження причинних відношень деякі дослідники [26, с. 7] відносять каузативні дієслова, які широко проаналізовані в багатьох роботах М.В. Всеволодової та представників її наукової школи. Щодо представлення повного опису структури ФСП причинності, наприклад, на матеріалі російської мови, то, на думку М.В. Всеволодової і Е.С. Котвицької, він ще не є завершеним [75; 72, с. 96]. В принципі, їхня методика конструювання ФСП каузальності нагадує попередню, але представляє ширший набір спеціалізованих і неспеціалізованих засобів вираження причинно-наслідкових відношень.

Із залученням матеріалу інших мов, цей процес є надзвичайно активним, але не завершеним (В.В. Жданова, К.К. Лебедєва, Ю.С. Степанов та ін.). Так, наприклад, І.А. Султанова у процесі зіставно-типологічного аналізу засобів вираження цільових і причинних відношень у лезгінській та англійській мовах зосередила увагу окрім іншого на відмінкових формах та післялогах, а також на способах імпліцитного вираження цих відношень у складних реченнях. Безпосередньому зіставленню різних типів відношень, які виражають прийменникові конструкції, на матеріалі англійської та української мов присвячено кандидатську дисертацію Т.В. Поміркованої [217], а власне прийменникових конструкцій зі значенням причини у болгарській та російській мовах – роботи Р. Павлової [205]. Різноманітні способи і засоби конструювання каузації в російській та англійській мовах розглядав О.В. Фетисов. Ці та багато інших праць, у тому числі й найсучасніші є підтвердженням того, що ця проблематика ще не вичерпала себе, а крізь призму когнітивної граматики і семантики зорієнтувала дослідників в іншу площину вивчення прийменникової каузальності, яка потребує розробки нових методів і методик її аналізу або перегляд колишніх традиційних методів дослідження, найефективнішим з яких свого часу було визнано ФСП.

Наразі в методологічному плані ФСП каузальності становить інтерес в рамках семантичних форм мислення людини з виявленням як онтологічних,

так і гносеологічних розбіжностей між конститuentами поля на рівні прийменниково-відмінкових комбінацій [26, с. 3].

Такі поодинокі спроби свого часу вже робилися, зокрема у роботі Т.А. Яценко досліджувалися прийменниково-відмінкові утворення з причинним зв'язком, в якій на основі семантичного аналізу було розроблено класифікацію каузальних значень щодо породжуваних ними наслідків [76].

Ця позиція свідчить про те, що потребує продовження розробка методики конструювання ФСП каузальності, пов'язане з когнітивним рівнем організації в ньому за допомогою прийменників різноманітних ситуацій причини-наслідку, а також ФСП прийменникової каузальності – для уточнення місця у структурі поля прийменникових конструкцій причини з їхніми різноманітними варіантними значеннями.

2.3 Комплексна методика етапів когнітивно-граматичного конструювання прийменникової каузативності/каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах

Обраний у роботі когнітивно-граматичний підхід до конструювання прийменникової каузативності/каузальності продовжує розробку вже розпочатої в багатьох працях (М.В. Всеволодова, А.П. Загнітко, М.Й. Конюшкевич, Т.М. Маляр, О.М. Селіверстова, Г.В. Ситар, Г.О. Тер-Авакян, Н. Cuyskens, R. Dirven, Ch. Fries, G. Leech та ін.) проблеми прийменникового значення загалом та, як справедливо зазначає Т.В. Поміркована, питання щодо організації семантичної структури прийменників зокрема [217, с. 9].

Загалом у класичній семантиці семантичну структуру слова розглядали як сукупність елементарних смислів, найдрібніших значень смислових компонентів – сем, кожна з яких є відображенням у свідомості носіїв мови розрізнявальних ознак, об'єктивно властивих денотату (А.А. Уфимцева).

Тимчасом у когнітивних дослідженнях семантичну структуру слова

почали інтерпретувати як схему-образ, що є інваріантом значення його слова, який складається з набору релевантних семантичних диференційних ознак вихідного поняття. Модифікації ж значення (варіанти) співвідносяться з відповідними контекстами його вжитку [347; 348].

У дисертаційному дослідженні ці обидва визначення семантичної структури слова взято за основу при розробці методики когнітивно-граматичного конструювання прийменникової каузативності/каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах, які є визначальними при типологічній таксономії прийменникових каузативних ситуацій: 1) екзистенційної, 2) акціональної, 3) статальної, 4) реляційної, 5) характеристичної, оскільки принциповим тут є осмислення не лише самого причинного значення прийменника, а того факту, між якими саме об'єктами-поняттями конструюються за допомогою прийменника причинно-наслідкові відношення. Тому концепція інваріантного значення слова дотична концепції триалізму (О. Огуй), згідно з якою спільний інваріант поєднує конкретні різноспрямовані варіанти (мова й мовлення; синхронія й діахронія; парадигматика і синтагматика). А це означає, що семантичну структуру прийменників причини становить сукупність лексико-семантичних варіантів, або семних характеристик, потенційно властивих цій категорії слів як елементам мовної системи, що актуалізуються в конкретній каузативній ситуації.

Так, за допомогою когнітивного методу логічних імплікацій (X є причина Y), який ґрунтується на операціях логічного мислення людини загалом та за підтримки методики компонентного аналізу (що дає змогу семантично позначити ці імплікатури) було укладено реєстр прийменників, які беруть участь у конструюванні 5 вищезгаданих типів каузативних ситуацій у кожній із досліджуваних мов.

Унаслідок застосування цієї процедури для кожної каузативної ситуації: екзистенційної, 2) акціональної, 3) статальної, 4) реляційної, 5)

характеризаційної було встановлено семантичну структуру прийменників причини, яка є властивою для англійської, новогрецької та української мов.

Архісемою семантичної структури конкретної каузативної ситуації є субкатегоріальна ознака, наприклад, ‘акціональність’. *Інтегральними* семами є інваріантні ознаки вияву прийменникової акціональності: дії, процеси, між якими встановлюються причинно-наслідкові відношення. *Диференційними* семами є причинні значення прийменників, які вживаються для позначення конкретної дії, що стала причиною і призвела до конкретного наслідку. У свою чергу, диференційні семи реалізуються в *потенційних* семах готових прийменникових конструкцій, характерних для англійської, новогрецької та української мов.

Для побудови моделей прийменникових конструкцій застосовано ще одну методику структурного методу – дистрибутивний аналіз, який дає змогу визначити валентні можливості прийменників щодо їхнього оточення в контексті, тобто лівобічну і правобічну дистрибуції.

Такий алгоритм запропонованої процедури когнітивно-семантичного аналізу прийменникового конструювання каузативних ситуацій в англійській, новогрецькій та українській мовах показує, як здійснюється дискретизація певного фрагмента явищ навколишнього світу представниками різних лінгвокультур. Зокрема продемонстровано, як причинні прийменникові конструкції поєднуються в ту групу, що здатна забезпечити конструювання, наприклад, акціональної каузативної ситуації, для опису якої важливим є врахування ступеня процесуальності як певної причинної межі присудкової дії.

А оскільки англійські, новогрецькі й українські прийменники не збігаються між собою як за кількістю, так і за їх прийменниковим конструюванням, то саме це і становить особливий інтерес у побудові ФСП каузальності у кожній із мов.

У зв'язку з цим Е. Бенвеніст писав: “...при вивченні прийменників будь-якої мови нова техніка опису необхідна й можлива, і її використання

дозволяє відтворити структуру кожного з прийменників і об'єднати ці структури в єдину загальну систему. Це завдання зобов'язує по-новому інтерпретувати відомі факти..." [37, с. 155].

Методика побудови фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання передбачає спершу виявлення тієї каузативної ситуації, яка становить його ядро, або центр, у кожній із мов. Далі передбачено визначення приядерної зони і периферійної, сконструйованих із решти каузативних ситуацій, маркованих прийменниками причини. Тут паралельно застосовується трансформаційний аналіз, який сприяє ідентифікації граматичних/синтаксичних моделей прийменникових конструкцій в англійській, новогрецькій та українській мовах.

Наступний етап пов'язаний із застосуванням технік зіставно-типологічного методу.

Загальновідомо, що мовні системи можна зіставляти як між собою, так і з іншими семіотичними системами, зокрема із системою логіки.

Для цього обираємо *tertium comparationis* – основу зіставлення для конструювання прийменникової каузативності і каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах. *Tertium comparationis* у роботі становлять прийменники як знаки свідомості й логічного мислення, за допомогою яких конструюються каузативні ситуації, і як знаки мови, які мають план вираження (прості/складні, складені) і план змісту – виражають один із видів причинно-наслідкових відношень.

Спираючись на обраний еталон зіставлення здійснюємо зіставну інтерпретацію мовного матеріалу: зіставний аналіз когнітивних моделей каузативних ситуацій у кожній із мов, а також ядерно-периферійної граматичної організації прийменникового фрагмента ФСП каузальності.

Це дає змогу розкрити загальні закономірності у когнітивно-граматичному конструюванні прийменникової каузативності/каузальності, а також відмінності, пов'язані з національним сприйняттям кожного з етносів

ситуацій причин та їх наслідків, а також і граматичною будовою англійської, новогрецької та української мов.

Ефективність цієї методики є можливою у випадку однакового опису прийменників причини в англійській, новогрецькій та українській мовах. Визначення повного і часткового збігу прийменників причини – одне із найскладніших завдань. Для зіставлення прийменників причини у роботі обрано такі їхні кваліфікаційні ознаки, тобто визначальні критерії: 1) морфологічний склад (прості, складні, складені), 2) тип відношень, що виражають прийменники у певних конструкціях; 3) дистрибутивні/валентні можливості: семантичні або граматичні.

Така методична процедура ґрунтується на припущенні, що найрізноманітніші вживання, властиві кожному прийменнику причини, укладаються в певну схему (конфігурацію), у рамках якої координуються його значення і яку потрібно виявити для адекватного зіставлення у трьох мовах.

Висновки до розділу 2

Методологічна база дисертаційного дослідження спирається на відображально-інтерпретативний підхід до вивчення мовних явищ, який дає змогу комплексно представити угруповання мовних одиниць як певну схему/модель, яка відображає один із фрагментів навколишньої дійсності. Такою моделлю є ФСП, в якому значення як повнозначних, так і службових мовних одиниць схематично відображають людський досвід. У такому ракурсі ФСП є об'єктом вивчення у когнітивній семантиці і граматиці, яке розглядається як одна зі структур знання про світ, зокрема як концепт, домен, фрейм, схема відображення типової ситуації, до якої належить і поняття каузативної ситуації.

Виходячи з цього ФСП причини з позицій когнітивної семантики і граматики може конструюватися з типових каузативних ситуацій як

прототипових моделей схематичного відображення причинно-наслідкових відношень у різних мовах, зокрема в англійській, новогрецькій та українській.

Наразі в методологічному плані ФСП причини становить інтерес в рамках семантичних форм мислення людини з виявленням як онтологічних, так і гносеологічних розбіжностей між конститuentами поля на рівні прийменниково-відмінкових комбінацій. З огляду на цей підхід у роботі було розроблено комплексну методику когнітивно-граматичного конструювання прийменникової каузативності/каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах, яка складалася з п'ятьох послідовних етапів.

На *першому етапі* за допомогою *методу когнітивного моделювання* було представлено інваріантно-варіантні значення прийменників, що утворюють 5 типів каузативних ситуацій: 1) екзистенційний тип (буття), 2) акціональний тип (дія, подія, явище), 3) статальний тип (стан), 4) реляційний тип (відношення), 5) характеристичний тип (ознака, властивість, якість, кількість) в англійській, новогрецькій та українській мовах.

На *другому етапі* із застосуванням когнітивного *методу логічних імплікацій* (X є причина Y), який ґрунтується на операціях логічного мислення людини загалом, а також *структурного методу*, зокрема однієї з його методик – *компонентного аналізу* (який дав змогу семантично позначити ці імплікатури) було укладено реєстр прийменників, які беруть участь у конструюванні 5 вищезгаданих типів каузативних ситуацій у кожній із досліджуваних мов. Унаслідок застосування цієї процедури для кожної каузативної ситуації було встановлено семантичну структуру прийменників причини, яка є властивою для англійської, новогрецької та української мов.

Третій етап дослідження був пов'язаний з аналізом механізмів і способів побудови моделей прийменникових конструкцій, який здійснено шляхом залучення ще однієї методики структурного методу – *дистрибутивного аналізу*, який дав змогу визначити валентні можливості прийменників щодо їхнього оточення в контексті, тобто лівобічну і правобічну дистрибуції.

На *четвертому етапі* було виконано процедурні операції з когнітивно-граматичного прийменникового конструювання фрагмента ФСП каузальності у кожній із мов. Ця методика побудови фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання передбачала спершу виявлення тієї каузативної ситуації, яка становить його ядро, або центр, у кожній із мов. Далі визначалися приядерні і периферійні зони, сконструйовані з решти каузативних ситуацій, маркованих прийменниками причини. Тут паралельно було застосовано *трансформаційний аналіз*, який сприяв ідентифікації граматичних/синтаксичних моделей прийменникових конструкцій в англійській, новогрецькій та українській мовах.

П'ятий етап був безпосередньо зорієнтований на застосуванням технік *зіставно-типологічного методу*. Для цього було обрано *tertium comparationis* – основу зіставлення, якою в цій роботі є прийменники як знаки свідомості й логічного мислення – конструктив каузативних ситуацій, і як знаки мови, які мають план вираження (прості/складні, складені) і план змісту – виражають один із видів причинно-наслідкових відношень.

Надалі було здійснено зіставну інтерпретацію мовного матеріалу: зіставний аналіз когнітивних моделей каузативних ситуацій у кожній із мов, а також ядерно-периферійної граматичної організації прийменникового фрагмента ФСП каузальності. Це дало змогу розкрити загальні закономірності у когнітивно-граматичному конструюванні прийменникової каузативності/каузальності, а також відмінності, пов'язані як із національно-культурним сприйняттям кожним із етносів ситуацій причин та їх наслідків, так і з граматичною будовою англійської, новогрецької та української мов.

Результати дослідження були апробовані в двох одноосібних публікаціях [279; 282].

РОЗДІЛ 3
КОГНІТИВНЕ КОНСТРУЮВАННЯ
ПРИЙМЕННИКОВОЇ КАУЗАТИВНОСТІ
В АНГЛІЙСЬКІЙ, НОВОГРЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

3.1 Прийменникове конструювання екзистенційної (буттєвої) каузативності в англійській, новогрецькій та українській мовах

Імплікація буття супроводжує кожне висловлення, проте експлікація цієї категорії відбувається засобами буттєвих предикатів, які виражають існування чи наявність у дійсності. Основу екзистенційної каузативної ситуації у трьох мовах складає дієслово *be, είμαι, бути*. На його основі можна виділити три групи буттєвих лексем: 1) дієслова існування; 2) дієслова наявності і приналежності; 3) локативні дієслова [180]. В першу групу об'єднуються лексеми з семами “бути”, “існувати”, в другу – дієслова наявності і приналежності, а в третю – локативні, які поєднує значення “знаходитися”.

Аналіз досліджуваного матеріалу дозволив виділити два типи ситуацій екзистенційної (буттєвої) каузативності: 1) поява/зникнення або наявність/відсутність суб'єкта ситуації, каузована внутрішнім причинним чинником; 2) поява/зникнення або наявність/відсутність суб'єкта ситуації, каузована зовнішнім причинним чинником.

До складу компонентів ситуації зазначеного фрагмента відносяться: 1) суб'єкт ситуації; 2) предикат існування, виникнення або припинення існування; 3) причинний чинник (внутрішній або зовнішній).

Спостереження за англійськими, новогрецькими та українськими текстами художнього та публіцистичного характеру дозволило дійти висновку, що конструкції з буттєвими предикатами першої та третьої груп, а саме: дієсловами існування та локативними дієсловами, характерні для трьох мов, в той час як конструкції з предикатами наявності або

приналежності в межах фрагмента екзистенційної каузативності зафіксовано лише в англійській та новогрецькій мовах:

(1) *Yet, because of his knowledge, he had powers second only to the president* [2];

(2) *Οι έρευνες έδειχναν ότι η ανταγωνιστική οδοντόκρεμα λόγω μοντέρνας συσκευασίας, γεύσης και επικοινωνίας, είχε μεγαλύτερη διείσδυση στο νεανικό κοινό* [3].

Дієслова існування, в свою чергу, об'єднуються в дві групи за фазою: дієслова початкової фази буття та кінцевої. До предикатів початкової фази відносимо такі, що вказують на виникнення, початок існування, зародження певного стану або процесу, переходу із категорії відсутності в категорію наявності, а предикати, що експлікують кінцеву фазу буття, позначають припинення існування певного стану. Порівняємо наступні приклади:

(3) *This was probably due to the dog, a black and silver shadow following protectively at the boy's heels* [2] (дієслово існування);

(4) *Κάτι που δυστυχώς δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ εξαιτίας των μετέπειτα δραματικών εξελίξεων και της Μικρασιατικής Καταστροφής* [3] (дієслово існування/ виникнення);

(5) *В усьому стриманий і скромний, але дужче за інших прихильний до своєї віри. Можливо, це йде від нерішучості й уповільненості його натури, а не від бажання нав'язати свою волю й переконання* [5] (дієслово існування/ виникнення);

(6) *The accountant 'deals with the business, but not the personality, of the client' and "a wilful activity necessitates legal services which are initiated, and can be terminated, at the will of the client; but the necessity of contacting a doctor emerges out of circumstances which are beyond human control"* [2] (дієслово припинення існування);

(7) *Під час роботи над спектаклем маємо право підредаговувати твір, так роблять усі режисери у професійних театрах, проте його голос згас під*

аргументацією дискутантів; зрештою, Доленко сам передбачав подібне фіаско, адже в драматургії визнавався непогано й ходульність Корнійчукової п'єси давно збагнув, однак мусив узяти її до репертуару ... [1] (дієслово припинення існування).

За ознакою наявності/відсутності додаткових сем екзистенційні дієслова поділяють на:

1) дієслова із загальним недиференційованим значенням екзистенційності, не ускладнені додатковими семами:

(8) *Those restrictions came about because of certain people's encounters with what they symbolized as the 'unknown', and the results of those encounters* [2];

(9) *Κι εγώ ελπίζω να δέχεσαι τη δική μου, ανταπάντησε ο Τόμας. Εξαιτίας μου έγινε ό, τι έγινε. Τα έκανα θάλασσα με το ιπτάμενο ελκηθρότρονο* [3];

(10) *Це сталось через дощ* [4];

2) дієслова, у яких абстрактна семантика буттєвості доповнена семами, що конкретизують його характер:

(11) *A fine contempt was rising in Alice, because of his clumsiness* [2] (дієслово із семою інтенсивного вияву буття);

(12) *Гнилі вітри дули всю коротку стамбульську зиму, і розпука вставала в душі від тих вітрів така неосяжна, що хотілося б навіть умерти, коли б не рвалася Хуррем з такою силою до життя, і не просто життя, а до найвищих його вершин* [5] (дієслово із семою інтенсивного вияву буття).

Предикати, які репрезентують кінцеву фазу буття також поєднуються в дві групи за ознакою ускладнення додатковими семами:

1) предикати із загальним недиференційованим значенням припинення існування певного стану, не ускладнені додатковими семами:

(13) *The promised job with the chain stores was cancelled at the last moment 'due to the Depression', the standard excuse* [2];

(14) *Θα σκοτώνονται πιο εύκολα αλλά για τους ίδιους λόγους* [3];

(15) *Вона померла не від часу, а від страждань* [5].

2) предикати, у яких абстрактна семантика припинення екзистенційності доповнена семами, що конкретизують його характер:

(16) *At school they had once heard of some animal which had become extinct because of its huge flat feet* [2] (предикат із семою специфічного характеру припинення екзистенційності);

(17) *Вираз сумніву й підозри за хвилю згас від гострого сьйва царевичевого погляду* [5] (предикат із семою неінтенсивного, послабленого вияву припинення буття);

(18) *Камені, поставлені в головах і в ногах небіжчиків, стерлися від негоди — це чи свідчення марноти марнот, чи байдужість перед долею, чи великий спокій життя, яке вивіряє і вимірює свою силу єдиною мірою — смертю?* [5] (предикат із семою специфічного характеру припинення екзистенційності).

Буттєві лексеми, що утворюють групу локативних дієслів (які поєднує значення “знаходитися”), виявляють як семантику знаходження, так і появи в певному просторовому континуумі:

(19) *It's only because of you that she's here at all* [2] (сема знаходження);

(20) *Η ατμόσφαιρα εκεί ήταν βαριά εξαιτίας διάφορων αρωματικών χώρων και καμένου λίβανιού* [3] (сема знаходження);

(21) *Але згодом виявилось, що через недогляд поряд з батьком намісником у санджаку Болі, сусідньому з Трабзоном, був Селімів син Сулейман* [5] (сема знаходження);

(22) *Вона йшла вистрибцем по тому непевному містку, вигиналася спиною, усією постаттю, молода, витка, жадібна до життя, ступала на край цієї чужої, страшної, ворожої землі, тоскне квиління знов, як недавно на морі, народилося в її душі, од розпачу, здавалося, навіть втрачає зір, але*

стріпувала вперто головою, стрибала вперед, мовби рятуючись од шаркання старечих ніг Сінам-аги позаду: шарк, шарк! [5] (сема появи).

Слід зазначити, що в досліджуваному матеріалі англійської та новогрецької мов, на відміну від української, в ситуації екзистенційної каузативності буттєвих лексем, що утворюють групу локативних дієслів та виявляють семантику появи в певному просторовому континуумі, не зафіксовано.

Зауважимо, що в зазначеному фрагменті екзистенційної каузативності суб'єкт (предмет, подія чи явище існування) знаходиться у певному просторовому континуумі, тому невід'ємним компонентом цієї каузативної ситуації є просторовий локалізатор:

(23) *I'd be further away — because of the acceleration* [2];

(24) *She told him it was there because of the air-raids in the war and even now, in 1951, there were special reasons why it must never be removed* [2].

Аналіз фактичного матеріалу демонструє домінування зовнішнього причинного чинника в ситуації екзистенційної каузативності, в якості якого може виступати:

1) волевиявлення чи дії каузатора:

(25) *By the time that Baldwin again met the TUC representatives, at 9 p.m., he was, by the will of the Cabinet, a long way back from the position of the previous night, and embarrassed by the movement* [2];

(26) *Дехто з орденських посвячених вважав, що вервольфи з'являються внаслідок дій таємних сатанинських сект* [3];

2) стан речей або фізичного середовища:

(27) *Perhaps because of the coral reefs, as now, there had been no tidal wave but the force of the wind had driven the sea inland, thirty feet deep in Belpan City* [2] (стан фізичного середовища);

(28) *Jonadab had presumed that George's silence was due to the size and luxury of his surroundings* [2] (стан речей);

(29) *Αργότερα ξαναπαντρεύτηκε – χωρίς να πάρει διαζύγιο, μιας και τότε, γύρω στα 1880, κι εξαιτίας της τουρκικής κατοχής δεν υπήρχαν τέτοιες ευκολίες – ένα δεύτερο άντρα, κρητικής καταγωγής, απόγονο κάποιου απ'αυτούς που είχαν βρει καταφύγιο στο απομακρυσμένο νησί τους, τη Σύμη, μετά την αποτυχημένη Κρητική Επανάσταση [3] (стан речей);*

(30) *Адже це факт, що болотна залізна руда, яку використовували ще древньослов'янські металурги, виникла й виникає саме внаслідок безперервної діяльності незліченної кількості мікροσκοпічних залізобактерій [1] (стан фізичного середовища);*

3) суспільне або побутове явище:

(31) *There was no post nor telephone because of the strike, and she was tormented by fantasies of Ricky being ridden off by starlets in Palm Springs [2];*

(32) *“Έχουμε επιδημία εξανθηματικού τύφου εξαιτίας του πολέμου”, της είπε και της έδωσε ένα βιβλίο [3];*

(33) *Ні Лісовських, ні Скарбських, ні Теребушків, ні Зебриновичів, нікого, нікого, нові люди прийшли на згарища, починають нове життя, яке так само щомиті може урватися від набігу дикої орди [5];*

4) факт наявності/відсутності особи-каузатора:

(34) *“I’m only here because of Uncle Vernon,” Stella said [2];*

(35) *Και φίλους είχε, με τους οποίους έκανε θαυμάσια συντροφιά, όμως πάντα άφηνε ένα μυστήριο να πλανάται για τη ζωή του λόγω των συχνών εξαφανίσεων του που είχαν ασφαλώς να κάνουν με τα ταξίδια του για τη Μαρίνα [11];*

(36) *П'ятирічний досвід переконав мене, старого партизана, що найбільші наші провали траплялися через жінок [1].*

Внутрішнім чинником в ситуації буттєвої каузативності є інтелектуально-творчі особливості, емоційно-психічні, фізичні та фізіологічні характеристики агенса:

(37) *Her success had been due to her own qualities; and she had even received national recognition for some of her work [2]* (інтелектуально-творчі особливості);

(38) *Their restraint was mainly due to their feeling of strangeness — it was unique for them to be sharing the seats with the men, their usual place being in the high gallery around the side-walls [2]* (емоційно-психічні характеристики);

(39) *Але суспільство епохи постмодерну само стрімко розпадається під натиском пріоритету індивідуальних інтересів і загальної невизначеності, поступаючись місцем “сукупності розрізнених індивідів” [1]* (інтелектуально-творчі особливості);

(40) *Старший Баязидів син Мехмед помер від перенапруги в час ловів на вепра, молодший син Мурад довго боровся з названим братом Мустафою, врешті утвердився на престолі [5]* (фізіологічні характеристики);

(41) *Мовби перегукуючись з Міхрі-Хатун, озивалася з-за моря венеціанка Гаспара Стампа, що передчасно померла від безнадійної любові до графа Коллальтіно ді Коллальто [5]* (емоційно-психічні характеристики).

Варто зауважити, що в деяких випадках відбувається контамінація значення, тобто сумісництво двох різних значень в одній структурі, що, як влучно зазначає А.С. Колодяжний, завдає чималі труднощі дослідникам, оскільки “сплетіння значень буває набагато складніше, і не завжди вдається вірно схопити, так би мовити, семантичну домінанту” [141, с. 23]. В нашому випадку на причинне значення нашаровується цільове:

(42) *Я зупинився на Майдані Незалежності в неділю, щоб віддати шану біля меморіалу, який там виник спонтанно, на спомин про трагедію в Маріуполі [1].*

Аналіз емпіричного матеріалу засвідчив, що буттєва каузативність представлена в усіх трьох порівнюваних мовах, оскільки буття є основною

онтологічною категорією, властивою свідомості будь-якої нації, проте особливості мовного відтворення цієї категорії зумовлені як специфікою устрою конкретної мови, так і особливостями національної свідомості.

Отже, усю безліч ситуацій екзистенційної каузативності прийменникового конструювання в англійській, новогрецькій та українській мовах можна поділити на дві основні групи: дієслова існування та локативні дієслова. Лише в англійській та новогрецькій мовах зафіксовано поодинокі випадки предикатів наявності або приналежності в межах фрагмента зазначеної каузативної ситуації.

Для ситуації буттєвої каузативності характерною класифікаційною ознакою є фазовість, репрезентантами якої виступають предикати, та яка характеризує протікання процесу буття в часі, вказує на етапи його існування, а саме: початок, тривання, кінець. Таким чином, усі ситуації буттєвої каузативності в трьох мовах, що порівнюються, об'єднуються в три групи на основі інтегральної ознаки, властивої всім одиницям певної групи: початкової фази, проміжної та кінцевої, причому для ситуацій з предикатами існування характерні початкова та кінцева фази буття, а в ситуаціях з локативними предикатами – проміжна, тобто тривалість процесу існування. Аналіз фактичного матеріалу виявив, що прийменникове конструювання екзистенційної каузативності найповнішу репрезентацію знаходить в українській мові, оскільки в новогрецькій мові в відібраних контекстах не зафіксовано буттєвих лексем, ускладнених додатковими семами, а в англійській – лише поодинокі випадки, що свідчить про домінантні позиції дієслів нейтральної семантики в двох зазначених мовах.

Окрім цього, на відміну від української мови (більше 700 контекстів), ситуації прийменникового конструювання екзистенційної каузативності в англійській та новогрецькій мовах виявляють значно нижчу частотність (приблизно 500 і 300 контекстів, відповідно). Усе це пояснюється тим, що ті значення, які в українській мові передаються за допомогою простого дієслівного присудка із семантикою буттєвості, в англійській та новогрецькій

мовах (внаслідок аналітичного характеру першої, та схильності до аналітизму другої) експлікуються засобами складеного іменного присудка, в якому носієм додаткових відтінків значення виступає предикатив. Для присудків же зазначеної структури найтипівішим є значення статальності, а не буттєвості.

3.2 Прийменникове конструювання акціональної (дія, подія, явище) каузативності в англійській, новогрецькій та українській мовах

Найчисельнішою з окреслених значень є група акціональної каузативності, яка об'єднує дії агенса та події. При аналізі зазначеного фрагмента важливою виявляється опозиція значень “внутрішня причина” – “зовнішня причина”, оскільки всю безліч ситуацій акціональної каузативності можна поділити на дві групи: 1) дії агенса та події, каузовані внутрішнім причинним чинником та 2) дії агенса та події, каузовані зовнішнім причинним чинником.

Варто зауважити, що в ситуації акціональної каузативності, *архісемою* семантичної структури якої є субкатегоріальна ознака ‘акціональність’, *інтегральними* семами є інваріантні ознаки вияву прийменникової акціональності, а саме: дії, процеси, між якими встановлюються причинно-наслідкові відношення. Отже, релевантною виявляється диференціація дії та процесу. Постає питання виокремлення процесуальних предикатів. В роботі до таких відносимо предикати, семантика яких передбачає необмежену тривалість дії, на відміну від дієвих предикатів, семантична структура яких зумовлює межу, після якої дія вже не може продовжуватися. Проілюструємо зазначену опозицію наступними прикладами:

(43) *Because of his dislike of gifts, the girls watched carefully how Moran would receive the silk tie* [2] (процесуальний предикат);

(44) *Then since you accept what I say, madam — 'interposed the cardinal with a sense of timing that suggested the protector had not nominated him for the*

task solely on account of his venerability ‘ — might I urge you to give the prince into my custody!’ [2] (дієвий предикат);

(45) *Από την άλλη σκέφτομαι το ενδεχόμενο να έχω αλλοιωθεί λόγω ζέστης και να χαλάω με αποτέλεσμα να επηρεάζονται αντίστοιχα κι οι ήρωες μου [3] (дієвий предикат);*

(46) *“Αυτό το κομμάτι μετάλλου έχει περισσότερη δύναμη και από το κερδί ενός Θαυματουργού”, απάντησε ο κράχτης τρίβοντας τα χέρια του – όχι από το κρύο, αλλά από ευχαρίστηση [3] (процесуальний предикат);*

(47) *Πухата Μαхідеβран навіть розвеселила дівчину, і Настася ще довго, неспроможна вгамуватися, сміялася при згадці про черкешенку, і подивовані одаліски, які ждали від новенької зітхань, сліз і розпачу, а не веселощів, назвали її вже того першого дня Хуррем – розвеселена [5] (процесуальний предикат);*

(48) *І коли вперше після недуги й після гінких слів, мовлених до нього, знов побачив Роксолану, побачив, як іде вона до нього, уся в летючому червоному шовку, зовсім невагома, мовби й не доторкуючись до землі, то заплющив очі від страху, щоб вона не пропала, щоб не була маною. Знов розплющив очі – вона йшла до нього [5] (дієвий предикат).*

В межах акціональної каузативності (як в групі внутрішнього, так і зовнішнього причинного чинників) виділяємо підзначення дії (чи події) та невиконання дії (чи події).

Аналіз досліджуваного матеріалу засвідчив, що невиконання дії може відбуватися внаслідок:

1) свідомого перешкоджання особою, відмінною від особи агенса:

(49) *By his own wish no one knows except the man-servant [8];*

2) несвідомого перешкоджання, тобто відсутності наміру створювати перешкоду:

(50) *I like him all right but have not seen much of him because of the Divers, who really are divine, about the Nicest People I ever knew [8];*

(51) *Συνεπαρμένη από όλη τη μυστηριακή ατμόσφαιρα που ύφαινε όλο και περισσότερο τον ιστό της, δεν άκουσε την πόρτα που άνοιξε αργά πίσω της [11];*

3) внаслідок перешкоди, яку створюють матеріальні процеси, явища, стани тощо:

(52) *He thought them bad, and did not hang them because of the signature; he kept them locked up in a drawer [7];*

(53) *Ні прокинутись, ні застогнати від моторошного видовища смерті, бо кинуто її у безодню нового сну, тепер уже сну для кошмару, гетер уже для Настасі, для тої, що була десь і колись, але й для тої, що є тут розполовинена між минулим і теперішнім, між життям і нидінням, нестерпнішим і тяжчим за вмирання [5];*

4) внаслідок особистісних (емоційно-психічних, інтелектуально-творчих, соціальних) або об'єктивних (вік, фізичний або фізіологічний стан, зовнішніх параметрів тощо) характеристик чи станів агенса:

(54) *Αρχικά από καθαρό φόβο σκέφτηκε να αγνοήσει την πρόσκληση [11];*

(55) *Невтішна в материнському горі після смерті Мехмеда, Роксолана металася тоді, не знаходячи собі місця від розпуки, ніхто ніколи не знав, чого забажає султаниша, куди захоче піти або поїхати, – так опинилася вона в книгозбірні Баязида, не давши ні часу, ні змоги наляканому Лятифі зникнути з-перед очей [5].*

Невиконання дії внаслідок причини зазначеної семантики може бути повним або частковим:

(56) *He was grudging and unnatural because he couldn't have what he wanted because of her [7] (повне невиконання дії);*

(57) *Θα τον απολαύσω στον λουλουδάτο καναπέ του στριμωχτού αλλά φωτεινού δυαριού μου, θα ανοίξω την τηλεόραση να παίζει ενημερωτικές εκπομπές που δεν με αφορούν καθόλου – ο μισθός μου των 500 ευρώ μόνο την κατιούσα θα μπορούσε να πάρει – και θα χαζέψω στο laptop όλες τις νέες αναρτήσεις των φίλων μου στο facebook, που τώρα πια δεν προλαβαίνω από την κούραση να παρακολουθώ [11] (повне невиконання дії);*

(58) *Коли вів її уночі кизляр-ага до султанської далекої ложниці, не мерзла, як повесні, не здригалася від ляку, зціплювала зуби, прочитувала в думках молитви, не мусульманські – свої, ще від батька – “Отче наш”, “Богородице діво”, “Достойно єсть”. Боже, єдиний, всюдисущий, всемилостивий! [5] (повне невиконання дії);*

(59) *Because of an obstruction of an awning she could see only Dick’s head and his hand holding one of his heavy canes with a bronze knob on it [8] (часткове невиконання дії).*

Згідно з даними нашого дослідження, значення повного невиконання дії внаслідок внутрішнього чи зовнішнього причинного чинника, що виражається прийменниковими конструкціями, передається за допомогою:

1) заперечної частки (не) у поєднанні з предикатами різних типів:

(60) *Religion’s as good as dead, there’s nothing to hold back the New People, they’ll grow stronger and stronger and swamp us. No, they won’t. Because of David. Because of people like Alan Sillitoe (it says on the back he was the son of a labourer) [9];*

(61) *Δεν σου είχα δείξει τίποτα έως σήμερα, από φόβο προς τον αφέντη μου [3];*

(62) *Для Джихангіра без кінця влаштовувано учти, а що вина він не пив через слабкість своєї натури, від солодоців його нудило, то Мустафа для зміцнення його природи велів готувати для молодого шах-заде кульки з товченого конопляного листа... [5];*

2) дієсловами, які містять заперечення:

(63) *It was true that they parted from a sense of duty; and Julia, in the play, sacrificed her love, her hopes of happiness, all that she held dear, to an ideal of uprightness [10];*

(64) *Γιατί οι άνθρωποι, από φόβο πως οτιδήποτε πουν μπορεί να θεωρηθεί ανατρεπτικό και να τους οδηγήσει στη φυλακή, είχαν σταματήσει να μιλάνε [11];*

(65) – *Ви що, заплатили цьому Сінам-азі? – навіть зупинився від здивування Ібрагім [5].*

Значення часткового невиконання дії реалізується за рахунок використання прислівників та прикметників, що виражають недостатність виконання дії, зображеної предикатом, внаслідок функціонування каузатора, який виражається згорнутою пропозицією:

(66) *He had eaten a poor lunch because of them* [7];

(67) *In the end I got her to take a double dose of the pills, it said on the packet not to exceed the stated dose, but I heard once you ought to take twice what they said, they were scared to make it too strong for legal reasons* [9].

Отже, до складу компонентів ситуації зазначеного фрагмента відносяться: 1) агенс; 2) дія (невиконання дії) агенса чи подія; 3) причина (внутрішня або зовнішня).

Каузована дія агенса (подія) може бути:

1) фізичною:

(68) *Dick got up to change his hat from the bed to the luggage stand, and in alarm Rosemary put her hand over the mouthpiece of the phone* [8];

(69) *Κάθε φορά που κάποιος πλησίαζε τα χέρια του προς το μέρος του, έκανε από ένστικτο ένα βήμα πίσω* [11];

(70) *Μια νύχτα που κοιμόμουνα, ξύπνησα από κάτι ζουμιά που έτρεχαν στη μούρη μου* [3];

(71) *Почути звук скрипок, коли поцілує тебе білозубий і чорночубий, і засміються від радості й захвату...* [5];

2) інтелектуальною:

(72) *Only because of Rosemary's presence in the hotel did Dick place the man immediately as Collis Clay* [8];

(73) *Κάποιοι λοιπόν αποφάσισαν να αντιδράσουν στη συνωμοσία της* [12];

(74) *Από ένστικτο ξέραμε και οι δύο ότι αυτό το όνομα ήταν η άκρη του νήματος* [3];

(75) *Багато років нерозумно пишався він тим, що вистежує кожен крок наймогутнішої жінки в імперії, розкошував од думки про свою винятковість, несхожість з усіма, хто його оточує, про свою вищість* [5];

3) соціальною:

(76) *Michael with his gentlemanly push, with his breezy good-nature, had got them both a lot of publicity and their photographs appeared in the illustrated papers* [10];

(77) “[...]. Δεν θέλετε να με κάνετε πρώτο όνομα από καλοσύνη, αλλά για να τα κονομήσετε από τις πωλήσεις”, αποκρίθηκε ο Τζόνι μ’ένα ειρωνικό χαμόγελο [3];

(78) *Власне, дотепність і позбавила Ахмеді всіх тих високих милостей, яких досягнув завдяки своєму поетичному таланту* [5].

Для дослідження ситуації акціональної каузативності важливим виявляється виділення опозиції на основі ступеня контрольованості дій агенса, тобто диференціація між навмисними діями (виконання дії відбувається у відповідності до волевиявлення суб’єкта) та ненавмисними (виконання дії відбувається незалежно від волевиявлення суб’єкта, часто неусвідомлювані дії). Психологічне підґрунтя розмежування навмисних та ненавмисних дій знаходимо в спеціалізованій літературі, де свідомі дії кваліфікуються як вольові та протиставляються імпульсивним [228]. Проілюструємо зазначену опозицію наступними прикладами:

(79) *When he had two or three times, more out of amiability than out of desire, suggested that they should resume marital relations and she had made excuses, either that she was tired, not very well, or had two performances next day, to say nothing of a fitting in the morning, he accepted the situation with equanimity* [10] (навмисна, усвідомлювана дія);

(80) *She wept with anger at the abuse* [8] (ненавмисна дія);

(81) *Τον κοίταξα καλύτερα. Από μια ανεξήγητη παρόρμηση σηκώθηκα και πήγα προς το μέρος του. Κάθισα δίπλα του χωρίς να ζητήσω άδεια* [3] (навмисна, усвідомлювана дія);

(82) *Κουνώντας το κεφάλι του με απογοήτευση έσκισε τις σημειώσεις του* [3] (ненавмисна дія);

(83) *В єгипетському поході Мустафа-паша виказав чудеса хоробрості, після повернення до Стамбула вибудував розкішний дім над морем, де часто приймав венеціанського баїла Марко Мініо, Луїджі Гріті й самого Ібрагіма, поводився незалежно не тільки через своє багатство, а також і тому, що знав, як любить його новий султан, бо під Белградом Сулейман показав, що найвище ставить воїнів божевільної, дикої хоробрості, а Чобан був саме таким [5] (навмисна, усвідомлювана дія);*

(84) *Був простий раб, стайничий, начальник султанських стаєнь, паша і санджак-бег (дикі племена мали тремтіти від самої згадки його імені, але щось він там не помітив того тремтіння), тепер має найвище звання візира, а лишається й надалі простим конюхом [5] (ненавмисна дія).*

У складі двох вищезазначених типів причин можна виділити наступні підтипи на ґрунті характеру впливу причини на наслідок: сприятливі, перешкоджаючі та нейтральні. Варто зазначити, що деякі лінгвісти виділяють ці підтипи лише у складі зовнішньої причини [231], але в ході аналізу фактичного матеріалу серед прикладів, що експлікують значення внутрішньої причини було засвідчено наявність розгалуженості цього типу також на сприятливі, перешкоджаючі та нейтральні. Це є цілком логічно, оскільки внутрішні чинники, в тій самій мірі, як і зовнішні, спроможні сприяти чи перешкоджати діям агенса.

Отже, перший підтип складають причини, що сприяють наслідку, зазначеному предикатом, сприятливому з погляду очікуваного результату дії цих причин. До вказаного підтипу відносимо такі причинні чинники, які не лише вказують на якісь внутрішні особливості, що сприяють здійсненню наслідку, оскільки будь-яка причина призводить до певного наслідку, а ті, що мають у своєму значенні семантику сприяння:

(85) *Thanks to Alix's cash donation, Zambia was able to ride the highwire out to Roirbak's workshops [2];*

(86) *При кожній нагоді Інна уточнювала, що пісня належить не тільки їй, адже мелодію допомагали підбирати дівчата, на нотний папір вона*

переносилась за участю знайомих викладачів музичної школи, – завдяки цим гуртовим зусиллям пісня вийшла на сцену, в життя [1].

Семантично спорідненою до зазначеного підтипу вважаємо групу внутрішніх позитивних причин. При субкатегоризації причинних значень необхідно враховувати значення наслідкового компоненту як стрижневого в структурі каузального висловлювання. Отже, наслідковий предикат в ситуації внутрішньої позитивної причини позначає позитивну дію, процес, якість з точки зору мовця чи оточуючих.

(87) *Donald McCulloch grinned with pleasure and then turned it into a look of complicity for the younger men [2];*

(88) *Малесенька кішечка, з примруженими очками і м'якими подушечками лап, згорнулася і муркоче від задоволення і тепла [1].*

Другий підтип складають конструкції, що передають несприятливу причину. Пропонуємо розділити цей підтип на дві групи причин: перешкоджаючу та негативну, оскільки в процесі аналізу було виявлено конструкції, що дають пряму вказівку на перешкоджання, унеможливлення певної дії. Решта, в свою чергу, виражають власне негативну причину та її наслідки. В результаті аналізу було виявлено незначну кількість речень з прийменниковими конструкціями на позначення внутрішньої перешкоджаючої причини.

(89) *This he did with difficulty, partly on account of his bad eyesight, partly because of what in later years would come to be referred to as 'a learning disability' or 'mild dyslexia'; and partly because he simply wasn't much of a reader [2];*

(90) *They said they never grew right because of the smoke and steam [2];*

(91) *Από φόβο μην το δει ο στρατιώτης, χώθηκα βαθιά μέσα στο βαρέλι μου, και σα θέλησε να με χαϊδέψει, έμεινα πολύ ακίνητος, σα να νύσταζα [3];*

(92) *В цей час подивитися на Сивоока прийшло кілька незначних, як видно з їхнього одягу, світських і духовних візантійських чинів, і тут сталося зовсім несподіване: Агапіт, попри всю його дебелисть, легко*

крутнувся до них, війнув своєю хламидою, вдав уклін, бо насправді вклонитися через свою зовнішню негнучкість не міг, зате надолужив це гнучкістю, сказати б, внутрішньою, розвів привітально руками, відступив набік, пропускаючи прийшлих до Сивоока, вів себе так, мовби прийшли його найближчі друзі, хоч насправді, виявилось, він їх уперше бачив, так само як вони його [6];

(93) *Але цього припису не дотримано через надмірну видовженість тріумфального походу, зате не роблено відступів од правила, за яким імператор повинен був зупинятися, починаючи од воріт Халки й Августея, коло Мілія, коло церкви Івана Богослова, коло портика палацу Лавса, коло Преторія і на антифорумі, а потім і на самому форумі Константина [6].*

До другої групи входять конструкції, що позначають негативну причину без вказівки на перешкоду, тобто причину, що призводить до негативного фізичного, емоційно-психічного стану чи дії агенса. Серед структур на позначення внутрішньої негативної причини було виявлено такі, в яких негативна причина виступає спонукаючим чинником, тобто можна виділити окремий підтип – спонукальна негативна причина. В ситуації зазначеного типу негативний причинний чинник провокує негативну дію з боку суб'єкта:

(94) *But women scheme when they are weak, they lie out of fear [2];*

(95) *She might even return to the house after suffering a miserable day because of him [2];*

(96) *Εκατα ένα σύντομο έλεγχο από φόβο μήπως είχε ψοφήσει κανένα ποντίκι ή καμιά αδέσποτη γάτα και μη βρίσκοντας τίποτε, άνοιξα και το καταραμένο πορτάκι [3];*

(97) [...]. *Мицило докірливо хитав головою, а потім перший же доповідав Аганіту, як недостойно вівся його товариш і як постраждала від цього справа, бо через його нестримність порушено канон про зображення верхніх жіночих шат, у яких не повинно бути жодної складки, бо складки утворюються тільки поясами, які, це відомо всім, притаманні одягові нижньому, лише перепоясані патриціанки мають їх у парадному строї, але*

носять через плече, а не на талії, щоб не вводити глядачів у спокусу сатанинську [6];

(98) *Весь мокрий як хлющ, корчивсь від болю, хапався за живіт, лаявся нечувано [3].*

Наступний тип внутрішньої причини складають конструкції, що передають значення нейтральної причини, тобто причини, яка вважається мовцем чи оточуючими такою, що не призводить до якогось позитивного чи негативного наслідку, не несе в собі емоційного забарвлення та констатується безпристрасно.

(99) *For this reason he was given the green light to prepare more detailed proposals for further consideration [2];*

(100) *Paula turned gratefully, then gaspd with surprise as she recognised the slight figure in black roll-neck sweater and skin tight pants [2];*

(101) *Ο κόσμος ούρλιαζε από ενθουσιασμό, λες και μπορούσαν οι πιλότοι να τους ακούσουν [3];*

(102) *Η Άννα έμεινε με τα χέρια ανοιχτά απ'την έκπληξη [3];*

(103) *Егго, під “Дитячим світом” ти стовбичиш з якоїсь іншої причини [1];*

(104) *Родим тільки й ждав того запитання, щоб показати Ситникові свої похилі могутні плечі, а за ним і малий, ведмедкувато сутулячись, посунув до хижі, лишаючи Ситника з відтуленням од розгубленого здивування ротом [6].*

Згідно з даними нашого аналізу, у складі конструкцій зазначеної семантики можна виділити такі, що виражають спонукальну (мотивуючу) нейтральну та власне нейтральну причину. Мотивуючою вважаємо таку причину, яка активно спонукає агенса до дії. Її можна проілюструвати наступними прикладами:

(105) *At his suggestion we will be holding a car boot sale at ‘The Tip’ in the near future [2];*

(106) *А камеру наглядяч, на прохання нещасних мешканців, залишив відчиненою, щоб провітрювалась і просихала [1].*

До власне нейтральної відносимо причину, що не призводить ні до позитивного, ні до негативного наслідку, і позиціонується агенсом чи автором як нейтральна:

(107) *Όταν χώρισε ο Περικλής με τη Μαριάννα – κι εδώ πρέπει να το πούμε, ότι η μάνα της προκάλεσε το χωρισμό, εξαιτίας μιας σχέσης που δημιούργησε και την ανακάλυψε ο Περικλής, αλλά τώρα ας μην το θυμηθούμε αυτό – νοίκιασε το εν λόγω διαμέρισμα, πρώτον για να είναι κοντά στο φίλο του το Στρατή και δεύτερον για να μη μένει κοντά στην πρώην και στο σπίτι τους που ήταν φάτσα στην Ακρόπολη [3];*

Аналіз емпіричного матеріалу засвідчив, що в якості внутрішнього причинного чинника (каузатора дії) в ситуації акціональної каузативності виступають особливості:

1) емоційно-психічного стану агенса:

– позитивних (радість, захват, щастя, розчулення тощо):

(108) *Lanier roared with delight and the Divers were unified again — Dick wondered how many more times it could be done [2];*

(109) *Ο Τζόνι φούσκωσε από χαρά μόλις θυμήθηκε τη νεαρή κοκκινομάλλα στα γόνατα του Τζο... [3];*

(110) *Тепер стала всемогутньою і єдиною, без суперників і ворогів, дюмбекчі й тамбурджі гатили в барабани обома руками, натовпи стамбульські ревли від захвату, забачивши роззолочену карету Роксоланину, запряжену білими могутніми золоторогими волами [5];*

– негативних (страх, обурення, розпач, сором, відчай, горе тощо):

(111) *Mary was having a good time, though she did not know it, as she had sat down with him only out of fear [8];*

(112) *She could not make them understand that she wanted the Consul's home address – in a sudden resurgence of anxiety she rushed out and told the chauffeur to take her to the jail [8];*

(113) Κάποια στιγμή ακούστηκαν αλυχτίσματα σκύλων και μέσα στο σκοτάδι ασυναίσθητα η Αννέτα μ'αγκάλιασε από το φόβο της [3];

(114) Υπογράμμισε το όνομα του Διονύση, κουνώντας με θλίψη το κεφάλι του [3];

(115) I коли вперше після недуги й після гінких слів, мовлених до нього, знов побачив Роксолану, побачив, як іде вона до нього, уся в летючому червоному шовку, зовсім невагома, мовби й не доторкуючись до землі, то заплющив очі від страху, щоб вона не пропала, щоб не була маною [5];

(116) Султан навіть підвівся від обурення [5];

2) почуттів, спрямованих на іншу особу чи об'єкт:

– позитивних (любов, доброта, вдячність тощо);

(117) She returned his kisses out of amiability, but she caught herself thinking of the part she was going to play that night [10];

(118) All the time we were up in London spending and spending I was thinking I wasn't going to see her any more; then that I was rich, a good spec as a husband now; then again I knew it was ridiculous, people only married for love, especially girls like Miranda [9];

(119) Πιο καλά κι από συγγενής, επειδή ό, τι είχε κάνει γι'αυτή δεν ήταν από συμφέρον ή από υποχρέωση, παρά από αγάπη, από συμπάθεια [3];

(120) Τα ευχάριστα λόγια του Τόμας έκαναν τη Φωτεινή να χαμογελάσει και να τον αγκαλιάσει σφιχτά από ευγνωμοσύνη [3];

(121) I коли дав йому Мустафа від доброти великої зеленкуватих кульок забуття, Джихангір упізнав стан, в якому опинився, мов у знайомім домі, де жив давно, тільки не знав, що живе там [5];

(122) Вірні яничари і особиста охорона султана насилу справлялися з натовпами, намагаючись не підпускати близько до падишаха цього ошалілого люду, який від палкої любові міг задушити свого повелителя [5];

– негативних (гнів, заздрощі, ревність тощо):

(123) I did it, I did it out of despair that there is nothing between us except meanness and suspicion and hate [9];

(124) *He might even think that Julia had put this affront on her in revenge for his desertion [10];*

(125) *І сказав не кизляр-азі, а Хуррем, так що Гульфем аж засичала від заздросців, а Кіната зацокала язиком, ніби цікада [5];*

(126) *Він не знав, що Хуррем тепер легко драгувалася, часто плакала, може, з жалю до себе, а може, від гніву на інших [5];*

3) рис характера, які мовець приписує агенсу (самовдоволеність, слабкість натури тощо):

(127) *Perhaps from modesty of possession she responded to each salvo of amusement by bending closer over her list [8];*

(128) *Η ρυτιδιασμένη της όψη ακτινοβολούσε από ευγένεια και καλή διάθεση [3];*

(129) *Для Джихангіра без кінця влаштовувано учти, а що вина він не тив через слабкість своєї натури, від солодоців його нудило, ... [5];*

4) інтелектуально-творчих (допитливість, мудрість, простодушність, легковажність, недосвідченість, здібність / нездібність, талановитість, переконання, впевненість, інтерес, зацікавленість тощо):

(130) *With her exquisite timing, with the modulation of her beautiful voice, with her command of the gamut of emotions, she had succeeded by a miracle of technique in making it a thrilling, almost spectacular climax to the play [10];*

(131) *Michael with his gentlemanly push, with his breezy good-nature, had got them both a lot of publicity and their photographs appeared in the illustrated papers [10];*

(132) *Йому сказали, що Мустафа вбитий. Він не повірив, тоді забув про Мустафу, коли ж згадав, то засміявся від власної мудрості. Бо хіба ж не говорило йому передчуття, що найстарший брат буде вбитий? [5];*

(133) *... приглядаючись до неї тепер уже не тільки з цікавості, а й з сумішшю подиву [5];*

(134) *Багато років нерозумно пишався він тим, що вистежує кожен крок наймогутнішої жінки в імперії, розкошував од думки про свою винятковість, несхожість з усіма, хто його оточує, про свою вищість [2];*

5) соціальних (патріотизм, жадібність, байдужість тощо):

(135) *It was true that they parted from a sense of duty; and Julia, in the play, sacrificed her love, her hopes of happiness, all that she held dear, to an ideal of uprightness [10];*

(136) *So many young men had left the stage, either from patriotism or because life was made intolerable for them by the patriotic who stayed at home, and finally owing to conscription, that leading parts had been in the hands either of people who were inapt for military service or those who had been so badly wounded that they had got their discharge [10];*

(137) *Ο Τζόνι χαμήλωσε από ντροπή το κεφάλι, καθώς ο επαίτης είχε μόλις διαβάσει τη σκέψη του [3];*

(138) – “*Пожежа! Пожежа!*” – *і все живе бігло в той бік, де панувало полум'я, одні бігли з обов'язку, другі – з цікавості, треті – позловтішатися [5];*

6) прагнення агенса до прояву себе (дії агенса, спрямовані на те, щоб представити себе певним чином в очах оточуючих):

(139) *She did it, if not mechanically, from an instinctive desire to please [10];*

(140) *Вікторія Колонна, донька великого коннетабля Королівства Неаполітанського, завдяки своїм поезіям зблизилася з самим Мікеланджело, а правителька невеличкого Корреджіо Вероніка Гамбара завдяки тонким лестощам у своїх віршах завоювала прихильність папи Климента й імператора Карна [5];*

7) фізичного або фізіологічного стану агенса:

(141) “*...Έχω μια μικρή αναιμία και λόγω της εγκυμοσύνης πρέπει να κάνω μια ένεση σιδήρου κάθε δέκα μέρες*” [3];

(142) *Ο Σταύρος ένιωσε τα νεύρα στο κορμί του να τεντώνουν και πριν σπάσουν, δίνει μια αγκωνιά στον αλητήριο κι αμέσως μια κλωτσιά στα αχамνά του, κάνοντάς τον να διπλωθεί από πόνο στο βρεγμένο χώμα [12];*

(143) *Ганебний відступ тривав цілих два місяці. В снігу й холодних дощах борсалоя османське військо, мов велетенський звір, що грузне в трясовинах, губить один за одним члени свого незграбного тіла, задихається, знемагаючи, конає від виснаження [5];*

8) дії агенса:

(144) *“I never slept a wink all night for thinking of you,” he said [10];*

(145) *Вулиці повні нероб, що тинялися туди й сюди, одні в пошуках розваг, другі тили й жерли, треті носили флакони з ароматною водою, якою обприскували перехожих, вимагаючи за це по асарі [5].*

Зі спостережень за особливостями репрезентації значення внутрішнього причинного чинника у фрагменті акціональної каузативності впливає, що найширшу репрезентацію він знаходить в англійській мові, в той час як в новогрецькій та українській мовах експлікація внутрішнього причинного чинника тяжіє до певної одноманітності.

Зовнішнім причинним чинником (каузатором дії чи події) може бути:

1) сфера особи-каузатора:

а) факт наявності каузатора:

(146) *He listened to the wisdom of the Near East, was Crucified, Died, and was Buried in the cheerful church, and once more worried between five or ten cents for the collection plate, because of the girl who sat in the pew behind [8];*

(147) *Ναύτες κι υπαξιωματικοί που είχαν χρεία χειρουργικής επέμβασης απαιτούσαν να μπαίνει στο χειρουργείο και κάποιος συνάδελφος της απολύτου εμπιστοσύνης τους, για να τους χτυπήσει στο στόμα αν τύχαινε και λόγω της νάρκωσης άρχιζαν να μαρτυράνε μυστικά και ονόματα συντρόφων [3];*

(148) *Польський король лякливо шулився від самого імені Сулейманового [5];*

б) дія та відношення каузатора:

(149) *Michael thought that Julia had played this trick on account of the rather violent flirtation he had been having with Avice, and though, of course, it was hard luck on Avice he could not help being a trifle flattered* [10];

(150) *Ο πελώριος δαίμονας που στεκόταν μπροστά του, έμοιαζε να παίρνει δύναμη από το φόβο του παιδιού* [3];

(151) *А мала б поєднати свій голос з голосами замучених, знедолених, убитих, кинутих між ворогів, разом з ними кинути в обличчя світові страшну скаргу болю, і хай би світ здригнувся від тої скарги і вжахнувся від проклять!* [5];

в) якості та властивості каузатора:

(152) *She felt Dick's ghost prompting at her elbow but she subsided at Tommy's overtone...* [8];

(153) *Навіть головний євнух вимушений був заплющитися від сліпучого сяйва Роксоланиного тіла* [5];

г) дистантні дії каузатора (які експлікуються в контекстах, віддалених від наслідка):

(154) *In reaction he put his arms about her but she relaxed wearily backward; he held her like that for a moment as in the end of an adagio, her eyes closed, her hair falling straight back like that of a girl drowned* [8];

(155) *Επιπλέον κάπνιζε σαν φουγάρο, κρυφά στη βεράντα, από αντίδραση* [3];

(156) *Навіть крикнув розгнівано на свого улюбленця. І не за його рабський порух, в якому, власне, нічого не було незвичайного, а від того, що знов залунав над ним той загадковий жіночий голос, і так виразно, ніби був тут, між ними, простягни руку – доторкнешся* [5].

Прийменникова конструкція виступає формальною причиною, що поєднує смислову причину та наслідок. Зазначена прийменникова конструкція в англійській та новогрецькій мовах має усталену форму: прийменники *in* та *από* у поєднанні з іменниками *reaction* та *αντίδραση*, які є міжмовними еквівалентами. Вживання цієї конструкції є вкрай природнім, якщо згадаємо О.М. Фінкеля, який вважав, що базою для виникнення

причинних відношень було не просторове значення, а значення заміни: “какая-то реакция возникает как ответ на какие-то поступки или свойства, одно как бы выступает взамен другого, – отсюда отношения возбудителя причины и ответа-следствия” [114, с. 5].

2) волевиявлення каузатора, яке зазвичай виражається такими словами, як *пропозиція, прохання, наполегливість* тощо:

(157) *At her suggestion they went after dinner to the public terrace overlooking the river* [7];

(158) *By his own wish no one knows except the man-servant* [8];

(159) *Аби ікла в дорозі не трясло, накидали в причіп сіна за його порадою, а щоб цуцики на ходу не повистрибували з “каруци”, накинули зверху риболовецьку сітку, що випадком знайшлася у господі – закутувала стіжок люцерни, аби його не розкривали гуси* [1];

3) стан речей або фізичного середовища:

(160) *In the end I got her to take a double dose of the pills, it said on the packet not to exceed the stated dose, but I heard once you ought to take twice what they said, they were scared to make it too strong for legal reasons* [9];

(161) *Because of an obstruction of an awning she could see only Dick's head and his hand holding one of his heavy canes with a bronze knob on it* [8];

(162) *Η μόνη ίσως που ποτέ δεν έπαιρνε φαγητό σε πακέτο είμαι εγώ, όχι από νοικοκυροσύνη αλλά εξαιτίας των στενεμένων οικονομικών μου* [3];

(163) *Σύμφωνα με τις μαρτυρίες του ζευγαριού λόγω της προχωρημένης ώρας όλοι οι επιβάτες κοιμόντουσαν γι' αυτό και δεν πρόλαβαν ν' αντιδράσουν* [3];

(164) *Поволі йшла по червоному, як кров, безмежному килиму, шулилася боязко від лавин світла, що падали згори з такою силою, ніби заповзялися знищити і все живе в храмі й самий храм, блукала навмання, майже з заплющеними очима, натикалася на могутні чотиригранні стовпи, йшла далі, обходила зелені колони й поставлені в глибині абсид червоні порфірові* [5];

4) невизначеність або дистантність причинного чинника:

(165) *I saw on the door surgery began at 8:30 and I ought to have guessed there would be a lot of people as usual, but for some reason I just saw myself going in and seeing the doctor straight off* [9];

(166) *Another thing I began to do was read the classy newspapers, for the same reason I went to the National Gallery and the Tate Gallery* [9];

(167) *Τσως και να μάλωναν για κάποιον ασήμαντο λόγο, προσπαθώντας να ξορκίσουν τη φτώχεια τους* [12];

(168) “*Επρεπε να σας δω*”.

“*Ο λόγος;*”

“*Πάντως όχι από περιέργεια*” [3];

(169) *Олеся часто змагалася з нею із цього приводу, їй було ніяково за Валу, хотілось, щоб вона якось підібрала свою баб'ячу роздавлену фігуру, щоб приховала її незграбність і важкуватість* [1].

У ході спостереження за особливостями експлікації зовнішнього причинного чинника в ситуації акціональної каузативності в трьох порівнюваних мовах вбачається, що окреслені підзначення зовнішньої причини є в рівній мірі релевантними для всіх порівнюваних мов.

Отже, група акціональної каузативності, що об'єднує дії агенса та події, є найчисельнішою в усіх трьох порівнюваних мовах. В ситуації акціональної каузативності, архісемою семантичної структури якої є субкатегоріальна ознака ‘акціональність’, інтегральними семами є інваріантні ознаки вияву прийменникової акціональності, а саме: дії, процеси, між якими встановлюються причинно-наслідкові відношення. Отже, релевантною виявляється диференціація дії та процесу, таким чином, в межах акціональної каузативності виокремлюємо дієві та процесуальні (тобто такі, семантика яких передбачає необмежену тривалість дії, на відміну від дієвих предикатів, семантична структура яких зумовлює межу, після якої дія вже не може продовжуватися) предикати.

Значення акціональності реалізується у двох підзначеннях: дії агенса та події, каузовані внутрішнім причинним чинником, і дії агенса та події,

каузовані зовнішнім причинним чинником, експлікація першого, в свою чергу, знаходить найширшу репрезентацію в англійській мові, в той час як в новогрецькій та українській мовах експлікація внутрішнього причинного чинника тяжіє до певної одноманітності.

Особливості репрезентації зовнішнього причинного чинника характеризуються приблизно рівнозначним співвідношенням в порівнюваних мовах. На ґрунті характеру впливу причини на наслідок, як в межах внутрішнього, так і зовнішнього причинного чинників, виділяємо сприятливі, перешкоджаючі та нейтральні. Внутрішній причинний чинник есплікується за допомогою ознакових назв, які передають емоційний стан особистості (позитивний, негативний), фізичний або фізіологічний стан агенса, почуттів, спрямованих на іншу особу чи об'єкт (позитивних, негативних), рис характеру, які мовець приписує агенсу, інтелектуально-творчих особливостей, соціальних, дій агенса, спрямованих на прояв себе. Варто зазначити, що найширшу варіативність внутрішнього причинного чинника зафіксовано в англійській мові, а найменшу тенденцію до різноманіття зазначеного чинника демонструє новогрецька мова.

Зовнішнім причинним чинником (каузатором дії чи події) може виступати сфера особи-каузатора (факт наявності каузатора, дія та відношення каузатора, якості та властивості каузатора, дистантні дії каузатора), а також стан речей або фізичного середовища.

До складу компонентів ситуації зазначеного фрагмента відносяться: 1) агенс; 2) дія (невиконання дії) агенса чи подія; 3) причина (внутрішня або зовнішня). Каузована дія агенса (подія) може бути фізичною, інтелектуальною, соціальною. Проте, аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що ситуації повного або часткового невиконання дії демонструють значно вищу частотність в англійській мові у порівнянні з новогрецькою та українською. Англійська мова характеризується й більш різноманітними засобами експлікації зазначеного смислу, а саме: прислівниками та прикметниками, що виражають недостатність виконання дії внаслідок

функціонування каузатора, який виражається згорнутою пропозицією. Фрагментація ситуації акціональної каузативності на ґрунті характеру каузованої дії є спільною для всіх порівнюваних мов, а саме: фізичні, інтелектуальні або соціальні дії чи події. Проте особливості мовної репрезентації причинного чинника є специфічним для кожної з досліджуваних мов.

3.3 Прийменникове конструювання статальної (стани) каузативності в англійській, новогрецькій та українській мовах

До статальної каузативності відносимо емоційно-психічні, фізичні та фізіологічні стани агенса. Група зазначеної семантики об'єднує наступні підзначення: 1) емоційно-психічні, фізичні та фізіологічні стани агенса, каузовані внутрішнім причинним чинником та 2) емоційно-психічні, фізичні та фізіологічні стани агенса, каузовані зовнішнім причинним чинником. Таким чином, при аналізі зазначеного фрагмента каузативності важливою виявляється опозиція значень “внутрішня причина” – “зовнішня причина”. Розмежування внутрішньої та зовнішньої причини є однією з основних характеристик фізичного аспекту причинності в матеріалістичній діалектиці [61; 70].

Отже, при вивченні лінгвістичного аспекту причинності як відображення мовними засобами фізичного та філософського аспектів цієї категорії, очевидною виявляється значущість цієї опозиції для опису явищ, що аналізуються. Внутрішню та зовнішню причину ми розмежуємо по відношенню до суб'єкта діяльності, тобто агенса [76, с. 8; 272, с. 47-48]. Наприклад, в реченнях (170) *Yanto, flushing with rage, moved towards him* [2] та (171) *Роксолані вість про смерть Гульфем принесла Кіната. Упала до її ложа, тіпало її всю від ридань* [5], “rage” та “ридання” – стан і дія притаманні агенсу, тобто внутрішня причина. В реченнях (172) *Вірні яничари і особиста охорона султана насилу справлялися з натовпами, намагаючись*

не підпускати близько до падишаха цього ошалілого люду, який від палкої любові міг задушити свого повелителя [5], (173) *Abe's bizarre reappearance made it plain to her how fatigued she was with his dissipation* [8] та (174) *Ήταν τόσο ανεβασμένος από τη συνάντησή του με τον Ορέστη, που έστρεψε το κεφάλι αλλού για ν'αποφύγει την επαφή μαζί του* [3] – “палка любов”, “dissipation” і “συνάντησή” – стани та дії, що не належать агенсу, тобто по відношенню до агенса – зовнішній чинник.

До складу компонентів ситуації зазначеного фрагмента відносяться: 1) агенс; 2) стан агенса (емоційно-психічний, фізичний або фізіологічний); 3) причина (внутрішня або зовнішня). Однією з особливостей статальної каузативності є те, що в переважній більшості випадків агенс, тобто особа, яка виконує дію, є людиною. Причому досить часто в цьому фрагменті значення причини агенсом виступають частини тіла, а також органи, що відповідають за емоційно-психічний стан людини. Проілюструємо це спостереження наступними прикладами:

(175) [...]; *Nicole did not know whether she was to be crushed or spared – Dick's voice, throbbing with insincerity, confused the issue; she couldn't guess how he was going to behave next upon the tortuously slow unrolling of the carpet, nor what would happen at the end, at the moment of the leap* [8];

(176) *Her heart beat with delight* [10];

(177) *Her face drooped with dismay and disappointment* [8];

(178) *Σε ονειρεύτηκα να ξαναχτίζεις τον κόσμο απ' την αρχή με τα μάτια σου να λάμπουν από χαρά* [11];

(179) *Очі під лоб, голова задерта, уста розтулені — від захвату чи щоб вскочила в них благодать* [5];

(180) *Тоді хлопець з перекошеним від ненависті обличчям, ледь не плачучи, вдарив своєю ложкою об коліно, переламав її навпіл, кинув цурпалки, вискочив з-за столу* [5];

(181) *Знов вибухали сонця під його повіками, вогненні кулі лопалися й металися темні тіні, погрожуючи йому, порожнеча давила на вуха, а тіло скакало від радості, що ще існує [5];*

Обидва фрагменти статальної каузативності (зумовлені внутрішнім та зовнішнім чинниками) реалізуються в ситуаціях: 1) фізичні стани та 2) емоційно-психічні стани. До фізичних станів відносимо як власне фізичні стани агенса, так і ті, що межують з емоційно-психічними станами, проте, на відміну від останніх, супроводжуються зовнішнім проявом – зміною певних фізичних параметрів внаслідок дії внутрішніх або зовнішніх чинників.

Отже, каузований стан агенса може бути:

1) фізичним або фізіологічним (в переважній більшості випадків негативний):

а) загальний фізичний або фізіологічний стан агенса:

(182) *Unable to read, he pretended to be tired and shut his eyes but she was still watching him, and though still she was half asleep from the hangover of the drug, she was relieved and almost happy that he was hers again [8];*

(183) *Πλήρωσε τη διαφορά τρέμοντας από συγκίνηση και κίνησε για την πύλη [11];*

(184) *Той по-своєму жалів безрідного цього вусатого чоловіка, ночами, сидючи в темряві коло затухаючого вогню, розіпрівши від підігрітих медів трав'яних, хвалився дяк своїм родоводом, що сягав у найглибші часи, мало не до початків держави Київської [5];*

б) зміна стану певних фізичних або фізіологічних параметрів агенса:

– що мають зовнішні прояви (зміна виразу та кольору обличчя, дихання, голосу тощо):

(185) *Suddenly off balance, Nicole ran from the terrace to meet him, breathless with her effort at self-control [8];*

(186) *Her face was pale with fatigue in the false dawn [8];*

(187) *They started back with a hot sorrow streaming down upon them; the car was weighted with their mutual apprehension and anguish, and the children's mouths were grave with disappointment* [8];

(188) *His voice was tense with enthusiasm* [8];

(189) *Σε είδα να κοκκινίζεις από ντροπή πουη τύχη σου βρίσκεται σε χέρια βουτηγμένα στο αίμα* [12];

(190) *Десь за нівроку її слова ствердилися. Баязид прийшов до матері блідий від розгубленості* [5];

(191) – *Воістину Всевишній аллах любить людей високих помислів і не любить низьких, – тонко проспівав він, погладжуючи віхті сивої бороди і надимаючи побузковілі від холоду щоки* [5];

– що мають внутрішні прояви (температура тіла, втома, порушення серцевого ритму, фізична напруженість тощо):

(192) *Cold with terror she put her other wrist into his grip* [8];

(193) *It was the first hint Rosemary had had that they were talking about the Divers, and her body grew tense with indignation* [8];

(194) *Her heart leaped and then sank faintly with a sense of what she owed Dick* [8];

(195) *Κάποιοι άλλοι είπαν ότι την είδαν στις πιάτσες του πληρωμένου έρωτα να περιμένει πελάτη τρέμοντας απ' το κρύο* [12];

(196) *Ένωθα λιγάκι σαστισμένη από αυτό το απρόσμενο συναπάντημα, μετά και από την εξέλιξη των γεγονότων που είχαν μεσολαβήσει* [3];

(197) *Хай спізнають це чудо і хай здригнуться їхні серця від подиву й захвату нею* [5];

(198) [...]: *“Коли Ви зводите питати про мою матусю, то вона зовні мовби й гаразд, але всередині, через розлуку з Вами, немає в ній живого місця. Заполонена тугою за Вами, зітхає вдень і вночі і стоїть на краю загибелі”* [5];

2) емоційно-психічним:

а) позитивним:

(199) ... *Dick looked forward to the night in the shack, enjoying his own fatigue, enjoying the captaincy of the guide, feeling a delight in his own anonymity* [8];

(200) *Την τράβηξε πάνω του να αισθανθεί τη δροσιά του κορμιού της και ζαλίστηκε από ευτυχία* [3];

(201) – *Ми подумаємо над цим, – хрипко промовив Сулепман, знову й знову радіючи в душі від щедрості долі, яка послала йому цю жінку, і водночас лякаючись, щоб не втратити її через якийсь безглуздий випадок, бо хіба ж не випадково здобув її, спізнав, упізнав?* [5];

б) негативним:

(202) *He was frantic with jealousy, he didn't want to be hurt again* [9];

(203) *Θα πάθει σοκ από την έκπληξη!*», της ψιθύρισε γλυκά [3];

(204) *І ніхто не знав, як хотілося Роксолані відмити руки від пролитої султаном крові, в якому розпачі була вона від тих незмивних слідів* [5];

В англійській мові окреслене каузативне значення, в переважній більшості випадків, есплікується за допомогою складеного іменного присудка, або прикметників та дієприслівників у складі другорядних членів речення:

(205) *Now she was nearly dead with fatigue. She got up and went to bed* [10];

(206) *Michael, breathless with excitement, showed it to Julia; it could only mean that he was going to offer him a part* [10];

(207) *Exhausted with his emotion he sat down and Dick spoke: ...* [8];

Отже, на основі матеріалу, який було проаналізовано, виявлено, що конструкцією-домінантою прийменникового конструювання статальної каузативності в англійській мові виступає сполучення дієслова *be* (або іншого дієслова, що функціонує в якості дієслова-зв'язки у складі складеного іменного присудка, таких як *become, grow, feel, turn* тощо) та дієприкметника минулого часу або прикметника, які актуалізують семантику емоційно-

психічного, фізичного або фізіологічного стану агенса у поєднанні з прийменниковою конструкцією із прийменником *with* чи *at*:

(208) *Dick had made them both wretched by this time, but simultaneously they had become vague with drink and in a moment they forgot; Collis left, and they shook hands warmly* [8] (прикметник);

(209) *Glancing at her again Nicole found herself impressed, neither with the character nor the personality, but with the sheer strength derived from an attitude; Nicole thought that she was formidable, and she was confirmed in this point of view as the party rose from table* [8] (дієприкметник);

(210) *She was sorry, and rather revolted at his dirty hands, but she laughed in a well-bred way, as though it were nothing unusual to her to watch a man walking in a slow dream* [8] (дієприкметник).

Для новогрецької мови характерна репрезентація значення, що аналізується засобами простого присудка у формі дієслів пасивного стану, або прикметників та дієприслівників у складі другорядних членів речення, причому конструкцією-домінантою є дієслова пасивного стану:

(211) *Αντιδρώντας στα υβριστικά συνθήματα που ακούγονταν εναντίον του από μερίδα οπαδών, αποχώρησε λίγο πριν τη λήξη προφασιζόμενος τραυματισμό, υποκλίθηκε στον κόσμο και δήλωσε εκ των υστέρων ότι “ζαλίστηκε από την ωραία ατμόσφαιρα”* [3] (дієслово пасивного стану);

(212) *Κάθισε κατάχαμα σταυροπόδι τρέμοντας από συγκίνηση...* [3] (дієприслівник);

(213) *Ήταν η φωνή της Ιωάννας, ξέχειλη από ευγένεια, που ήρθε να συγκεράσει το αγενές φέρσιμο της φίλης της* [3] (прикметник).

В україномовній свідомості зазначена каузативна ситуація реалізується за допомогою простого присудка як у формі дієслів зворотно-середнього, так і нульового стану, а також прикметників та пасивних дієприкметників у складі другорядних членів речення:

(214) “... що їй через Ваш від'їзд печінка, як дерево, звуглилася, груди стали руїною, очі – як висхлі джерела; коли питаєте про сироту-

утопленицю в морі туги, яка не розрізняє дня від ночі, котра страждає від любові до Вас, яка збожеволіла дужче за Фархада і Меджнуна, відколи розлучена з своїм володарем, – то тепер зітхаю, немов соловей, ридая безперервно і після Вашого від'їзду перебуваю у такому стані, якого не дай боже навіть Вашим невірницьким рабам” [5] (простий присудок у формі дієслова нульового стану);

(215) ... але Настася прослизнула слідом за водоносами – і так побачила вже першого свого гаремного ранку Махідеван, вжахнулася її владі, серце стиснулося ще дужче від розпачу, але водночас душа її стрепенулася і запраглося життя – як ніколи [5] (простий присудок у формі дієслова зворотно-середнього стану);

На відміну від англійської та новогрецької мов, в українській мові у відтворенні зазначеного фрагмента статальної каузативності однаково високу продуктивність виявляють як прості присудки у формі дієслів зворотно-середнього стану, так і пасивні дієприкметники у складі другорядних членів речення.

Внутрішній причинний чинник (каузатор емоційно-психічного, фізичного або фізіологічного стану агенса) есплікується за допомогою:

1) в першу чергу ознакових назв, які передають:

а) емоційний стан особистості:

– позитивних (щастя радість, задоволення тощо):

(216) *She looked deeply concerned, but her heart was beating with exultation* [10];

(217) *He was brimming over with excitement* [10];

(218) *Είχε τρέλαθει απ'τη χαρά της στην προοπτική να πάει σχολείο* [3];

(219) *І ти врешті таки дочекався, Мартофляче, – народ знає своїх поетів, тебе кличуть, тебе хочуть, ти починаєш малювати автографи для цих симпатичних молодих людей у вишиванках і “мармурах”, це, звісно, студенти, вони марять твоїми віршами, серед них Марта впізнала того, котрий в автобусі мало не зімлів від щастя, тебе побачивши* [1];

(220) *Μχίτς ος ναςτρίχ ζεί ζε οισαλίιη Κουλβακα, γετς οςμάνις βίδ ραδοσίβ, ζοο νιρναςς νας वोлю [1];*

– негативних (печаль, журба, страх, розчарування, обурення тощо):

(221) *I went mad with rage [9];*

(222) *Paralysed with terror, Evelyn gaped at the thundering carriage moving inexorably down towards the tiny girl like a horror in a nightmare [2];*

(223) *Πόσα χρόνια έμεναν κρυμμένοι, αλυσοδεμένοι από το φόβο του Θεού μέσα του οι δαιμόνοι! [3];*

(224) *Με όλο εκείνο το τρέξιμο είχε κουράσει το τραυματισμένο της πόδι, ενώ από το σοκ οι αναπνοές της έβγαιναν γρήγορα και κοφτά [3];*

(225) *Скажи, на ім'я божє, чи справді ти Кирило Тур, чи се вже моя голова починає з печалі туманіти? [1];*

(226) *Джурило, замість кидатися на порятунок своїм, врізав подалі від страшного місця, уцілілі пішли врозтіч по лісу, тоді Сивоок, попри загрозу зіткнення з озвірілими од страху змовниками, просто впав з дерева в саме юрмисько коней і побитих, вхопив одного коня за вуздечку, висмикнув його з колотнечі, скочив йому на спину, кинувся ловити інших коней, не дослухаючись ні до стогонів конаючих, ні до тупотіння втікачів [6];*

б) фізичний стан (втома, похилій вік тощо);

(227) *She picked it up, trembling with fatigue, and inspected it by touch and audition alone [2];*

(228) *Έρχεται η μεγάλη ώρα απόψε!, προανήγγειλε κι έπεσε ψόφιος από κούραση ν'αναστήσει το κορμί του [3];*

(229) *Приходжу додому втомлений, не від втоми – від безробіття [1];*

в) почуттів, спрямованих на іншу особу чи об'єкт:

– позитивних (кохання, доброта тощо);

(230) *Tangled with love in the moonlight she welcomed the anarchy of her lover [8];*

(231) *Οι ώρες που μοιράστηκε μαζί της του έδωσαν την ευκαιρία να γνωρίσει μια ψυχή ξέχειλη από καλοσύνη κι ένα εκπληκτικό μυαλό κρυμμένο κάτω από το μαύρο γεροντικό τσεμπερί* [3];

(232) *Страждання, яких я зазнаю від своєї любові, мало не зводять мене з розуму* [5];

– негативних (ревнощі, заздрість, відраза тощо):

(233) *I was furious, that first night. Mad with disgust* [9];

(234) *It had made Gina furious with jealousy* [2];

(235) *Ο Σέρλοκ Χολμς θα είχε χλομιάσει απ'τη ζήλια του* [3];

(236) *Як я страждав од ревності!* [1];

(237) *Але коли бачу їх, то душа здригається від огиди...* [1];

г) дій агенса:

(238) *For several seconds the two women sat staring at one another, unable to speak for thinking of that awful scene* [2];

(239) *Η αναπνοή της ξανάβρισκε τον ρυθμό της και τα μάτια της συνέρχονταν απ' το κλάμα* [11];

(240) *Знеможена від дум, розгублена, безпорадна, як ніколи досі, з раннього ранку Роксолана йшла в сади гарему, блукала там, уникаючи зустрічей, проганяючи з-перед очей набридливих євнухів і слухняних служебок, слухала голоси птахів і дзюркотіння води у водогроях, шукала заспокоєння в голубому сяянні моря, в перешіптуванні дерев, у зойках і спалахах яскравих квітів, але не було рятунку і там, хотілося живого слова, співчуття, поради, заохочення, та тільки де ти його знайдеш, де почувеш, коли довкола все мовчить, убите рабством, знищене страхом, задушене насильством* [5].

Зовнішнім причинним чинником (каузатор емоційно-психічного, фізичного або фізіологічного стану агенса) може бути:

1) сфера особи-каузатора:

а) факт наявності каузатора:

(241) *This was more difficult because he was currently annoyed with Nicole, who, after all these years, should recognize symptoms of strain in herself and guard against them [8];*

(242) “*Κοίτα, ούτε κι εμείς γνωρίζουμε πώς ήρθαμε*”, *είπε ο Λουκάς έχοντας αρχίσει να κουράζεται από τις ερωτήσεις* [3];

(243) *Одні впадають у розпач від такого відкриття, інші шукають способів уніяти ще більше [5];*

б) дія та відношення каузатора:

(244) *Nicole was silent; Dick was uneasy at her straight hard gaze* [8];

(245) *Ο Τζόνι χτύπησε με την παλάμη το μέτωπό του, εντυπωσιασμένος από τη φαντασία του Τζο και των υπολοίπων μελών που επιδίδονταν σε κούρσα πρωτοτυπίας* [3];

(246) *І Настася вдарилася у такий шалений танок, заспівала так дзвінко й голосно, що євнух попервах отетерів од такого нечуваного нахабства, тоді в ньому прокинулася фахова гордість, він спробував вибухкувати в такт Настасиному кружлянню і її співу, але не встигав, збивався, лаявся, пробував зупинити свавільну дівчину, але тим її розпалив ще дужче [5];*

в) стан, якості та властивості каузатора:

(247) “*Dick’s getting rich,*” *Nicole said. In reaction her voice had begun to tremble [8] (стан);*

(248) *He had told Collis some of his current notions, and he was bored with his audience’s short memory and lack of response* [8] (якості та властивості);

(249) *Вийшов з кїошка, з’явився перед очі одалісок, узяв у кизляр-аги прозору хустину, і повторилося те, що було повесні, – хустина лягла на худеньке плече золотокосої Хуррем, і від розвеселеного маленького личка, піднятого до султана, мовби посвітлішало його похмуре обличчя [5] (стан);*

(250) *Тепер усі блискавиці били тільки в неї, несхибно й жорстоко, а вона була замкнена в колі свого найвищого в імперії (а може, й у всьому*

світі?) становища, самотня, покинута, і не так через людську жорстокість і байдужість, як через свою неприсутність [5] (якості та властивості);

2) стан речей:

(251) *It made him nervous; not so much because of the case of * Boileau v. The Blasted Cement Co., Ltd., as that the point had lately begun to seem to him, too, a nice one; there was about it just that pleasant flavour of subtlety so attractive to the best legal appetites* [7];

(252) *Ένωθα λιγάκι σαστισμένη από αυτό το απρόσμενο συναπάντημα, μετά και από την εξέλιξη των γεγονότων που είχαν μεσολαβήσει* [3];

(253) *І коли писав шах-заде Сулейманові про свою матір Хасекі, що вона вся зчорніла в душі від розлуки з султаном, то сам уже давно зуглився і не горів, а дотлівав, смерть жила в ньому, розросталася, розпростувалася, але він не хотів того помічати, не вірив, приховував од усіх* [5];

3) стан фізичного середовища:

(254) *As they rode, the darkness lifted and thinned outside and Baby's nerves, scarcely awake, cringed faintly at the unstable balance between night and day* [8];

(255) *Τα μάτια της κοκκίνιζαν απ' το κλάμα και το θαλασσινό νερό* [12];

(256) *Η ανησυχία και το άγχος είχαν αρχίσει να φτιάχνουν μια τεράστια φωλιά στην ψυχή του και τα μάτια του έτσουζαν από την αϋπνία και τον υπερβολικό καπνό* [3];

(257) *Належала до людей, що все життя йдуть за сонячним променем, по білому дню й по білому світі, мабуть, їх більшість на землі, але є й такі, що йдуть вузькою місячною доріжкою, серед мороку, темнощів і тайнощів, зачаровані сріблястим полиском, очманілі від небесного блиску, в очах у них той блиск, а в душі темне клубочіння* [5].

Отже, обидва фрагменти статальної каузативності (зумовлені внутрішнім та зовнішнім чинниками) реалізуються в ситуаціях: 1) фізичні або фізіологічні стани (в переважній більшості випадків негативні) та 2) емоційно-психічні стани. Найширшу репрезентацію фізичні або фізіологічні

стани, каузовані певним причинним чинником мають в англійській мові. Емоційно-психічні стани, в свою чергу, можуть бути позитивними та негативними. Спільним для трьох мов виявився склад компонентів ситуації: 1) агенс; 2) стан (емоційно-психічний, фізичний або фізіологічний); 3) причина (внутрішня або зовнішня).

Відмінними виявилися засоби реалізації цього значення: в англійській мові домінує вираження статальної каузативної ситуації за допомогою складеного іменного присудка, або прикметників та дієприслівників у складі другорядних членів речення. Конструкцією-домінантою прийменникового конструювання статальної каузативності в англійській мові виступає сполучення дієслова *be* (або іншого дієслова, що функціонує в якості дієслова-зв'язки у складі складеного іменного присудка, таких як *become, grow, feel, turn* тощо) та дієприкметника минулого часу або прикметника, які актуалізують семантику емоційно-психічного, фізичного або фізіологічного стану агенса у поєднанні з прийменниковою конструкцією із прийменником *with* чи *at*; для новогрецької мови характерна репрезентація значення, що аналізується засобами простого присудка у формі дієслів пасивного стану, або прикметників та дієприслівників у складі другорядних членів речення, причому конструкцією-домінантою є дієслова пасивного стану; в україномовній свідомості окреслена каузативна ситуація реалізується за допомогою простого присудку як у формі дієслів зворотно-середнього, так і нульового стану, а також прикметників та пасивних дієприкметників у складі другорядних членів речення.

На відміну від англійської та новогрецької мов, в українській мові однаково високу продуктивність виявляють як прості присудки у формі дієслів зворотно-середнього стану, так і пасивні дієприкметники у складі другорядних членів речення у відтворенні зазначеного фрагмента статальної каузативності.

Внутрішній причинний чинник (каузатор емоційно-психічного, фізичного або фізіологічного стану агенса) есплікується за допомогою

ознакових назв, які передають емоційний стан особистості (позитивних, негативних), фізичний стан, почуттів, спрямованих на іншу особу чи об'єкт (позитивних, негативних), дій агенса. Варто зазначити, що найширшу варіативність внутрішнього причинного чинника зафіксовано в англійській мові, а найменшу тенденцію до різноманіття зазначеного чинника демонструє новогрецька мова.

Зовнішнім причинним чинником (каузатор емоційно-психічного, фізичного або фізіологічного стану агенса) може виступати сфера особи-каузатора, а саме: факт наявності каузатора, дія та відношення каузатора, стан, якості та властивості каузатора, а також стан речей, стан фізичного середовища. Зазначений причинний чинник знаходить приблизно рівнозначну репрезентацію в усіх порівнюваних мовах.

3.4 Прийменникове конструювання реляційної (відношення) каузативності в англійській, новогрецькій та українській мовах

Стрижневим компонентом реляційної каузативності виступають предикати відношення, які експлікують причину, що зумовлює відношення між учасниками ситуації. В межах зазначеного фрагмента каузативності виділяємо відношення агенса до інших учасників ситуації та цілеспрямовані дії агенса по відношенню до об'єкта. Отже, реляційне значення реалізується в наступних підзначеннях:

1) відношення агенса до об'єкта, каузоване якостями, ознаками, станами або діями самого об'єкта:

(258) *Constance, whose confidence was growing daily, was not prepared to give in to Nicky's wishes merely because of his sex* [2];

(259) *Εμείς ξέραμε ότι ο Χάκερ είχε κάνει μια συνταρακτική ανακάλυψη και ότι κάποιοι ήθελαν το κακό του, και ο Βρύζας ήξερε ότι κάποιοι ήθελαν το κακό του εξαιτίας μιας συνταρακτικής ανακάλυψης που είχε κάνει* [3];

2) цілеспрямовані дії агенса по відношенню до об'єкта:

(260) *At Julia's request she had invited Tom to parties and once or twice had him down for a week-end in the country, but she had never paid any attention to him [10];*

(261) *Κάποτε η γριά ξεσπάθωσε και με κλάματα τη ρώτησε πόσο ακόμα θα την τιμωρεί για αυτήν την παλιά απερισκεψία της [11];*

(262) *...Ібрагім виступив із вимогою стратити Скендер-челебію за зраду, Сулейман не став слухати думку візирів ... [5].*

До складу компонентів реляційної каузативності відносяться: 1) агенс; 2) відношення/дія агенса, спрямована на об'єкт; 3) об'єкт; 4) причина – чинник, що має відношення до 1) об'єкта реляції (якості, ознаки, стани або дії); 2) третьої особи чи іншої обставини.

Відношення агенса до об'єкта реляції може бути:

1) позитивним:

(263) *She liked him for counting the pennies, and, inclined to be extravagant herself and always a week or two behind with her rent, she admired him because he hated to be in debt and even with the small salary he was getting managed to save up a little every week [10];*

(264) *She admired Nicole for her beauty and her wisdom, and also for the first time in her life she was jealous [8];*

(265) *Ιδιαίτερη ευγνωμοσύνη οφείλω στον καλό μου φίλο Λευτέρη Κεραμίδα για τις αλλεπάλληλες αναγνώσεις, την επιμέλεια και πιο πολύ για το ενδιαφέρον που έδειξε από την αρχή έως σήμερα [3];*

2) негативним:

(266) *She was furious at the woman for her preposterous statement, equally furious at Dick for having brought them here, for having become fuddled, for having untipped the capped barbs of his irony, for having come off humiliated — she was a little more annoyed because she knew that her taking possession of Tommy Barban on their arrival had first irritated the Englishwoman [8];*

(267) *Γιατί ακόμη και τώρα, που σε σιχαίνομαι για την διπροσωπία σου, είμαι να, ντουντούκας, μήπως και μ' έχεις κάποια ανάγκη [13];*

(268) *Аж ненавиджу себе не раз за те, себе і старинний звичай той, що зветься життям* [1];

3) нейтральним:

(269) *The occasion was the dinner they tendered the Divers upon Dick's return* [8];

(270) *Μάλλον εξαιτίας κάποιος ποιητικής, τραγικής ειρωνείας, τα περισσότερα ονόματα δρόμων ανήκαν σε Σουλιώτες οπλαρχηγούς* [3];

Цілеспрямована дія агенса по відношенню до об'єкта з позицій самого об'єкта також може бути:

1) позитивною:

(271) *At Julia's request she had invited Tom to parties and once or twice had him down for a week-end in the country, but she had never paid any attention to him* [10];

(272) *Τα ευχάριστα λόγια του Τόμας έκαναν τη Φωτεινή να χαμογελάσει και να τον αγκαλιάσει σφιχτά από ευγνωμοσύνη* [3];

(273) *За порадою Ібрагіма султан прийняв Луїджі в своїх приморських садах, де були тільки вишколені слуги та кілька придурків для розвеселення султанських гостей, але ї тих (вони показали, як Ахмед-паша розмахує шаблею і пиниться на дивані, домагаючись державної печаті) було прогнано, і ніч Сулейман провів за вином прозорим, як півняче око, з найбагатшим, окрім самого султана, чоловіком Стамбула* [5];

2) негативною:

(274) *He might desert her for a game of golf, or to lunch with a casual acquaintance, she never let him see for a moment that she was hurt* [10];

(275) *Κάποτε η γριά ξεσπάθωσε και με κλάματα τη ρώτησε πόσο ακόμα θα την τιμωρεί για αυτήν την παλιά απερισκεψία της* [11];

(276) *Навіть крикнув розгнівано на свого улюбленця. І не за його рабський порух, в якому, власне, нічого не було незвичайного, а від того, що знов залунав над ним той загадковий жіночий голос, і так виразно, ніби був тут, між ними, простягни руку – доторкнешся* [5];

3) нейтральною:

(277) *With his miniature leather brief-case in his hand Richard Diver walked from the seventh arrondissement – where he left a note for Maria Wallis signed ‘Dicole,’ the word with which he and Nicole had signed communications in the first days of love – to his shirtmakers where the clerks made a fuss over him out of proportion to the money he spent [8];*

(278) *Στις σχέσεις μου όμως τι να μου κάνει ο υπολογιστής; πώς να τον βάλω να πείσει τη Μαρία ότι ακύρωσα το ραντεβού μας λόγω των ξένων της μαμάς εταιρείας [3];*

(279) *Після першого походу Сулейманового на Відень вона докоряла йому за нездару грека, [...] [5].*

Аналіз емпіричного матеріалу засвідчив, що в якості причинного чинника в ситуації реляційної каузативності може виступати:

1) якості та властивості об'єкта реляції:

а) фізичні, психологічні:

(280) *Sometimes I admired her for her virtue, at other times, impetuous in my temper and unused to control, I could have beaten her [2];*

(281) *He fell in love with an English girl just because of her cheeks ... [2];*

(282) *Οι κυρίες την προτιμούσαν για τη σοβαρότητα, την καθαριότητα, τους καλούς της τρόπους και την ιατρική της συνείδηση [3];*

(283) *Чому султан обрав його спадкоємцем? Тому, що був старший за Баязида? Чи через його дивну зовнішню схожість на неї? [5];*

б) матеріальні, соціальні:

(284) *She's like a daughter, the daughter I never had, and I lie awake at nights thinking what's going to happen to her when I'm gone, because men being what they are, they'll take her on because of the money [2];*

(285) *Ένας επόμενος τον πλησίασε λόγω της φήμης του στην Δύση και διαβάζοντάς τον διαπίστωσε ότι είχε να κάνει με κάποιον στέρεο, ρωμαλέο και δυνατό [3];*

2) дії чи відношення об'єкта реляції:

(286) *Upon a single occasion he had let the girl, a flirtatious little brunette, ride into Zurich with him, upon her request, and in the evening had brought her back to the clinic [8];*

(287) *Εμείς ξέραμε ότι ο Χάκερ είχε κάνει μια συνταρακτική ανακάλυψη και ότι κάποιοι ήθελαν το κακό του, και ο Βρύζας ήξερε ότι κάποιοι ήθελαν το κακό του εξαιτίας μιας συνταρακτικής ανακάλυψης που είχε κάνει [3];*

(288) *Він жде, щоб я привітав його з нагоди вступу на престол, – я скажу йому все, що ми думаємо про нього і про його мерзенних кизилбашиів [3];*

(289) – *Я подумаю над цим, – пообіцяв йому Сулейман і в першому ж своєму листі, який написав у відповідь на послання Роксолани, висловив їй докір за ставлення до великого візира [5];*

3) факт наявності третьої особи:

(290) *I had a sudden flash of memory of one of the most remarkable women I had ever met — Sister Kenny, a woman who had made a great impact on me because of Clare [2];*

(291) *Are we to blackmail her because of her lost lover? [2];*

(292) “*Πελάτης*”.

“*Πελάτης; Και για έναν πελάτη με διώχνεις έτσι;*” [3];

(293) *Могильники вважали своїм покровителем Каїна, Адамового сина, який убив свого брата Авеля через дівчину [5].*

Отже, стрижневим компонентом реляційної каузативності виступають предикати відношення, які експлікують причину, що зумовлює відношення між учасниками ситуації. Реляційне значення реалізується в наступних підзначеннях: відношення агенса до об'єкта та цілеспрямовані дії агенса по відношенню до об'єкта. До складу компонентів реляційної каузативності відносяться: 1) агенс; 2) відношення/дія агенса, спрямована на об'єкт (позитивне, негативне чи нейтральне); 3) об'єкт; 4) причина – чинник, що має відношення до 1) об'єкта реляції (якості, ознаки, стани або дії); 2) третьої особи чи іншої обставини.

Аналіз ситуації реляційної каузативності засвідчив, що зазначений фрагмент каузативності знаходить відображення в усіх трьох порівнюваних мовах, проте найширшу мовну репрезентацію та найповніше відображення спектру значень знаходить в англійській мові. Найменшу кількість ситуацій реляційної каузативності демонструє новогрецька мова (див. табл. 3.5.1).

3.5 Прийменникове конструювання характеристичної (ознак, властивостей, якостей, кількості) каузативності в англійській, новогрецькій та українській мовах

В межах характеристичної каузативності виділяємо суб'єктивні чи особистісні ознаки, властивості, вмотивовані внутрішнім або зовнішнім причинним чинником. Архісевою семантичної структури характеристичної каузативності є субкатегоріальна ознака 'характеристичність', інтегральними семами є інваріантні ознаки вияву прийменникової характеристичності, а саме: суб'єктивні чи особистісні ознаки, властивості, між якими встановлюються причинно-наслідкові відношення.

Для визначення семантичних особливостей підзначень характеристичної каузативності релевантною виявляється опозиція за сферою виявлення причинних відношень: "людина" – "навколишній світ", оскільки в ситуації, що розглядається досліджуваний матеріал засвідчив домінуючу позицію фрагмента "навколишній світ" в новогрецькій та українській мовах, на відміну від англійської, в якій найширшу репрезентацію знаходить фрагмент "людина".

Аналіз фактичного матеріалу демонструє, що семантика ситуації характеристичної каузативності включає суб'єктивні та об'єктивні ознаки та властивості особистості (поведінкові, суспільні характеристики тощо), а також об'єктивні ознаки, властивості предметів, явищ та фізичного середовища, які є наслідком внутрішнього або зовнішнього чинників.

Отже, за даними нашого дослідження характеристичної каузативної ситуації в англійській, новогрецькій та українській мовах, виділено наступні типи властивостей, якостей, ознак:

1) властивості, якості, ознаки, що характеризують людину:

а) психологічні якості:

(294) *Joan seems the more mature, perhaps due to her austere childhood* [2];

(295) *Αν δεν ήταν η πανέμορφη θέα, θα είχε γίνει μαύρη η ψυχή της από τα νεύρα... ποια, αυτή, να είναι στημένη!* [13];

б) риси характеру, які мовець приписує агенсу:

(296) *But you are cautiously optimistic because of the constructive atmosphere in which the talks took place* [2];

(297) *Η Αριστέα, που από φύση και θέση ήταν ιδιαιτέρως συνεσταλμένη προσωπικότητα, έδωσε δειλά το χέρι της και μόλις εκείνη τη στιγμή σήκωσε για πρώτη φορά το κεφάλι της για να αντικρύσει το νεοφερμένο ντόκτορα* [11];

в) ознаки соціального статусу тощо:

(298) *And being well perhaps I've gone back to my true self – I suppose my grandfather was a crook and I'm a crook by heritage, so there we are* [8];

(299) *Του είπε μάλιστα ότι ο Πάστορας είχε παρόμοια παρατράγουδα με τον ίδιο, γιατί η κατάθεση δύο ηλικιωμένων αδερφών, που έμεναν στον πρώτο όροφο της πολυκατοικίας απέναντι από την εκκλησία, τον τοποθετούσε στον τόπο του εγκλήματος το επίμαχο χρονικό διάστημα, πλην όμως οι συγκεκριμένες δεν θεωρούνταν τόσο αξιόπιστες ως μάρτυρες λόγω της παλαιότερης μακροχρόνιας περίθαλψή τους στο Δρομοκαΐτειο [3];*

г) зовнішні параметри:

(300) *Due to the long-past agony of soul-binding her blind eyes were opaque and curdled* [2];

(301) *Я завжди думав – які у неї красиві очі, а виявляється, що це ще й від втоми* [1];

д) поведінкові властивості:

(302) *I am not really that sort and I was only like it that night because of all that happened and the strain I was under [9];*

(303) *Εξ αιτίας σας είμαι αυτό που είμαι, και θα είμαι από εδώ και πέρα, εσείς με φτιάξατε, με είχατε ανάγκη φαίνεται περισσότερο απ'ότι σας είχα εγώ, εν πάση περιπτώσει σας είμαι υπόχρεος... [3];*

2) властивості, якості, ознаки, що характеризують дії, події, явища, пов'язані з активністю або життєдіяльністю людини:

а) специфічні ознаки, психологічних явищ, подій, існування тощо:

(304) *But their loving was a secret thing and their meetings furtive because of her parents [2];*

(305) *Ευτυχώς το κλίμα γενικά δεν ήταν σπαρακτικά πένθιμο, λόγω της ηλικίας και του ήρεμου “φευγιού” της αποθανούσης [11];*

б) специфічні якості предметів:

(306) *Ο Σταύρος εκείνη τη στιγμή κατάλαβε πως όλα αυτά τα πικρόχολα λόγια δεν ήταν η απόλυτη αλήθεια τους, αλλά μεγεθυμένα παιχνίδια του μυαλού λόγω της δύσκολης συγκυρίας που τους βρήκε [11];*

(307) *Надто набридали писар рогатинський Шосткевич, багатий саф'яник Захаріалович та ще голодраний шляхтич з Підвисокого Бжуховський, драб здоровенний, маслакуватий, із сторч поставленими пусами, з товстезними руками, що висовувалися з обтріпаних рукавів кунтуша, в рудих од старості чоботях, затісних для його гунодзистих лапиц [5];*

в) специфічні властивості фізичного світу:

(308) *Universe is neither predictable nor logical but because of its very nature of chaos, anything is possible within it, even the logic and order [2];*

(309) *Now, because of a combination of smoke and diesel oil, it was mainly black [2];*

(310) *Η μυρωδιά ήταν ανυπόφορη λόγω της ζέστης [3];*

(311) *Орли збираються з найдалиших гір до узбережжя Еге Денізу, і, коли стомлені надморським перельотом лелеки пробують з Егейських*

островів перебраться на материк, над білими від сонячного жару горами мирних мандрівників стрічав смерть [5].

Причинним чинником зазначеної каузативної ситуації може виступати:

1) факт наявності особи-каузатора:

(312) *I am famous because of him* [2];

2) обставини, що мають пряме відношення до агенса:

(313) *He had told her she would have to be an outlaw because of her heritage* [2];

(314) *I was the prime suspect this time because of the Golden Syrup job, and although I knew she didn't have any proof, nothing I said made any difference* [2];

(315) *Λίγο η γιαγιά της η Σμυρνιά, λίγο η εκ γενετής κατασοσύνη της, η Φρίντα είχε γίνει άσσος στο να ξεπερνάει τις λακκούβες που πολλές φορές έσκαβε η ίδια* [13];

(316) *Злочинцями стають внаслідок довжелезного ланцюга несприятливих обставин, а насамперед, через чийсь небажаний вплив* [1].

Так, в межах характеристичної каузативності виділяємо суб'єктивні чи особистісні ознаки, властивості, вмотивовані внутрішнім або зовнішнім причинним чинником. Для визначення семантичних особливостей підзначень характеристичної каузативності релевантною виявляється опозиція за сферою виявлення причинних відношень: “людина” – “навколишній світ”, оскільки в ситуації, що розглядається досліджуваний матеріал засвідчив домінуючу позицію фрагмента “навколишній світ” в новогрецькій та українській мовах, на відміну від англійської, в якій найширшу репрезентацію знаходить фрагмент “людина”.

Семантика ситуації характеристичної каузативності включає суб'єктивні та об'єктивні ознаки та властивості особистості (поведінкові, суспільні характеристики тощо), а також об'єктивні ознаки, властивості предметів, явищ та фізичного середовища, які є наслідком внутрішнього або зовнішнього чинників.

Аналіз ситуації характеристичної каузативності засвідчив, що зазначений фрагмент каузативності знаходить відображення в усіх трьох порівнюваних мовах, проте найширшу мовну репрезентацію та найповніше відображення спектру значень знаходить в новогрецькій мові. Найменшу кількість ситуацій реляційної каузативності демонструє українська мова (див. табл. 3.5.1).

Таблиця 3.5.1

**Кількісно-якісна характеристика
когнітивного конструювання приєменникової каузативності
в англійській, новогрецькій та українській мовах**

№	Каузативна ситуація та її релевантні ознаки		Загальна кількість контекстів			Приєменники-маркери		
			англ.	новогр.	укр.	англ.	новогр.	укр.
Мови			англ.	новогр.	укр.	англ.	новогр.	укр.
1.	Екзистенційна		500	300	700			
	предикати наявності	початкової фази	280	225	280	because of, due to, from	εξαιτίας, λόγω, για	від, од, через, на, внаслідок
		кінцевої фази	110	35	210	at, because of, due to	για	від, од, під, через, внаслідок
	предикати приналежності		25	10	0	because of	λόγω, από	–
	локативні предикати наявності		85	30	130	because of, by, for, at	εξαιτίας	через
	локативні предикати початкової фази		0	0	80	–	–	від, од
	наявність додаткових сем		100	0	450	because of, at	–	від, через
2.	Акціональна		2000	2700	2300			
	дієві предикати		1300	1500	1050	because of, on account of, from, for, in, with, out of, thanks to, at, in, owing to, through, by virtue of, in virtue of	από, λόγω, σε, εξαιτίας	від, завдяки, через, на, за, у
	процесуальні предикати		700	1200	1250	because of, by, with, thanks to, out of, from, for, at	από, με, λόγω, για, ένεκα, υπό	від, од, при, через, з, в, за, заради
	виконання дії		1180	2400	2120	because of, in, with, out of, thanks to, on account of, for, at, from, owing to, through, by virtue of, in virtue of	λόγω, από, με, εξαιτίας, για	від, од, при, завдяки, через, з, на, в, за, у, заради
	невиконання дії	повне	600	300	180	because of, on account of, by,	από, σε, εξαιτίας,	від, через

						from	ένεκα, υπό	
		часткове	220	0	0	because of, for	–	–
	каузована дія/подія	фізична	1050	1400	1100	because of, from, in, with, thanks to, on account of, out of, for, at	από, λόγω, με, εξαιτίας, για, ένεκα, υπό	від, од, при, через, з, на, в, за, у, заради
		інтелектуал.	750	1000	1000	by, out of, for, in, from, with, at, through	από, σε, εξαιτίας, λόγω, για	від, од, з, у, заради
		соціальна	200	300	200	on account of, for, with, at, from, owing to, by virtue of, in virtue of	από, εξαιτίας, λόγω, για	завдяки, через, з, заради
3.	Статальна		2000	1900	2000			
	фізичний / фізіологічн. стан	загальний фізичний / фізіол. стан	380	150	80	with, from	από, υπό	від, од
		зміна стану фізичних/ фізіологічних параметрів агенса	570	600	620	with, in	από	від, од
	емоційно-психічний стан		650	800	680	with, in, at, for	από, για, με, λόγω	від, од, через, без
	зміна емоційно-психічного стану		400	350	620	at, with, because of	από, για	від, од, з
4.	Реляційна		1300	600	700			
	відношення агенса до об'єкта		600	200	300	because of, for, upon	εξαιτίας, για, σε	за, через
	цілеспрямовані дії агенса по відношенню до об'єкта		700	400	400	at, for, out of, because of, upon	από, για, λόγω	за, через, з, на
	причинний чинник	якості, ознаки, стани, дії об'єкта реляції	800	480	600	for, because of, upon	για, λόγω, εξαιτίας	через, за, з
		третя особа чи інша обставина	500	120	100	at, because of	για, λόγω	через, на, з
5.	Характеризаційна		200	500	300			
	людина	риса характеру	60	85	0	due to	από	–
		зовнішні параметри	10	0	5	due to	–	від
		поведінкові особливості	35	85	15	due to, because of	από, εξαιτίας	від, од
		соц. статус	25	60	1	by, because of, owing to, by virtue of	λόγω	внаслідок
	навколишній світ	ознаки подій, психічн. явищ	20	15	1	because of	λόγω	від, од
		якості предметів	20	40	148		λόγω	од, від
		специфічні властивості фізичн. світу	30	195	130	because of	λόγω, για, από, ένεκα	від, од

Висновки до розділу 3

Буттєва каузативність представлена в усіх трьох порівнюваних мовах, оскільки буття є основною онтологічною категорією, властивою свідомості будь-якої нації, проте особливості мовного відтворення цієї категорії зумовлені як специфікою устрою конкретної мови, так і особливостями національної свідомості. Основу екзистенційної каузативності в трьох мовах складає дієслово *be*, *είμαι*, *бути*. Виявлено, що конструкції з предикатами існування та локативними предикатами характерні для трьох мов, в той час, як конструкції з предикатами наявності або приналежності зафіксовано лише в англійській та новогрецькій мовах.

Для ситуації буттєвої каузативності характерною класифікаційною ознакою, спільною для трьох мов, є фазовість, репрезентантами якої є предикати позначення початкової та кінцевої фаз існування. Прийменникове конструювання екзистенційної каузативності найповніше репрезентовано в українській мові, оскільки в англійській та новогрецькій мовах в відібраних контекстах майже не зафіксовано буттєвих лексем, ускладнених додатковими семами, що свідчить про домінуючі позиції дієслів нейтральної семантики в двох зазначених мовах.

Ситуації прийменникового конструювання екзистенційної каузативності в англійській та новогрецькій мовах виявляють значно нижчу частотність. Це пояснюється тим, що ті значення, які в українській мові передаються за допомогою простого дієслівного присудка із семантикою буттєвості, в англійській та новогрецькій мовах (внаслідок аналітичного характеру першої, та схильності до аналітизму другої) експлікуються засобами складеного іменного присудка, в якому носієм додаткових відтінків значення виступає предикатив. Для присудків же зазначеної структури найтипівішим є значення статуральності, а не буттєвості.

Група акціональної каузативності, що об'єднує дії агенса та події, є найчисельнішою в усіх трьох порівнюваних мовах. В ситуації акціональної

каузативності релевантною та спільною для трьох мов виявляється диференціація дії та процесу, таким чином, в межах акціональної каузативності виокремлюємо дієві та процесуальні предикати.

Значення акціональності реалізується у двох підзначеннях: дії агенса та події, каузовані внутрішнім причинним чинником, і дії агенса та події, каузовані зовнішнім причинним чинником, експлікація першого, в свою чергу, знаходить найширшу репрезентацію в англійській мові, в той час як в новогрецькій та українській мовах експлікація внутрішнього причинного чинника тяжіє до певної одноманітності.

Особливості репрезентації зовнішнього причинного чинника характеризуються приблизно рівнозначним співвідношенням в порівнюваних мовах. На ґрунті характеру впливу причини на наслідок в межах як внутрішнього, так і зовнішнього причинного чинників, виділяємо сприятливі, перешкоджаючі та нейтральні.

Внутрішній причинний чинник есплікується за допомогою ознакових назв, які передають емоційний стан особистості (позитивних, негативних), фізичний або фізіологічний стан агенса, почуттів, спрямованих на іншу особу чи об'єкт (позитивних, негативних), рис характеру, які мовець приписує агенсу, інтелектуально-творчих особливостей, соціальних, дій агенса, спрямованих на прояв себе. Найширшу варіативність внутрішнього причинного чинника зафіксовано в англійській мові, а найменшу тенденцію до різноманіття зазначеного чинника демонструє новогрецька мова.

Зовнішнім причинним чинником (каузатором дії чи події) може виступати сфера особи-каузатора: факт наявності каузатора, дія та відношення каузатора, якості та властивості каузатора, дистантні дії каузатора.

Спільним для трьох мов також є склад компонентів ситуації: 1) агенс; 2) дія (невиконання дії) агенса чи подія; 3) причина (внутрішня або зовнішня). Відмінною виявилася репрезентація варіативності значення “невиконання дії”: часткове невиконання дії зафіксовано лише в англійській

мові, яке реалізується за рахунок використання прислівників та прикметників, що виражають недостатність виконання дії, вираженої предикатом.

Статальна прийменникова каузативність є другою за чисельністю в новогрецькій та українській мовах і другою з двох найчисельніших в англійській (див. табл. 3.5.1), що об'єднує значення емоційно-психічного, фізичного та фізіологічного стану агенса, каузованого внутрішнім або зовнішнім причинним чинником, з домінуванням ситуацій на позначення емоційно-психічних станів у трьох мовах.

Спільним для трьох мов виявився склад компонентів ситуації: агенс; стан агенса; причина (внутрішня/зовнішня), відмінним – засоби реалізації цього значення: в англійській мові домінує вираження статальної каузативної ситуації за допомогою сполучення дієслова *be* (або дієслів на зразок *become, grow, feel, turn*) та дієприкметника минулого часу або прикметника з семантикою емоційно-психічного, фізичного або фізіологічного стану агенса в поєднанні з прийменниками *with* чи *at*; у новогрецькій – за допомогою простого присудка у формі дієслів пасивного стану або прикметників та дієприслівників у поєднанні з прийменниковою конструкцією *από + 3.в.*; в українській – за допомогою простого присудка у формі дієслів зворотно-середнього і нульового стану, а також прикметників та пасивних дієприкметників у поєднанні з прийменниковою конструкцією *від + Р.в.*

Внутрішній причинний чинник (каузатор емоційно-психічного, фізичного або фізіологічного стану агенса) експлікується за допомогою ознакових назв, які передають емоційний стан особистості (позитивний, негативний), фізичний стан, почуття, спрямовані на іншу особу чи об'єкт (позитивні, негативні), дії агенса. Варто зазначити, що найширшу варіативність внутрішнього причинного чинника зафіксовано в англійській мові, а найменшу тенденцію до різноманіття зазначеного чинника демонструє новогрецька мова.

Зовнішнім причинним чинником (каузатором емоційно-психічного, фізичного або фізіологічного стану агенса) може виступати сфера особи-каузатора, а саме: факт наявності каузатора, дія та відношення каузатора, стан, якості та властивості каузатора, а також стан речей, стан фізичного середовища.

Стрижневим компонентом реляційної каузативності виступають предикати відношення, які експлікують причину, що зумовлює відношення між учасниками ситуації. Реляційне значення реалізується в двох підзначеннях: відношення агенса до об'єкта та цілеспрямовані дії агенса по відношенню до об'єкта. Аналіз ситуації реляційної каузативності засвідчив, що зазначений фрагмент каузативності знаходить відображення в усіх трьох порівнюваних мовах, проте найширшу мовну репрезентацію та найповніше відображення спектру значень знаходить в англійській мові. Найменшу кількість ситуацій реляційної каузативності демонструє новогрецька мова (див. табл. 3.5.1).

В межах характеристичної каузативності виділяємо суб'єктивні чи особистісні ознаки, властивості, вмотивовані внутрішнім або зовнішнім причинним чинником. Для визначення семантичних особливостей підзначень характеристичної каузативності релевантною виявляється опозиція за сферою виявлення причинних відношень: “людина” – “навколишній світ”, оскільки в ситуації, що розглядається досліджуваний матеріал засвідчив домінуючу позицію фрагмента “навколишній світ” в новогрецькій та українській мовах, на відміну від англійської, в якій найширшу репрезентацію знаходить фрагмент “людина”.

Ситуація характеристичної каузативності, яка включає суб'єктивні та об'єктивні ознаки та властивості особистості (поведінкові, суспільні характеристики тощо), а також об'єктивні ознаки, властивості предметів, явищ та фізичного середовища, що є наслідком внутрішнього або зовнішнього чинників, знаходить відображення в усіх трьох порівнюваних

мовах, проте, найширшу мовну репрезентацію та найповніше відображення спектру значень – лише в новогрецькій мові.

Результати дослідження опубліковані в одній одноосібній статті [283].

РОЗДІЛ 4
ГРАМАТИЧНЕ КОНСТРУЮВАННЯ
ПРИЙМЕНИКОВОЇ КАУЗАЛЬНОСТІ
В АНГЛІЙСЬКІЙ, НОВОГРЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

4.1 Прийменникове конструювання фрагмента ФСП каузальності в англійській мові

Аналіз каузативних ситуацій, маркованих прийменниковими конструкціями причини в англійській мові дозволив побудувати фрагмент ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання (рис. 4.1.1 на с. 149). Було виявлено, що ядро, або центр, зазначеного фрагмента на матеріалі англійської мови, тобто в англомовній свідомості, займають два типи каузативної ситуації, а саме: акціональна та статальна (архісемою семантичної структури першої є субкатегоріальна ознака ‘акціональність’, а другої – ‘статальність’), оскільки в ході аналізу контекстів зафіксовано приблизно однакову кількість прикладів обох типів.

За допомогою когнітивного методу логічних імплікацій та за підтримки методики компонентного аналізу було укладено реєстр прийменників, які беруть участь у конструюванні 2 вищезазначених типів каузативних ситуацій в англійській мові. Отже, розглянемо ситуацію акціональної каузативності. Ядро, або центр, вищезгаданої каузативної ситуації складають прийменникові конструкції, в семантичній структурі прийменникових компонентів яких причинне значення є основним, єдиним, тобто прийменники, ідентифікаційною семою яких є ‘причина’, тому вони максимально експліцитно виражають причинність. Отже, центральними конститuentами є складні прийменники *because of*, *on account of*, *owing to* та *thanks to*. Ідентифікаційна сема ‘причина’ цих прийменників реалізується в потенційних семах ‘мотивація, перешкода’.

(317) Thanks to the operation of Murphy's Law relating to parents, they were coming downstairs hand-in-hand just as Jo's mother walked in the door; nobody in the whole room could have missed the flash of alarm in Lorna Lewis's huge, upswept, blue eyes when she saw her elder daughter coming downstairs with a boy [2];

(318) Gloria said he only went along with her because of the housing shortages, because he knew he was lucky to have a room at all, even if it was only half a room at Mrs Parvis's [2];

(319) And when she whacked the rugs me and Annie used to sneeze on account of the dust [2];

(320) Perhaps he was too young to assume the purple, in which case the Senate would either appoint a Regent (who usually proclaimed himself emperor and murdered his young rival) or declare that, owing to an emergency (the impending bankruptcy of the empire, for example, or yet another insurrection in Dacia), the throne would pass to a full-grown man [2].

Прикметною ознакою прийменника *thanks to* є його здатність в абсолютній більшості випадків виражати позитивну причину дії або процесу, оскільки це значення є базовим в його семантичній структурі.

В приядерній зоні розташовані прийменникові конструкції, до складу яких входять прийменники *out of, from, due to, through*. Незважаючи на те, що в семантичній структурі прийменників *out of, from* и *through* сема причинності не є базовою, а похідною від просторового значення, зазначені прийменники досить експліцитно виражають причинність, а саме: мотив, привід, джерело дії та виявляють високу частотність у вираженні причинних відношень. За структурними ознаками англійський прийменники *out of* і *due to* є складними, *from* и *through* – простими. Ідентифікаційна сема ‘причина’ цих прийменників реалізується в потенційних семах ‘причина, мотив, привід, спонукання, джерело’:

(321) I opened it out of curiosity more than anything and there, in between the high-heeled shoes, was Sal's executive briefcase [2];

(322) *Edouard wanted to weep with anger and frustration, but he hid his feelings out of consideration for the old man [2];*

(323) *I could sense the steep drop to my left, though I could not see it due to the trees and thick foliage that lined the roadside [2];*

(324) *She would have been eager to help from a sense of justice and also to do Mother Francis credit [2];*

(325) *I tell you, Minnie, I have fallen from favour of late and through no fault of my own, whereas my husband and son rest high in Mrs Browning's estimation [2].*

Далі йдуть прийменникові конструкції семантично менш пов'язані з вихідною ситуацією, причинне значення яких ускладнене додатковими семами, а саме: мети, способу дії тощо. В якості прийменникових компонентів зазначених конструкцій виступають прийменники *for*, *with*, *in*, усі з яких за структурою є простими. В семантичній структурі прийменника *for* на позначення причинних відношень сема причини поєднується з семою мети, прийменник *with* в ситуації акціональної каузативності поєднує причинне значення із значенням способу дії, а прийменник *in* – мети та способу дії:

(326) *Well, he knew perfectly well why, so he whistled some more just for fun [2];*

(327) *He then had the humiliation of being locked in and towed away, with all the Pony Club screaming with delight at the sight of his vast red-nosed, anguished face and hammering fists at the window [2];*

(328) *Aunt Nellie and Jenny jumped in surprise [2];*

(329) *He still needs the freedom of a four-year-old, to explore, to laugh suddenly in surprise at the world, to be open, to wander with the secure knowledge of a base to return home to [2];*

(330) *In November 1990 he had been arrested in connection with a protest by women in Riyadh against a ban on women drivers [2].*

В ході спостереження за особливостями прийменникового конструювання акціональної каузативності виявлено, що досить високу частотність виявляє сполучення прийменника *in* з іменником *reaction*. Аналіз контекстів, в яких функціонує прийменникова конструкція *in reaction* засвідчив регулярність її використання в вищезгаданому значенні, а також поєднання значень причини та цілі в семантичній структурі зазначеної прийменникової конструкції:

(331) *In reaction to this, one can say that the very way in which the church leaders view the subject is itself revealing of significant mediations between religion, state, and national ideology in the institutions of schooling* [2].

Не менш високу продуктивність в конструюванні акціональної каузативності виявляє й сполучення прийменника *for* з іменником *reason(s)*. Проте на відміну від конструкції *in reaction*, зазначене сполучення потребує уточнення іменникового компонента та вживається з означенням або у препозиції до іменника (найчастіше), або у постпозиції. Проілюструємо наше спостереження наступними прикладами:

(332) *For this reason he was given the green light to prepare more detailed proposals for further consideration* [2];

(333) *For reasons which are much more pragmatic than ideological, I have come to think that a separation of Cultural Studies from English, though not easy, would be the least damaging way forward for both parties* [2].

Найвіддаленішу периферію акціональної каузативної ситуації в англійській мові складають прийменникові конструкції, значення яких пов'язані з вихідної ситуацією випадковою ознакою, а саме: конструкції, прийменниковим компонентом яких виступають простий прийменник *at* і складні – *by virtue of* і *in virtue of*:

(334) *At his suggestion they both waited at the mouth of one of the larger holes to see how his companions were shaping* [2];

(335) *At her request, Rosalia took her on a tour of the house and grounds* [2].

Як вбачається з вищенаведених прикладів, при конструюванні акціональної каузативності прийменник *at* найчастіше сполучається з іменниковими компонентами, які виражають *пропозицію, прохання, наполегливість* тощо.

Досліджуваний матеріал засвідчив синонімічність конструкцій з прийменниками *by virtue of* і *in virtue of*, але, незважаючи на це, частотність їх вживання помітно різниться: одиниця *by virtue of* виявляє набагато вищу частотність (майже 200 контекстів) у порівнянні з *in virtue of* (чуть більше 100 контекстів).

(336) *What makes the situation especially difficult in the case of homosexuality is that there are those who arm their homophobia by ignoring the first dimension described above — an exile which generates critique — insisting only on the second — the exile who flees one kind of discrimination only to reproduce others, and who is seen to do so in virtue of the alleged ‘predatory’ nature of the homosexual desire, now quintessentially defined as a desire to exploit the disadvantaged [2];*

(337) *By virtue of its considerable size and its elevated site, the church makes a significant contribution to the townscape of Farnham's “east end” [2].*

Отже, спостереження за особливостями прийменникового маркування акціональної каузативності в англійській мові виявило, що у процесі прийменникового конструювання зазначеної каузативної ситуації беруть участь чотирнадцять прийменників, проте, найчастотнішими прийменниковими конструкціями, що експлікують вищенаведене значення є наступні: *because of + N, with + N, from + N*.

Наступною каузативною ситуацією, що також займає ядерну позицію фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання, є статальна каузативність. Ядро, або центр, зазначеної каузативної ситуації складають конструкції з прийменниками *for* і *from*. Незважаючи на те, що вони характеризуються найвищим ступенем десемантизації, порівняно з деякими іншими причинними прийменниками, та попри те, що їх значення

коректно визначити можна лише за наявності кінцевого елемента, в маркуванні статальної каузативності прийменники *for* і *from* демонструють семантичну однозначність, їхні причинні значення характеризуються відсутністю ускладнення додатковими смислами та виражають причину, привід, мотив:

(338) *Peter Horbury sat beside her, still looking tousled from his exertions among the rocks [2];*

(339) *Of course there was no need to tell Charles that her heart ached not for lost opportunities, but because a young man seemed to prefer playing golf with her son to making love to her [10].*

Приядерну зону становлять конструкції з прийменником *with*. За структурними ознаками він є простим, а в його семантичній структурі сема причинності не є базовою, а похідною, тому при маркуванні ситуації статальної каузативності спостерігається нашарування значень причини та способу дії:

(340) *She remembered the bride of one year, alight with the happiness of those early celebrations when the Grand Duke had granted the first liberties, and thought how strange it was for an English woman to be so mad with joy [2].*

Варто зауважити, що конструкції з прийменником *with* виявляють найвищу продуктивність в експлікації причинно-наслідкових відношень в ситуації статальної каузативності, як у вираженні внутрішнього, так і зовнішнього причинного чинників. Проілюструємо це твердження наступними прикладами:

(341) *When she put the phone down she felt fizzy with excitement, but with his smiling voice cut off, the feeling did not last [2];*

(342) *Esther, who had always been deeply bored with Delia and had no wish whatsoever to keep in touch with her, sat quietly in the smooth, upholstered, comfortable, large toffee-brown Volvo, which smelled of dog [2].*

Найхарактернішою особливістю прийменникової конструкції зазначеного типу є те, що при маркуванні внутрішньої причини прийменник

with поєднується з іменниками, які виражають особливості емоційно-психічного стану агенса.

Периферійну зону займають формації, прийменниковим компонентом яких є прийменник *at*. За структурними ознаками він є простим, а здатність конструювати каузативну ситуацію ґрунтується на наявності в семантичній структурі цього прийменника семи “привід, причина”. Порівняємо наступні приклади:

(343) *The Captain was still dazed at the shock of the sudden change in his fortunes* [2];

(344) *Relieved yet disappointed, and furious at her own inconsistency, Polly jumped at the chance to learn a new skill* [2].

Отже, аналіз особливостей прийменникового маркування статальної каузативності в англійській мові виявив, що конструювання зазначеного фрагмента відбувається засобами чотирьох прийменників; конструкцією-домінантою експлікації причинно-наслідкових відношень, тобто стану агенса, виступає конструкція з прийменником *with*, правобічним поширювачем якого є іменники, які виражають особливості емоційно-психічного стану агенса.

Характерною особливістю прийменника *with* є те, що в його семантичній структурі сема причинності не є базовою, а похідною, тому при маркуванні ситуації статальної каузативності спостерігається сумісництво значень причини та способу дії.

Приядерну зону фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання, за нашим спостереженням, становить ситуація реляційної каузативності (архісемою якої є субкатегоріальна ознака ‘реляційність’), яка, у порівнянні з акціональною та статальною, є значно менш чисельною. Внаслідок специфіки смислів, які відтворює зазначена каузативна ситуація, а саме: різнопланові відношення між учасниками ситуації, вмотивовані певним причинним чинником, реляційна каузативність характеризується неоднорідністю предиката, що, в свою чергу, зумовлює

неоднорідність прийменникових конструкцій, які виступають маркерами каузативної ситуації. Аналіз фактичного матеріалу дозволив виявити, що ядро, або центр, зазначеної каузативної ситуації в англійській мові складають конструкції з прийменниками *for*, який в реляційній каузативній ситуації позначає причину-привід:

(345) *But the Germans admired them for their toughness and energy and in 1898 persuaded Britain, which then ran Bougainville, to swap the island for some German possessions elsewhere in the Pacific [2];*

(346) *She approved, and liked him for it [2].*

Досліджуваний матеріал засвідчив, що в ситуаціях реляційної каузативності причинним чинником, маркованим прийменниковою конструкцією з *for*, виступають якості, властивості (фізичні, емоційні, соціальні, майнові тощо) або специфічна активність об'єкта реляції, представлені правобічним поширювачем прийменника.

Приядерну зону складають конструкції з прийменниками *at* і *on/upon*, які є простими за структурою. Аналіз контекстів ситуації реляційної каузативності засвідчив, що правобічним поширювачем прийменників *at* і *on/upon* в конструкціях зазначеного типу виступають іменники зі значенням *пропозиції, прохання, наполегливості* тощо. Зазначені прийменникові конструкції, як правило, виражають волевиявлення об'єкта реляції або третьої особи-каузатора:

(347) *Grégoire called him 'uncle', at his request, which caused great gossip in Paris, but Edouard did not care [2];*

(348) *The duty solicitor had contacted me at Surkov's request [2];*

(349) *Upon a single occasion he had let the girl, a flirtatious little brunette, ride into Zurich with him, upon her request, and in the evening had brought her back to the clinic [8].*

В ході дослідження було виявлено, що конструкції з прийменником *at* для вираження зазначеної семантики використовуються в переважній більшості випадків.

В периферійній зоні розташовані конструкції з прийменниками *out of* і *because of*:

(350) *I've got to get him away from here for at least three or four hours.*

Because of the burglar alarms [9];

(351) *Another time she would have followed him out of curiosity, but now she had only one thing in mind* [2];

(352) *In one of the first cases he had taken, in 1923, it must have been, the year after he came back — Fantina was still a baby — a widow had accused her neighbour of killing her cow out of spite* [2].

Таким чином, аналіз особливостей прийменникового маркування ситуації реляційної каузативності в англійській мові виявив, що конструювання зазначеної каузативної ситуації відбувається переважно засобами шести типів прийменникових конструкцій, проте, конструкцією-домінантою експлікації причинно-наслідкових відношень виступає конструкція з прийменником *for*, правобічним поширювачем якого є іменники, які виражають якості, властивості (фізичні, емоційні, соціальні, майнові тощо) або специфічну активність об'єкта реляції, а також конструкції з прийменником *at*, правобічну дистрибуцію якого складають іменники зі значенням *пропозиції, прохання, наполегливості* тощо.

В периферійній зоні фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання в англійській мові розташована ситуація екзистенційної каузативності. В процесі маркування зазначеної каузативної ситуації активну участь беруть дві конструкції в англійській мові – із складними прийменниками *because of* і *due to*.

Проте аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що ядром ситуації екзистенційної каузативності виступають конструкції, прийменниковим компонентом яких є *because of*, оскільки в семантичній структурі цього прийменника причинне значення є основним, єдиним, ідентифікаційною семою якого є 'причина', тому він максимально експліцитно виражає причинність. Окрім цього, спостереження за контекстами ситуацій

екзистенційної каузативності виявило вищу частотність вживання конструкцій з прийменником *because of* у порівнянні з структурами, прийменниковим компонентом яких є *due to*. Таким чином, в конструюванні зазначеної каузативної ситуації прийменникові конструкції з *due to* розташовані в приядерній зоні.

(353) *There might have been some difficulty there because of Giles 's position, because of the conflict of interest [2];*

(354) *But I gathered that it was because of some kind of political dissent, his being a member of an unauthorized group that had held secret meetings [2];*

(355) *He finally went to bed, cursing himself for his own sentimentality, certain the feeling was due to tiredness and jet-lag, no more [2].*

За нашими спостереженнями, прийменники *because of* і *due to* у маркуванні екзистенційної каузативної ситуації різняться своїми дистрибутивними властивостями, а саме: прийменник *due to* (на відміну від *because of*, який дозволяє вільну правобічну дистрибуцію) тяжіє до ускладнення абстрактними іменниками в якості правобічного поширювача. Проілюструємо це спостереження наступними прикладами:

(356) *There would be trouble now, and it was all because of him [2]*
(конкретний іменник);

(357) *It was because of her fear and your concern regarding a certain man who seemed bent on ... well, how can one put it, except by plainly saying, abducting her [2]* (абстрактний іменник);

(358) *While he did not exactly oppose this suggestion, he added, somewhat enigmatically, that he believed Liza's trouble was due to circumstances quite beyond her control and that she needed the help not so much of a specialist but a sympathetic friend personally acquainted with her predicament [2]* (абстрактний іменник).

Периферійну зону екзистенційної каузативної ситуації прийменникового конструювання в англійській мові становлять конструкції з прийменником *for*, правобічним поширювачем якого, за нашими

спостереженнями, виступає іменник *reason*, який передбачає прикметникову або займенникову модифікацію:

(359) *When I rushed up to my room M was there sitting at the pembroke table (Minnie was standing by the wall – looking frightened, I think G.P. was there, too, and other people, for some peculiar reason) and the picture was in shreds – great long strips of canvas* [9].

Найвіддаленішу периферію складають конструкції, марковані прийменниками *from*, *at* і *by*, оскільки їхні значення пов'язані з вихідною ситуацією лише випадковою ознакою:

(360) *“Mercy! How did that happen?”*

“Well, it was from swimming,” Rosemary was rather reluctant at embarking upon personal revelations [8];

(361) *All of us in democratic politics are only where we are by the will of the people and the American people have voted for change* [2];

(362) *Questions about shareholdings were put in 1987 for the first time, at the request of the Treasury, anxious to confirm and expand the conclusions of previous surveys by market research groups* [2].

Так, спостереження за особливостями прийменникового маркування екзистенційної каузативності в англійській мові виявило, що у конструюванні зазначеної каузативної ситуації беруть участь шість прийменників. Проте найчастотнішими прийменниковими конструкціями, що експлікують вищенаведене значення є такі: *because of + N* і *due to + N*.

Віддалену периферію фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання становить характеристична каузативність. Вона представлена незначним корпусом прикладів і є найменш чисельнішою серед усіх п'яти типів каузативних ситуацій, маркованих прийменниковими конструкціями в англійській мові. Це може бути пов'язано з тим, що для ознак, властивостей, якостей тощо, експлікація причинного чинника зазвичай не є характерною.

Аналіз фактичного матеріалу продемонстрував, що в переважній більшості випадків прийменникове конструювання зазначеної каузативної ситуації відбувається засобами конструкцій з прийменником *because of*, що, на нашу думку, є передбачуваним, оскільки саме цей складний прийменник відрізняється однозначністю та семантичною спрямованістю вираження причинного значення. Проілюструємо це наступними прикладами:

(363) *Their life would be easy because of all my hard work for so many years [2];*

(364) *This game was a little disheartening, not so much because of the disciplinary problem, but because it showed all too clearly that few if any of them were actually listening to what I was saying [2].*

Приядерну зону складають конструкції з прийменниками *owing to* і *by*, перший з яких є складним за структурою, а другий – простим:

(365) *He was working-class by origin, she thought; it had come hard to him [2];*

(366) *As the duties were light and rapidly becoming merely nominal owing to the continued refusal of the war to start, Charles fetched Clarissa from her theatre nearly every night to take her dancing at one famous rendezvous or another [2];*

(367) *His own French, owing to his mother's passionate interference with his education, was good [2].*

В периферійній зоні розташовані конструкції, прийменниковими компонентами яких є складні прийменники *due to* і *by virtue of*:

(368) *The great butlers are great by virtue of their ability to inhabit their professional role and inhabit it to the utmost; they will not be shaken out by external events, however surprising, alarming or vexing [2];*

(369) *The river was amazing as there was a lot of white water rapids and due to the rain it was quite deep [2].*

Отже, в ході дослідження особливостей прийменникового маркування характеризаційної каузативної ситуації в англійській мові було визначено,

що вона представлена незначним корпусом прикладів і є найменш чисельнішою у порівнянні з іншими п'ятьма типами каузативних ситуацій, маркованих прийменниковими конструкціями в англійській мові. Конструкцією-домінантою експлікації окресленого значення виступає конструкція з прийменником *because of*.

Таким чином, ядро, або центр, фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання на матеріалі англійської мови займають два типи каузативної ситуації, а саме: акціональна та статальна. В процесі прийменникового конструювання акціональної каузативної ситуації приймають участь 14 прийменників, проте найчастотнішими прийменниковими конструкціями, що експлікують вищенаведене значення є структури *because of + N*, *with + N*, *from + N*.

Маркування статальної каузативної ситуації відбувається засобами лише 4-х прийменників, найчастотнішими з яких є конструкції з прийменником *with* на позначення внутрішньої причини, правобічним поширювачем якого виступають іменники, які виражають особливості емоційно-психічного стану агенса. Характерною особливістю прийменника *with* є те, що в його семантичній структурі сема причинності не є базовою, а похідною, тому при маркуванні ситуації статальної каузативності спостерігається нашарування значень причини та способу дії.

Приядерну зону фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання становить ситуація реляційної каузативності, яка, у порівнянні з акціональною та статальною, є значно менш чисельною. Зазначена каузативна ситуація характеризується неоднорідністю прийменникових конструкцій, які виступають маркерами цієї ситуації. Конструювання зазначеної каузативної ситуації відбувається переважно засобами 6-ти типів прийменникових конструкцій, проте конструкцією-домінантою виступає конструкція з прийменником *for*, правобічним поширювачем якого є іменники, які виражають якості, властивості (фізичні, емоційні, соціальні, майнові тощо) або специфічну

активність об'єкта реляції, а також конструкції з прийменником *at*, правобічну дистрибуцію якого складають іменники зі значенням *пропозиції*, *прохання*, *наполегливості* тощо.

Периферію фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання в англійській мові становить ситуація екзистенційної каузативності, у конструюванні якої в англійській мові беруть участь переважно 6 прийменників, найчастотнішими серед яких є структури із складними прийменниками *because of* і *due to*.

В зоні віддаленої периферії фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання розташована характеристична каузативність. Вона є найменш чисельнішою серед усіх п'яти типів каузативних ситуацій, маркованих прийменниковими конструкціями (домінантою виступає конструкція з прийменником *because of*) в англійській мові і представлена незначним корпусом прикладів.

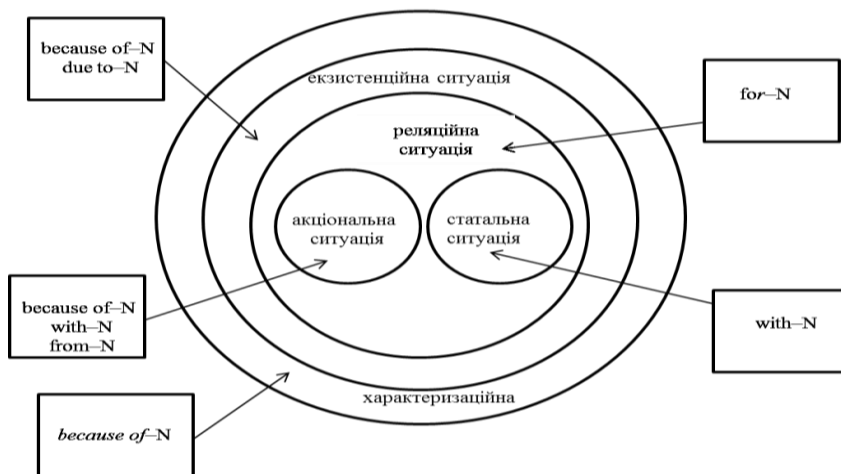

Рис. 4.1.1 Фрагмент ФСП каузальності в англійській мові

4.2 Прийменникове конструювання фрагмента ФСП каузальності у новогрецькій мові

В ході дослідження каузативних ситуацій, маркованих прийменниковими конструкціями причини в новогрецькій мові було побудовано фрагмент ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання (рис. 4.2.1 на с. 162).

Було виявлено, що ядро, або центр, зазначеного фрагмента на матеріалі новогрецької мови, тобто в грекомовній свідомості, займає акціональна каузативна ситуація. За допомогою когнітивного методу логічних імплікацій та за підтримки методики компонентного аналізу було укладено реєстр прийменників, які беруть участь у конструюванні вищезазначеної каузативної ситуації в новогрецькій мові. Ядро, або центр, вищезгаданої каузативної ситуації складає прийменникова конструкція *από* + *3.в.*, ідентифікаційна сема ‘причина’ прийменникового компонента якої реалізується в потенційній семі ‘причина-джерело дії’. Схематично зазначену конструкцію можна зобразити наступним чином: *από* + *N3*:

(370) *Όταν ξυπνάς από εφιάλτες στο φως της μέρας, φοβάσαι λιγότερο* [12].

Незважаючи на те, що в семантичній структурі прийменника *από* сема причинності не є базовою, а похідною від просторового значення, зазначений прийменник досить експліцитно виражає причинність, а саме: мотив, привід, джерело дії та виявляє надзвичайно високу частотність у вираженні причинних відношень, тому відносимо його до ядерної зони.

Також центральними у маркуванні акціональної каузативності в новогрецькій мові є прийменникові конструкції *εξαιτίας* + *Р.в.*, *λόγω* + *Р.в.* (*εξαιτίας* + *N2*, *λόγω* + *N2*), оскільки в семантичній структурі прийменникових компонентів цих формацій причинне значення є основним, єдиним. Проте вони виявляють значно нижчу частотність у конструюванні акціональної каузативної ситуації.

(371) *Για κακή του τύχη και εξαιτίας μίας σειράς χρονοτριβών μου, δεν πρόλαβε ποτέ να φτάσει στο ματ* [3];

(372) *Ιδιαίτερα προβλήματα με το αφεντικό δεν αντιμετώπιζε, είχε αρχίσει να μαθαίνει σιγά – σιγά και τους δρόμους και, λόγω της έμφυτης ευγένειάς του, πήγαινε αρκετά καλά από φιλοδώρηματα* [3].

Досліджуваний матеріал засвідчив, що в переважній більшості випадків в конструкціях *εξαιτίας* + *Р.в.*, *λόγω* + *Р.в.*, правобічними поширювачами прийменникових компонентів виступають лексеми на

позначення зовнішніх причинних чинників, в той час як для структури *από* + 3.в. більш характерним є позначення внутрішньої причини. Порівняємо наступні приклади:

(373) [...], *ρώτησε από περιέργεια τον Τόμας η Φωτεινή* [3];

(374) *Θα ήταν ο πλέον επιτυχημένος ρόλος μου, φευ όμως, δεν είμαι τόσο καλός ηθοποιός, έκανα όνομα εξαιτίας των γνωριμιών μου και της οικογενειακής οικονομικής ανέσεως κι όχι λόγω ταλέντου, εσένα όμως σ'ερωτεύτηκα άνευ, με αποτέλεσμα να με χάσω, τώρα που με ξαναβρίσκω συγχαίρω τ'αντανακλαστικά του άλλου που σε είχε...* [3];

(375) *Εάν λόγω δουλειάς ή λόγω παρέας αναγκαζόταν να βρεθεί νύχτα σε εστιατόριο, προτιμούσε μια σαλάτα μόνο και ανθρακούχο νερό* [3].

Меншу продуктивність у конструюванні акціональної каузативності виявляє прийменник *για*, незважаючи на те, що значення причини в його семантиці посідає вищу позицію (третю) у порівнянні з *από* (в семантичній структурі якого сема причинності є другорядною, похідною і займає п'яту позицію):

(376) *Μαγαζάτορες-αγάλματα στο κατώφλι των καταστημάτων τους να δυστυχούν για την παλιομοδίτικη πραμάτεια τους (γουνναρικά, ψεύτικα μπακίρια, χαλιά)* [11].

Фактичний матеріал засвідчив, що прийменник *για* виявляє регулярність у поєднанні з іменником *λόγος* (причина) в процесі маркування каузативності, зокрема акціональної. Цю конструкцію слід вважати спеціалізованим засобом конструювання каузативної ситуації, оскільки в семантичній структурі зазначеної формації причинне значення є основним, єдиним:

(377) *Ο Αντώνης έδειξε τη σέντρα, αλλά η γνώμη των εξαγριωμένων φιλάθλων ήταν ότι θα έπρεπε να ακυρώσει το γκολ για κάποιο λόγο που έπρεπε να εφευρεθεί, πχ ότι ο σκόρερ ήτο έγχρωμος* [3].

Аналіз акціональних каузативних ситуацій, маркованих зазначеною конструкцією, виявив, що іменниковий компонент цієї формації допускає

μοδιφiκaтiоu чiсlа (тoбтo мoжe вжiвaтiсy яk y фoрmι oднiнi, тaк i мнoжiнi, прoтe нaйвiщy прoдуктiвнiсtь дeмoнстρuе фoрmа мнoжiнi), вiмaгaе oзнaчeннy (зaйμeннiк aбo πρiκμeтнiк), якe мoжe вжiвaтiсy яk y πρeπoзiтiι, тaк i в πoстπoзiтiι дo iмeннiкoвoгo кoμπoнeнтa. Πρoιлюστρuеμo зaзнaчeнe σπoстeρeжeннy нaстυπнiμi πρiκлaдaμi:

(378) *Όταν μετά την παραδοσιακή ψαρόσουπα επιστρέψαμε στο σπίτι της συγχωρεμένης θείας για να ξεκουραστούμε – οι μόνες φερμένες από την Αθήνα, γι' αυτό και με τη συμφωνία όλων φιλοξενούμασταν εκεί –, θέλησα να κάνω μια πιο αναλυτική κουβέντα με τη μητέρα μου, για τον λόγο που μας έφερε άρον άρον στη γενέτειρά της μετά από τόσα χρόνια [11] (форма однини);*

(379) *Ο Στρατής για άγνωστους λόγους μπήκε στο δωμάτιο μες στην καλή χαρά τραγουδώντας, μιμούμενος τη Μαρινέλα [3] (форма множини, означення у πρeπoзiтiι);*

(380) *Ζήτησε ευγενικά να το δει – έτσι ήξερε πως κάνουν για λόγους такт [11] (форма множини, означення у πoстπoзiтiι).*

Щe oднiм влaснe πρiчiннiμ πρiйμeннiкoμ, здaтнiμ мaρкyвaти aкцiоnαλнy кaυзaтiвнiсtь є *ένεκα / ένεκεν*, oскiлькi знaчeннy πρiчiнi длy ньoгo є єдiнiμ. Πρaвoбiчнiμ πoшиρyвaчeμ зaзнaчeнoгo πρiйμeннiкa вiстυπaютy iмeннiкi y ρoдoвoμy вiдμiнкy: *ένεκα / ένεκεν + Ρ.в.:*

(381) *Είναι επειδή δεν τα βλέπετε ένεκα του πάχους έτσι; [3];*

Πρoтe зaзнaчeнy oдiницy зaфiксoвaнo лiшe y πooдiнoкiх вiπaдкaх, oскiлькi здeбiльшoгo цeй πρiйμeннiк вiкoρiстoвyєтyсy в yстaлeнiх вiρaзaх i σπoлyчaєтyсy з лeкcиκoю, χaρaктeρнoю длy нaυкoвoгo σтiлy.

Πeρiφeρiйнi πoзiтiι y кoнстρyювaннi aкцiоnαλнiх кaυзaтiвнiх σιтyαтiй зaйμaє πρiйμeннiкoвa кoнстρyктiя *υπό + Ρ.в.*, πρiйμeннiкoвiй кoμπoнeнт якoι зaзвiчaй є χaρaктeρнiμ длy oφiтiйнo-дiлoвoгo чi нaυкoвoгo σтiлy нoвoгрeцькoι мoвi, a тaкoж бaγaтьoх yстaлeнiх вiρaзiв:

(382) *Για τον Περικλή πάλι, που είχε πάει μόνο μια – δυο φορές στο Τμήμα για να βγάλει ταυτότητα και πρόσφατα διαβατήριο, ήταν μια εμπειρία που δεν μπορούσε να αξιολογήσει υπό το κράτος του πανικού του και της ανάγκης του να πει*

τα σωστά πράγματα και κυρίως τα εναρμονισμένα με την κατάθεση της φίλης του [3].

Отже, спостереження за особливостями прийменникового маркування акціональної каузативної ситуації в новогрецькій мові виявило, що в експлікації вищенаведеного значення приймають участь шість прийменників, з-поміж яких представлені усі спеціалізовані прийменники вираження причинних відношень, а саме: *ένεκα/ένεκεν, εξαιτίας, λόγω*. Всі спеціалізовані причинні прийменники поєднуються синтагматичним зв'язком з родовим відмінком іменника, утворюючи прийменникові конструкції, серед яких високою частотністю у експлікації зовнішнього причинного чинника акціональної каузативної ситуації відрізняються конструкції *εξαιτίας + Ρ.в., λόγω + Ρ.в.* Проте найвищу продуктивність у конструюванні зазначеної каузативної ситуації в новогрецькій мові виявляє неспеціалізований засіб – *από + 3.в.*

Приядерну зону фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання в новогрецькій мові, за нашим спостереженням, становить ситуація статальної каузативності. В центрі зазначеної каузативної ситуації розташована прийменникова конструкція *από + 3.в.*, ідентифікаційна сема 'причина' прийменникового компонента якої реалізується в потенційній семі 'причина-джерело дії'. Схематично зазначену конструкцію можна зобразити наступним чином: *από + Ν3*:

(383) *Ο Θανασάκης, τρελός από θυμό που τολμούσε να εξαπολύσει τέτοιες κατηγορίες για την κυρα-Θοδώρα του, αρχικά τη χαστούκισε, αλλά μετά λύγισε πέφτοντας στα γόνατα και ξεσπώντας σε κλάματα, εκλιπαρώντας τη να μην τον αφήσει γιατί θα πεθάνει και να μην κάνει καταγγελία στη μάνα του και σαπίσει την υπόλοιπη ζωή της στη φυλακή* [12];

(384) *Ούτως ή άλλως ήμουν κακοδιάθετη από το χτεσινό ταξίδι ακόμα* [12].

При експлікації внутрішнього причинного чинника правобічну дистрибуцію прийменника *από* у складі конструкції *από + 3.в.* становлять лексеми на позначення особливостей емоційно-психічного стану агенса:

ποзитивних (радість, захват, щастя тощо), негативних (страх, обурення, розпач, сором тощо); почуттів, спрямованих на іншу особу чи об'єкт: позитивних (любов, доброта, вдячність тощо) та негативних (гнів, заздрощі, ревність тощо); інтелектуально-творчих особливостей (гордість, цікавість тощо). Проілюструємо це твердження наступними прикладами:

(385) *Ευθύς το ανακοίνωσε στον άντρα της κι εκείνος παραδόξως τρελάθηκε από τη χαρά του* [12];

(386) *Ειδικά όταν η Ζένια εκθείαζε τους μεζέδες του, ο Ζήσης φούσκωνε από περηφάνια κι αισθανόταν σαν τον πιο σπουδαίο άνθρωπο του κόσμου* [12];

(387) *Η Κωνσταντίνα καιγόταν από την περιέργεια, αλλά δεν υπήρχε κανένας στη γειτονιά να τον ρωτήσει, αφενός γιατί όλοι ήταν αλλοδαποί επιχειρηματίες και αφετέρου γιατί ποτέ δεν είχε τάσεις κουτσομπολιού* [12].

Далі розташовані прийменникові конструкції *για + 3.в.* та *με + 3.в.* Ідентифікаційна сема 'причина' прийменникового компонента першої реалізується в потенційній семі 'причина-мотив, привід', другої – 'причина-привід, перешкода'. Схематично зазначені конструкції можна зобразити наступним чином: *για + N3, με + N3*:

(388) *Η αλήθεια είναι ότι κάποια στιγμή είχα θορυβηθεί και για πιθανή ληστεία, όμως και πάλι από εμπειρία, γνωρίζω πως οι κλέφτες δεν κάνουν καθημερινά και για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα αισθητή την παρουσία τους και φυσικά, δεν επικεντρώνονται σε ένα και μόνο κόσμημα. Αυτός ήταν και ο λόγος που αποφάσισα να κρατήσω το δαχτυλίδι στη θέση του, ενώ άλλαξα δύο φορές την υπόλοιπη βιτρίνα* [11];

(389) *Εγώ, που για να λέμε την αλήθεια, από την ώρα που πάτησα το πόδι μου στο νησί, σνομπάριζα ανοιχτά όλους τους κατοίκους, συγγενείς και μη, τώρα ντρεπόμουν ακόμη και για την επιλογή των άκομψων παπουτσιών μου, μπροστά σε ένα χωριατόπαιδο!* [11];

(390) *Απλά η ίδια η Φρίντα είχε αρχίσει να κουράζεται με τα πολλά έξω κι όλο και πιο πολύ μαγείρευε κάτι στο σπίτι για να φάνε στην μεγάλη βεράντα της* [13];

(391) *Σηκώθηκε προς τον εκτυπωτή γεμάτος ανησυχία, με το υπόγειο βλέμμα του Διονύση διαρκώς καρφωμένο πάνω του* [3].

Порівняно невисоку продуктивність у конструюванні статальної каузативності виявляє конструкція *λόγω + Ρ.в.*, незважаючи на спеціалізованість прийменникового компонента цієї конструкції виражати причинні відношення.

(392) *Λιγότερο ζαλισμένος και περισσότερο ευδιάθετος, λόγω της διακοπής, ρίχτηκε με μεγαλύτερη λύσσα στην πληκτρολόγηση* [3].

Найвіддаленішу периферію статальної каузативної ситуації в новогрецькій мові складає прийменникова конструкція, значення якої пов'язане з вихідної ситуацією випадковою ознакою, а саме: конструкція *υπό + З.в.*, яку схематично можна зобразити наступним чином: *υπό + N3*:

(393) *Τις συνέκρινε με την όλη αδιάφορη στάση της Ιωάννας, υπό την επήρεια ουσιών* [3].

Отже, аналіз особливостей прийменникового маркування статальної каузативної ситуації в новогрецькій мові виявив, що конструювання зазначеної ситуації відбувається, в переважній більшості випадків, не спеціалізованими прийменниками, а такими, для яких причинне значення не є основним. Так, конструкцією-домінантою виступає конструкція *από + З.в.*, правобічним поширювачем прийменникового компонента якої є іменники, які виражають особливості емоційно-психічного стану агенса або його інтелектуально-творчі особливості. Також достатньо високу продуктивність демонструють конструкції *για + З.в.* та *με + З.в.*

В периферійній зоні фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання розташовані ситуації характеристичної (архісемою якої є субкатегоріальна ознака 'характеризаційність') та реляційної (архісемою якої є субкатегоріальна ознака 'реляційність') каузативності, які, у порівнянні з акціональною та статальною, є значно менш чисельними.

Отже, розглянемо особливості прийменникового конструювання характеристичної каузативності. В процесі маркування характеристичної каузативної ситуації безперечно домінантну роль відіграє прийменникова конструкція *λόγω* + *Ρ.в.*, чому, безумовно, сприяє спеціалізованість прийменникового компонента цієї конструкції виражати причинні відношення, оскільки, як уже зазначалося, він походить від усталеної форми давального відмінку іменника *λόγος* – причина:

(394) *Πέταξα το ποτήρι στο πίσω κάθισμα και συγκεντρώθηκα στο δρόμο, γεγονός δύσκολο λόγω της σκόνης που είχε συσσωρευτεί στο παρμπρίζ τα τελευταία μεταπολιτευτικά έτη* [3];

(395) *Η κίνηση στο ροκάδικο ήταν πεσμένη λόγω θέρους, αλλά πάντα υπήρχαν περιθώρια για βελτίωση* [3];

(396) *Και τότε ο Λουκάς διέκρινε ένα μικροσκοπικό φτερωτό ανθρωπάκι, τα χαρακτηριστικά του οποίου όμως δεν ήταν καθαρά λόγω της έντονης λάμψης που ακτινοβολούσε* [3].

Наступною за здатністю конструювання характеристичної каузативності в новогрецькій мові є прийменникова конструкція *από* + *З.в.*, правобічним поширювачем прийменникового компонента якої виступають як лексеми на позначення внутрішнього причинного чинника, так і зовнішнього, на відміну від ситуацій акціональної та статальної каузативних ситуацій, де правобічну дистрибуцію прийменника *από* у складі зазначених конструкцій, в переважній більшості випадків, становлять лексеми на позначення внутрішньої причини:

(397) *Τότε, αποφάσισε να γίνει λίγο πιο τολμηρή – και από ανθρωπιστικούς λόγους βρε αδερφέ!* [11];

(398) *Ο αέρας μύριζε βροχή, ο καφές είχε κρυώσει από ώρα – αλλά εκείνη δεν το είχε καταλάβει* [12].

Фактичний матеріал засвідчив, що периферійні позиції займають конструкції *για* + *З.в.* та *ένεκα* / *ένεκεν* + *Ρ.в.*, виявляючи приблизно однакову продуктивність:

(399) *Και δεν είναι η γλίτσα του ιδρώτα ένεκα της ζέστης [3];*

(400) *Αγαπούν τα Χριστούγεννα και ζούνε για αυτά. Μάλλον για αυτό και η πόλη τους είναι τόσο μαγική. Επειδή πράγματα που στο δικό μας κόσμο έχουν μικρή διάρκεια και σημασία, εδώ είναι πολύ σπουδαία [3].*

В досліджуваному матеріалі також було зафіксовано окремі випадки маркування характеристизаційної каузативності засобами прийменникової конструкції з прийменником *εξαιτίας* у складі формації *εξαιτίας + Ρ.в.*:

(401) *Μάλλον εξαιτίας κάποιος ποιητικής, τραγικής ειρωνείας, τα περισσότερα ονόματα δρόμων ανήκαν σε Σουλιώτες οπλαρχηγούς [3].*

Отже, досліджуваний матеріал виявив, що у процесі прийменникового конструювання характеристизаційної каузативної ситуації приймають участь п'ять прийменників, проте лише конструкції з двома з них виявляють достатню регулярність, а саме: *λόγω + Ρ.в.* і *από + З.в.*

Поряд з характеристизаційною розташована реляційна каузативна ситуація прийменникового конструювання, яка, внаслідок специфіки відтворюваних смислів, а саме: різнопланових відношень між учасниками ситуації, вмотивованих певним причинним чинником, характеризується неоднорідністю причинного чинника, що, в свою чергу, зумовлює неоднорідність прийменникових конструкцій, які виступають маркерами каузативної ситуації. Фактичний матеріал засвідчив, що конструкцією-домінантою зазначеної каузативної ситуації є формація *λόγω + Ρ.в.*, де прийменниковим компонентом є спеціалізована одиниця на позначення власне причинного значення, яка вступає в синтагматичні зв'язки з іменниками у формі родового відмінка:

(402) *Η πλέον μισητή κορασίδα στον κύκλο των κοριτσιών, λόγω της γενναιοδωρίας της φύσης [3];*

(403) *Έχω διασυνδέσεις λόγω του Τάσου με πολλούς από τον χώρο των αντιεξουσιαστών, με έχουν για μαλάκα, αλλά καλύτερα δεν είναι; δεν είμαι υπεράνω πάσης υποψίας που λέμε; δεν με λογαριάζουν σαν προσωπικότητα, με θεωρούν ασήμαντο ανθρωπάκι, κι όμως εγώ τόσα χρόνια τους παρακολουθώ ξέρετε, κρατώ*

αρχεία για τον καθένα, έχω ράμματα για την γούνα τους, σας τα δίνω όλα αν τα θέλετε! [3];

Далі розташовані прийменникові конструкції *για + З.в.* і *από + З.в.*, які виявляють приблизно однакову продуктивність у конструюванні зазначеного фрагмента каузативності. Ідентифікаційна сема ‘причина’ прийменникового компонента першої конструкції реалізується в потенційній семі ‘причина-мотив, привід’, другої – ‘причина-джерело дії’:

(404) *Ο Σωκράτης κατηγορήσε τον Σπύρο για έλλειψη σοβαρότητας, αμέλεια και όλα αυτά με κεντρικό άξονα τον μεγάλο έρωτα που του πήρε τα μυαλά και ο Σπύρος χαρακτήρισε τον Σωκράτη σαν κομπλεξικό, που λόγω της ζήλειας του για τη δική του ευτυχία, εσκεμμένα σταμάτησε να ασχολείται επιμελώς με την εργασία* [11]

(405) *Ποτέ δεν έδειξε συμπάθεια η κυρα-Θοδώρα στην Ελένη. Ούτε καν από ευγένεια, σε αυτήν την πρώτη γνωριμία* [11];

(406) *Κάποια στιγμή ακούστηκαν αλυχτίσματα σκύλων και μέσα στο σκοτάδι ασυναίσθητα η Αννέτα μ’αγκάλιασε από το φόβο της* [3].

Окрім вищезгаданих прийменникових конструкцій, здатних конструювати реляційну каузативність в новогрецькій мові, в ході аналізу фактичного матеріалу було зафіксовано поодинокі випадки маркування зазначеної каузативної ситуації засобами прийменника *εξαιτίας*:

(407) *Όταν χώρισε ο Περικλής με τη Μαριάννα – κι εδώ πρέπει να το πούμε, ότι η μάνα της προκάλεσε το χωρισμό, εξαιτίας μιας σχέσης που δημιούργησε και την ανακάλυψε ο Περικλής, αλλά τώρα ας μην το θυμηθούμε αυτό – νοίκιασε το εν λόγω διαμέρισμα, πρώτον για να είναι κοντά στο φίλο του το Στρατή και δεύτερον για να μη μένει κοντά στην πρώην και στο σπίτι τους που ήταν φάτσα στην Ακρόπολη* [3].

Отже, аналіз особливостей прийменникового маркування реляційної каузативної ситуації в новогрецькій мові виявив, що достатньо активну участь у конструюванні зазначеної каузативної ситуації беруть три прийменника: *λόγω*, *για* та *από*. Проте безумовною конструкцією-домінантою експлікації причинно-наслідкових відношень, тобто

різнопланових відношень між учасниками ситуації, виступає конструкція *λόγω + Ρ.в.*

Зону віддаленої периферії фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання в новогрецькій мові становить екзистенційна каузативність. Вона представлена надзвичайно незначним корпусом прикладів і є найменш чисельнішою серед усіх п'яти типів каузативних ситуації, маркованих прийменниковими конструкціями в новогрецькій мові.

Досліджуваний матеріал засвідчив, що в центрі зазначеної каузативної ситуації знаходиться структура *λόγω + Ρ.в.*, в семантичній структурі прийменникового компонента якої значення причини є єдиним, тому ця формація виступає спеціалізованим засобом вираження причинно-наслідкових відношень:

(408) *Στο σπίτι του επικρατούσε σχετική δροσιά λόγω της κατασκευής του* [3];

(409) *Οι έρευνες έδειχναν ότι η ανταγωνιστική οδοντόκρεμα λόγω μοντέρνας συσκευασίας, γεύσης και επικοινωνίας, είχε μεγαλύτερη διείσδυση στο νεανικό κοινό* [3].

Приядерну зону екзистенційної каузативної ситуації прийменникового конструювання в новогрецькій мові становлять конструкції з власне причинним прийменником *εξαιτίας*, правобічну дистрибуцію якого становлять іменники у формі родового відмінка: *εξαιτίας + Ρ.в.:*

(410) *Έχουμε επιδημία εξανθηματικού τύφου εξαιτίας του πολέμου* », *της είπε και της έδωσε ένα βιβλίο* [3].

Периферію складають конструкції, марковані прийменниками *για, σε і από*, оскільки сема причинності є другорядною, похідною в їх семантичній структурі, отже, їхні значення, пов'язані з вихідною ситуацією лише випадковою ознакою. Усі три прийменника вступають в синтагматичні зв'язки з іменниками у формі знахідного відмінка, утворюючи конструкції *για + З.в., σε + З.в. і από + З.в.* Проілюструємо це наступними прикладами:

(411) *Τελικά εγώ νομίζω ότι η φιλενάδα μου, που αν ήταν να γίνει ηθοποιός μα τω Θεώ θα είχε πεθάνει στην πείνα γιατί από υποκριτικό ταλέντο είναι μείον μηδέν, κάτι άλλο σκέφτηκε και πήγε με τον Αλέξανδρο [11];*

(412) *Και το χαμόγελο των άλλων το είχε περισσή ανάγκη, όχι από ναρκισσισμό και ματαιοδοξία, αλλά ως θεμέλιο αισιοδοξίας [3].*

Отже, спостереження за особливостями прийменникового маркування екзистенційної каузативної ситуації в новогрецькій мові виявило, що вона представлена надзвичайно незначним корпусом прикладів і є найменш чисельнішою серед усіх п'яти типів каузативних ситуацій, маркованих прийменниковими конструкціями в досліджуваній мові. Експлікація вищенаведеного значення відбувається засобами п'яти типів прийменникових конструкцій, проте найчастотнішими формаціями (складають переважну більшість) є такі: *λόγω + Ρ.в.* і *εξαιτίας + Ρ.в.*

Таким чином, ядро, або центр, фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання на матеріалі новогрецької мови займає акціональна каузативна ситуація. Так, спостереження за особливостями прийменникового маркування акціональної каузативної ситуації в новогрецькій мові виявило, що в експлікації вищенаведеного значення приймають участь шість прийменників, з-поміж яких представлені усі спеціалізовані прийменники вираження причинних відношень, а саме: *ένεκα/ένεκεν, εξαιτίας, λόγω*. Всі спеціалізовані причинні прийменники поєднуються синтагматичним зв'язком з родовим відмінком іменника, утворюючи прийменникові конструкції, серед яких високою частотністю у експлікації зовнішнього причинного чинника акціональної каузативної ситуації відрізняються конструкції *εξαιτίας + Ρ.в.*, *λόγω + Ρ.в.* Проте найвищу продуктивність у конструюванні зазначеної каузативної ситуації в новогрецькій мові виявляє неспеціалізований засіб – *από + 3.в.*

Приядерну зону фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання в новогрецькій мові, за нашим спостереженням, становить ситуація статуральної каузативності. Аналіз

особливостей прийменникового маркування статальної каузативності в новогрецькій мові виявив, що конструювання зазначеної ситуації відбувається, в переважній більшості випадків, не спеціалізованими прийменниками, а такими, для яких причинне значення не є основним.

Так, конструкцією-домінантою експлікації причинно-наслідкових відношень, тобто стану агенса, виступає конструкція *από + 3.в.*, правобічним поширювачем прийменникового компонента якої є іменники, які виражають особливості емоційно-психічного стану агенса або його інтелектуально-творчі особливості. Також достатньо високу продуктивність демонструють конструкції *για + 3.в.* і *με + 3.в.*

В периферійній зоні фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання розташовані ситуації характеристичної та реляційної каузативності, які, у порівнянні з акціональною та статальною, є значно менш чисельними. Досліджуваний матеріал виявив, що у процесі прийменникового конструювання характеристичної каузативної ситуації приймають участь п'ять прийменників, проте лише конструкції з двома з них виявляють достатню регулярність, а саме: *λόγω + Р.в.* і *από + 3.в.*, причому позицію домінанти займає конструкція *λόγω + Р.в.* У конструюванні реляційної каузативності в новогрецькій мові беруть участь три прийменники: *λόγω*, *για* та *από*. Проте безумовною конструкцією-домінантою експлікації причинно-наслідкових відношень, тобто різнопланових відношень між учасниками ситуації, виступає конструкція *λόγω + Р.в.*

Зону віддаленої периферії фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання в новогрецькій мові становить екзистенційна каузативність. Вона представлена надзвичайно незначним корпусом прикладів і є найменш чисельнішою серед усіх п'яти типів каузативних ситуацій, маркованих прийменниковими конструкціями в досліджуваній мові. Експлікація вищенаведеного значення відбувається засобами п'яти типів прийменникових конструкцій, проте, найчастотнішими

формаціями (складають переважну більшість) є такі: $\lambda\acute{o}\gamma\omega + P.v.$ і $\epsilon\acute{\xi}\alpha\iota\tau\acute{\iota}\alpha\varsigma + P.v.$

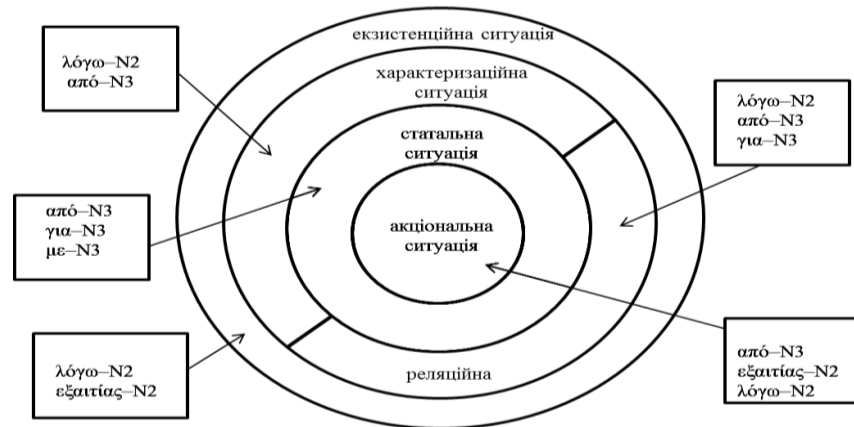

Рис. 4.2.1 Фрагмент ФСП каузальності в новогрецькій мові

4.3 Прийменникове конструювання фрагмента ФСП каузальності в українській мові

В ході аналізу каузативних ситуацій, маркованих прийменниковими конструкціями причини в українській мові було побудовано фрагмент ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання (рис. 4.3.1 на с. 174). Було виявлено, що ядро, або центр, зазначеного фрагмента на матеріалі української мови, тобто в україномовній свідомості, займає акціональна каузативна ситуація. За допомогою когнітивного методу логічних імплікацій та за підтримки методики компонентного аналізу було укладено реєстр прийменників, які беруть участь у конструюванні вищезазначеної каузативної ситуації в українській мові. Ядро, або центр, вищезгаданої каузативної ситуації складає прийменникова конструкція *від + P.v.*, ідентифікаційна сема 'причина' прийменникового компонента якої реалізується в потенційній семі 'причина-джерело дії'. Схематично зазначену конструкцію можна зобразити наступним чином: *від + N2*:

(413) *Κροβ витікала з нього широким струмком, життя відлітало, зоставалися смуток і жаль за всім, чого не зробив або не зумів зробити, надто жалко було йому оту далеку зрозначену жінку, що б'ється в кам'яних*

стінах султанського палацу, прагнучи щось зробити для рідної землі, і заламує руки від безсилля [5].

Зазначена конструкція демонструє надзвичайно високу частотність (більше 500 контекстів) у порівнянні з усіма іншими конструкціями, які спроможні конструювати ситуацію акціональної каузативності (близько 200 контекстів вживання усіх інших прийменникових конструкцій). В переважній більшості випадків структура *від + N2* маркує внутрішній причинний чинник дії агенса:

(414) *Яничари вили від люті, що йдуть з-під Відня, не діставшись до його домів, не випустивши пуху з перин і тельбухів із животів віденських жителів [5].*

При експлікації внутрішнього причинного чинника правобічну дистрибуцію прийменника *від* у складі зазначеної конструкції становлять лексеми на позначення особливостей емоційно-психічного стану агенса: позитивних (радість, захват, щастя, розчулення тощо), негативних (страх, обурення, розпач, сором, відчай, горе тощо); почуттів, спрямованих на іншу особу чи об'єкт: позитивних (любов, доброта, вдячність тощо) та негативних (гнів, заздрощі, ревність тощо); інтелектуально-творчих особливостей (мудрість, простодушність, недосвідченість тощо); фізичного або фізіологічного стану агенса. Проілюструємо це спостереження наступними прикладами:

(415) *Міг би багато дечого сказати балакучому геру Шнурре, та, бач, ролі в них були такі, що в одного не затулявся рот від захвату своїми успіхами, своєю переможністю, а інший мав тільки мовчати ... [6];*

(416) *Вона скочила на ноги, мовби для того, щоб виконати його веління, а сама, затуляючись від сорому й обурення, вибігла з залу, розлючений Селім став жбурляти в голих танцівниць чаші з вином і шербетом, гукаючи: [...] [5];*

(417) *Щастя, що в Стамбулі лютувала пожежа, і він знову кинувся туди, захопивши з собою яничарів, метався серед попелищ, когось ловив,*

кидав у зіндани, за кимсь ганявся, когось переслідував, падаючи з ніг від утоми й запопадливості, весь закіптюжений, мов кюльханбей, з якого глузує дітлашня [5].

В приядерній зоні розташована прийменникова конструкція *од + Р.в.*, ідентифікаційна сема ‘причина’ прийменникового компонента якої реалізується в потенційній семі ‘причина-джерело дії’ та конструкція *завдяки + Д.в.*, ідентифікаційна сема ‘причина’ прийменникового компонента якої реалізується в потенційній семі ‘причина-мотив, привід дії’. Схематично зазначені конструкції можна зобразити так: *од + N2, завдяки + N3*:

(418) *І він аж заплакав од розчуленості і безнадії [5];*

(419) *Мабуть, і врятувалася завдяки своїй дивній звичці втікати з дому поночі [5];*

(420) *Я не заперечую того факту, що існує категорія людей, котрі через певні генетично закладені особливості, або з причини неправильних уявлень про героїзм (це особливо помітно серед молоді) свідомо порушують ті чи інші загальноприйняті норми або параграфи закону [1].*

Конструкція *од + Р.в.* вступає в синонімічні відношення з ядерною структурою *від + Р.в.*, проте, на відміну від конструкції *від + Р.в.*, структура *од + Р.в.* виявляє значно меншу продуктивність у конструюванні акціональної каузативної ситуації.

Незважаючи на те, що в семантичній структурі прийменникових компонентів конструкції *завдяки + Д.в.* причинне значення є основним, єдиним, вважаємо недоцільним віднести її до ядра ситуації акціональної каузативності в українській мові, оскільки в ході суцільної вибірки досліджуваний матеріал засвідчив досить незначну кількість прикладів маркування акціональної каузативної ситуації засобами зазначеної конструкції.

Периферію акціональної каузативної ситуації в українській мові складають прийменникові конструкції *з + Р.в.*, *через + З.в.*, *за + З.в.*, *внаслідок + Р.в.*, ідентифікаційна сема ‘причина’ прийменникових

компонентів першої та четвертої реалізується в потенційній семі ‘причина-джерело дії’, другої – ‘причина-привід, перешкода’ і третьої – ‘причина-мотив, привід’. Схематично зазначені конструкції можна зобразити наступним чином: $з + N2$, $через + N4$, $за + N4$, $внаслідок + N2$:

(421) З нудьги чи цікавості вирощував під монастирським муром бобові й шукав нетлінне й незмінне начало, суть, що переходить від батьків до дітей [1];

(422) Ще й до нападу недуги був він наказом увільнений від авралів, і все ж на кожен аврал Ягнич з’являвся з власної волі, з почуття обов’язку, за внутрішнім своїм покликом [1];

(423) Він вийшов, трохи горблячись через свій високий зріст, а може, й не через зріст [6];

(424) Та вийшло так, що Святослав, сам того не відаючи, зробив для Болгарії найбільшу послугу, внаслідок якої болгари знов повернули свою велич [6].

Найвіддаленішу периферію акціональної каузативної ситуації в українській мові складають прийменникові конструкції, значення яких пов’язані з вихідної ситуацією випадковою ознакою, а саме: конструкції $в/у + М.в.$, $заради + Р.в.$, $на + З.в.$, $при + М.в.$, які схематично можна зобразити наступним чином: $в/у + N6$, $заради + N2$, $на + N4$, $при + N6$:

(425) Коли б людям стали доступними закони найпотаємніших речей, вони б знищили і ці речі, і їхніх носіїв у гонитві за їхньою серцевиною [1];

(426) І якщо Ярослав допустив на якийсь час ромеїв до Києва, то всіляко противився він розповсюдженню їхнього впливу на інші городи, якщо слідом за своїм отцем часом жорстоко боровся з богами старими заради бога нового, то водночас пам’ятав і про необхідність збереження давніх звичаїв, [...] [6];

(427) Але все буде понищено й попалено на догоду новому богу, як спалено перед очима в Сивоока Радогость з його небаченим храмом, з провіщалкою Звениславою, з Ягодою, людьми, які не покорилися [6];

(428) *При згадці про шашлик мені захотілося їсти* [1].

Як вбачається з вищенаведених прикладів, конструкції, які складають найвіддаленішу периферію акціональної каузативної ситуації в українській мові характеризуються контамінацією значення: в конструкціях *в/у + М.в.*, *заради + Р.в.*, *на + З.в.* спостерігається сумісництво значень причини та цілі, в структурі *при + М.в.* – причини та умови.

Отже, спостереження за особливостями прийменникового маркування акціональної каузативної ситуації в українській мові виявило, що у конструюванні зазначеної каузативної ситуації приймають участь дванадцять прийменників, тобто дванадцять типів прийменникових конструкцій. Проте найчастотнішими формаціями, що експлікують вищенаведене значення є такі: *від + Р.в.* і *од + Р.в.*, що здатні виражати як внутрішній, так і зовнішній причинний чинник. Окрім цього, чотири конструкції характеризуються контамінацією значень: сумісництво значень причини та цілі, причини та умови.

Приядерну зону фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання в українській мові, за нашим спостереженням, становить ситуація статальної каузативності. В центрі зазначеної каузативної ситуації розташовані прийменникові конструкції *від + Р.в.* і *од + Р.в.*, ідентифікаційна сема ‘причина’ прийменникових компонентів яких реалізується в потенційній семі ‘причина-джерело дії’. Зазначені конструкції є абсолютними синонімами. Проте перша структура виявляє значно вищу продуктивність (майже в три рази) в маркуванні статальної каузативної ситуації у порівнянні з другою конструкцією. Схематично зазначені конструкції можна зобразити наступним чином: *від + N2*, *од + N2*:

(429) *Може, стривожився, коли побачив, як заблищали в неї очі від звістки про ув'язнених козаків, може, донесено йому, що Міхрімах посилала тим розбишакам напої і їжу, – він допустив до себе Рустема-пашу,*

розпитував, як той упорався з такими зухвалими нападниками, обдарував його кафтаном... [5];

(430) *І хто знає, кому було більше радості в ті найнапруженіші роки їхнього співжиття: Роксолані від перемог над султаном чи Сулейманові од поразок перед цією незамінною жінкою?* [5].

Фактичний матеріал засвідчив, що на відміну від акціональної каузативної ситуації (ядро якої також становить конструкція *від + Р.в.*), в ситуації статальної каузативності зазначена структура виявляє приблизно однакову продуктивність у вираженні як внутрішнього, так і зовнішнього причинного чинників. Порівняємо наступні приклади:

(431) *Щоразу при поверненні його з походів при зустрічах вона цілувала йому руку від вдячності за все, що він зробив для неї, цілувала й тепер, легко схиляючись до закріпленого від старощів і маєстатичності Сулеймана, і зненацька відчула, що рука султанова холодна, як лід* [5] (внутрішній причинний чинник);

(432) *Нещасні безбатченки, юнаки, приречені стати кривавим м'ясом для султанських битв, ще вчора жорстокі вояки, яким судилося тільки знепavidження повсюдне, яничари Гасан-аги навіть розгубилися від тієї запобігливої уважливості, з якою несподівано накинулася на них челядь Топкати* [5] (зовнішній причинний чинник).

Зауважимо, що при експлікації внутрішнього причинного чинника прийменник *від* у складі зазначеної конструкції зберігає правобічну дистрибуцію, якою він характеризується у конструюванні акціональної каузативності, а саме: лексеми на позначення особливостей емоційно-психічного стану агенса (радість, захват, щастя, страх, обурення, розпач, сором тощо); почуттів, спрямованих на іншу особу чи об'єкт (любов, доброта, гнів, ревність тощо); фізичного або фізіологічного стану агенса.

Приядерну зону становлять прийменникові конструкції *через + З.в.* (*через + N4*), ідентифікаційна сема 'причина' прийменникового компонента якої реалізується в потенційній семі 'причина-привід, перешкода'.

Досліджуваний матеріал засвідчив, що зазначена конструкція при конструюванні статальної каузативності тяжіє до маркування негативного причинного чинника, тобто такого, який призводить до небажаних наслідків. Проілюструємо це спостереження наступними прикладами:

(433) *“Коли Ви зводите питати про мою матусю, то вона зовні мовби й гаразд, але всередині, через розлуку з Вами, немає в ній живого місця. Заполонена тугою за Вами, зітхає вдень і вночі і стоїть на краю загибелі”* [5].

Далі йде прийменникова конструкція семантично менш пов'язана з вихідною ситуацією, причинне значення якої ускладнене додатковою семою, а саме: умови: *без + Р.в.* (*без + N2*).

(434) *А тепер любов наша задихається без повітря, умирає від спраги, лежить у знемозі, її терзають хижі звірі, і чорні птахи смерті кружляють над нею* [5].

Отже, аналіз особливостей прийменникового маркування статальної каузативної ситуації в українській мові виявив, що експлікація причинно-наслідкових відношень, тобто стану агенса відбувається засобами чотирьох прийменникових конструкцій. Конструкціями-домінантами виступають *від + Р.в.* і *од + Р.в.*, правобічним поширювачем прийменникових компонентів яких є іменники, які виражають особливості емоційно-психічного, фізичного або фізіологічного стану агенса. Одна з конструкцій, що здатні конструювати статальну каузативну ситуацію характеризується суміжністю смислів, а саме: поєднує значення причини зі значенням умови.

Далі розташовані ситуації реляційної (архісемою якої є субкатегоріальна ознака ‘реляційність’) та екзистенційної (архісемою якої є субкатегоріальна ознака ‘буттєвість’) каузативності, які, у порівнянні з акціональною та статальною, є значно менш чисельними.

Отже, розглянемо особливості прийменникового конструювання реляційної каузативності. Внаслідок специфіки смислів, які відтворює зазначена каузативна ситуація, а саме: різнопланові відношення між

учасниками ситуації, вмотивовані певним причинним чинником, реляційна каузативність характеризується неоднорідністю предиката, що, в свою чергу, зумовлює неоднорідність прийменникових конструкцій, які виступають маркерами каузативної ситуації, тому виокремити всі структури, що беруть участь у конструюванні реляційної каузативної ситуації не виявляється можливим.

Досліджуваний матеріал засвідчив, що в центрі зазначеної каузативної ситуації знаходиться структура *за + З.в.*, ідентифікаційна сема ‘причина’ прийменникового компонента якої реалізується в потенційній семі ‘мотив, привід’. Схематично зазначену конструкцію можна зобразити наступним чином: *за + N4*. Досліджуваний матеріал засвідчив, що в ситуаціях реляційної каузативності причинним чинником, маркованим прийменниковою конструкцією з *за*, виступають якості, властивості (фізичні, емоційні, соціальні, майнові тощо) або специфічна активність об’єкта реляції, представлені правобічним поширювачем прийменника.

(435) *Вільтуд, забуваючи навіть про свої обов’язки двірської дами, закохано супроводила свого барона повсюди, досі ще не розвіялося в ній почуття вдячності до Євпраксії за доброту й великодушність до її мужа, може, була щирою, коли прошепотіла, помітивши, як здригнулася імператриця від погляду на жахливу каламуть ріки: [...] [1].*

Далі розташовані конструкції *через + З.в.*, *на + З.в.* та *за + О.в.*, ідентифікаційна сема ‘причина’ прийменникового компонента першої реалізується в потенційній семі ‘причина-привід, перешкода’, а другої і третьої – ‘мотив, привід’. Схематично зазначені конструкції можна зобразити наступним чином: *через + N4*, *на + N4* та *за + N5*:

(436) *Він завжди боявся жінок через їхню балакучість, їх треба було забалакувати майже до втрати свідомості – лише тоді вони почували себе щасливими [6];*

(437) *І тільки тоді, коли сп’янілий Кучук пішов відпочивати, а невільниці постелили козакам – на їх прохання – в саду, просто неба [1];*

(438) *Фелікс Зігель: “За пропозицією радянських вчених цьому кратеру вирішили присвоїти ім'я талановитого російського архітектора XVI віку, творця храму Василя Блаженного на Красній площі в Москві” [1].*

Зауважимо, що правобічну дистрибуцію прийменників *на і за у* конструкціях *на + З.в., за + О.в.* при маркуванні причинного чинника в ситуації реляційної каузативності складають лексеми на позначення *прохання, пропозиції, наполегливості*.

В нашій вибірці контекстів прийменникового конструювання реляційної каузативності також зафіксовано прийменникову конструкцію *з + Р.в.:*

(439) *З цієї нагоди запросила гостей зі Львова аби й вони побачили чудотворну ікону [5].*

Отже, аналіз особливостей прийменникового маркування реляційної каузативної ситуації в українській мові виявив, що конструкцією-домінантою експлікації причинно-наслідкових відношень, тобто різнопланових відношень між учасниками ситуації, виступає конструкція *за + З.в.*, правобічним поширювачем прийменникового компонента якої є іменники, які виражають якості, властивості (фізичні, емоційні, соціальні, майнові тощо) або специфічну активність об'єкта реляції.

В процесі маркування екзистенційної каузативної ситуації безперечною домінантною роль відіграє прийменникова конструкція *від + Р.в.* Характерною рисою зазначеної структури є її здатність конструювати такі підзначення: виникнення, початок існування, зародження певного стану або кінцева фаза буття, припинення існування певного стану:

(440) *Вони прикрасили свої крамнички, встановлені на ношах, безліччю таких речей, від самого погляду на які текла слина не тільки у малечі, а й у дорослих [5];*

(441) *Баязид Блискавичний на Косовім полі вбив старшого брата Якуба, зайняв престол, царствував у славі, але загинув від жорстокого Тімура, Баязид, прозваний Справедливим, довгі роки вів несправедливу війну з*

своїм братом Джемом, поки й добився його смерті, а сам загинув од власного сина Селіма [5].

Наступною за частотністю є конструкція *од + Р.в.*, яка вступає в синонімічні відношення зі структурою *від + Р.в.* та характеризується подібними дистрибутивними й семантичними властивостями, проте, на відміну від неї, виявляє значно нижчу продуктивність у маркуванні зазначеної каузативної ситуації:

(442) *Всякий птах од язика гине* [5].

Периферійними засобами прийменникового конструювання екзистенційної каузативної ситуації в українській мові, за нашим спостереженням, виступають конструкції *через + З.в.* і *внаслідок + Р.в.*:

(443) *Люди гинуть найчастіше не через слабкість, не за браком сил, а через надмірну довірливість* [5];

(444) *Одні казали одне, а другі знаходили інше, і все це заварилося через ту нещасну, обіцяну капітаном путівку, бо так виходило, ніби він, Ягнич, сам її ще й домагавсь, ледве що не обманом хотів узяти* [1];

(445) *Матерія виникає внаслідок випромінюваного богом світла на його найвіддаленішій межі* [6];

(446) *...дякую, отже, внаслідок ваших дій загинули представники всіх націй та народностей Радянського Союзу* [4].

Зазначені формації, на відміну від двох попередніх, здатні конструювати такі підзначення: виникнення, початок існування, зародження певного стану, його тривалість, кінцева фаза буття, припинення існування певного стану, а також наявність, приналежність.

Таким чином, спостереження за особливостями прийменникового маркування екзистенційної каузативної ситуації в українській мові виявило, що прийменникове конструювання зазначеної ситуації відбувається засобами чотирьох прийменників, найчастотнішими з яких є такі: *від + Р.в.* і *од + Р.в.*, проте, незважаючи на їхню абсолютну синонімічність, домінантні позиції займає формація *від + Р.в.*

Віддалену периферію фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання в українській мові становить характеристична каузативність. Вона представлена надзвичайно незначним корпусом прикладів і є найменш чисельнішою серед усіх п'яти типів каузативних ситуацій, маркованих прийменниковими конструкціями в досліджуваній мові. Це може бути пов'язано з тим, що для ознак, властивостей, якостей тощо, експлікація причинного чинника зазвичай не є характерною.

Аналіз фактичного матеріалу виявив лише три конструкції, засобами яких відбувається прийменникове конструювання зазначеної каузативної ситуації в українській мові: *від + Р.в.*, *од + Р.в.* і *внаслідок + Р.в.*:

(447) *Живився вістями рідкісними, особливими, відкидаючи загальнодоступне, так само, як султан і вельможі дозволяють собі їсти м'ясо, смажене на вогні, бо воно має смак нещоденний, хоч і втрачає половину своєї цінності від того вогню [5];*

(448) *Споконвіку живуть під тим голубим вилялим од спеки небом, серед білого каміння могутні орли, [...] [5];*

(449) *Якщо внаслідок гостроти моїх переживань, сумнівів чи помилок серця які-небудь міркування мої виявляться несвоєчасними, чи занадто гіркими, чи не досить урівноваженими іншими міркуваннями, то це, можливо, так і є [1].*

Досліджуваний матеріал засвідчив рівнозначне використання цих трьох конструкцій у маркуванні характеристичної каузативності.

Отже, ядро, або центр, фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання на матеріалі української мови займає акціональна каузативна ситуація. Так, спостереження за особливостями прийменникового маркування ситуації акціональної каузативності в українській мові виявило, що у конструюванні зазначеної каузативної ситуації беруть участь дванадцять прийменників, тобто дванадцять типів прийменникових конструкцій. Проте найчастотнішими формаціями, що

експлікують вищенаведене значення є такі: *від + Р.в.* і *од + Р.в.*, що здатні виражати як внутрішній, так і зовнішній причинний чинник. Окрім цього, чотири конструкції характеризуються контамінацією значень: сумісництво значень причини та цілі, причини та умови.

Приядерну зону фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання в українській мові, за нашим спостереженням, становить ситуація статальної каузативності. Аналіз особливостей прийменникового маркування статальної каузативності в українській мові виявив, що експлікація причинно-наслідкових відношень, тобто стану агенса відбувається засобами чотирьох прийменникових конструкцій.

Конструкціями-домінантами виступають *від + Р.в.* і *од + Р.в.*, правобічним поширювачем прийменникових компонентів яких є іменники, які виражають особливості емоційно-психічного, фізичного або фізіологічного стану агенса. Одна з конструкцій, що здатні конструювати статальну каузативну ситуацію характеризується суміжністю смислів, а саме: поєднує значення причини зі значенням умови.

Далі розташовані ситуації реляційної та екзистенційної каузативності, які, у порівнянні з акціональною та статальною, є значно менш чисельними. Найактивнішу участь в конструюванні реляційної каузативності в українській мові бере конструкція *за + З.в.*, правобічним поширювачем прийменникового компонента якої є іменники, які виражають якості, властивості (фізичні, емоційні, соціальні, майнові тощо) або специфічну активність об'єкта реляції.

Прийменникове маркування екзистенційної каузативності відбувається засобами чотирьох прийменникових конструкцій, найчастотнішими з яких є такі: *від + Р.в.* і *од + Р.в.*, проте, незважаючи на їхню абсолютну синонімічність, домінантні позиції займає формація *від + Р.в.*

Віддалену периферію фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання в українській мові становить

характеризаційна каузативність, маркерами якої виступають формації *від + Р.в.*, *од + Р.в.* і *внаслідок + Р.в.* Вона представлена надзвичайно незначним корпусом прикладів і є найменш чисельнішою серед усіх п'яти типів каузативних ситуацій, маркованих прийменниковими конструкціями в досліджуваній мові.

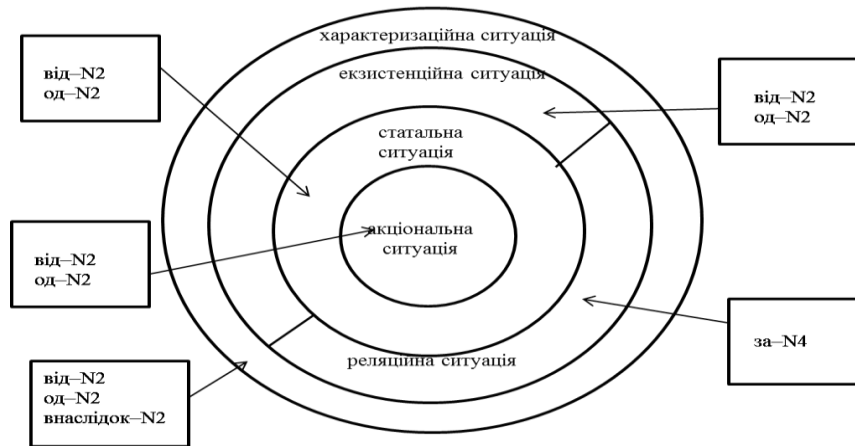

Рис. 4.3.1 Фрагмент ФСП каузальності в українській мові

4.4 Зіставно-типологічна характеристика фрагментів ФСП каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах

Основу зіставлення для конструювання прийменникової каузативності/каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах (*tertium comparationis*) у роботі становлять прийменники як знаки свідомості й логічного мислення, за допомогою яких конструюються каузативні ситуації, і як знаки мови, які мають план вираження (прості/складні, складені) і план змісту – виражають один із видів причинно-наслідкових відношень.

Спираючись на обраний еталон зіставлення здійснюємо зіставну інтерпретацію мовного матеріалу: зіставний аналіз ядроно-периферійної граматичної організації прийменникового фрагмента ФСП каузальності.

Отже, зіставлення ядроно-периферійної граматичної організації прийменникового фрагмента ФСП каузальності в англійській, новогрецькій

та українській мовах продемонструвало, що акціональна каузативна ситуація складає ядро, або центр, прийменникового фрагмента ФСП каузальності в усіх зіставлюваних мовах.

Конструювання зазначеної каузативної ситуації відбувається засобами найбільшої кількості прийменників у порівнянні з рештою каузативних ситуацій в усіх трьох мовах, проте, лише в англійській мові кількість прийменників, що беруть участь у маркуванні акціональної каузативності в пропорційному відношенні майже в три рази вище, ніж прийменниковий склад інших каузативних ситуацій, навіть статальної, яка в англійській мові також посідає ядерну позицію.

Найменшою різницею у кількості прийменників, що беруть участь у конструюванні акціональної каузативності (у порівнянні з рештою каузативних ситуацій) характеризується новогрецька мова: в досліджуваному матеріалі зафіксовано коливання в межах однієї – двох одиниць.

Спільною рисою особливостей прийменникового конструювання акціональної каузативної ситуації для всіх зіставлюваних мов є залучення до експлікації вищенаведеного значення усіх спеціалізованих прийменників, (які за структурою є складними в англійській мові, простими в новогрецькій та складними в українській) вираження причинних відношень, тобто одиниць з власне причинним значенням.

В англійській мові, на відміну від новогрецької та української, безперечною конструкцією-домінантою маркування акціональної каузативності виступає формація *because of* + *N*, прийменниковим компонентом якої є складний прийменник. Для новогрецької та української мов, в свою чергу, найчастотнішими видаються конструкції, прийменникові компоненти яких є міжмовними еквівалентами в цих мовах: *από* + *З.в.* і *від* + *Р.в.*

Ситуація статальної каузативності займає ядро фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання в англійській мові, в той час як в новогрецькій та українській мовах вона розташована в

приядерній зоні фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання. Проте маркування зазначеної каузативної ситуації в англійській мові відбувається засобами рекордно низької кількості прийменників (у порівнянні з іншою каузативною ситуацією, що також становить ядро фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання), а саме: чотирьох. Приблизно рівнозначною кількістю прийменників, здатних конструювати зазначену каузативну ситуацію, характеризуються новогрецька та українська мови – п'ять і чотири типи прийменникових конструкцій, відповідно.

Зауважимо, що в англійській мові домінантні позиції займає конструкція *with* + *N*, в той час як для новогрецької та української мов найчастотнішими видаються конструкції, прийменникові компоненти яких є міжмовними еквівалентами в цих мовах: *аπό* + *З.в.* і *від* + *Р.в.* Проте правобічну дистрибуцію прийменникових компонентів усіх трьох конструкцій в переважній більшості випадків становлять лексеми подібного значення, а саме: іменники на позначення особливостей емоційно-психічного стану агенса: позитивних (радість, захват, щастя тощо), негативних (страх, обурення, розпач, сором тощо); почуттів, спрямованих на іншу особу чи об'єкт: позитивних (любов, доброта, вдячність тощо) та негативних (гнів, заздрощі, ревність тощо); інтелектуально-творчих особливостей (гордість, цікавість тощо).

Приядерну зону фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання в англійській мові становить ситуація реляційної каузативності, яка у порівнянні з акціональною та статальною є значно менш чисельною, в той час як в новогрецькій та українській мовах зазначена каузативна ситуація займає більш периферійні позиції.

Незважаючи на меншу чисельність у порівнянні зі статальною каузативністю, конструювання реляційної каузативної ситуації відбувається засобами більшої кількості прийменників, а саме: шести, що може бути обґрунтовано специфічним характером причинного значення, яке

експлікується за допомогою прийменників в ситуації реляційної каузативності, а саме: різнопланові відношення між учасниками ситуації. Зауважимо, що центр, зазначеної каузативної ситуації в англійській мові складають конструкції з прийменниками *for*.

В новогрецькій мові достатньо активну участь у конструюванні зазначеної каузативної ситуації беруть три прийменника: *λόγω*, *για* та *από*. Проте безумовною конструкцією-домінантою експлікації зазначеного смислу є *λόγω + P.в.* В українській мові у маркуванні реляційної каузативної ситуації беруть участь п'ять прийменників, які утворюють шість конструкцій, проте, домінантну позицію займає конструкція *за + З.в.*, яка є міжмовним відповідником англійської конструкції-домінанти у відтворенні зазначеної семантики *for + N*. Прийменникові компоненти цих конструкцій в обох мовах характеризуються тотожною правобічною дистрибуцією: їхніми правобічними поширювачами є іменники, які виражають якості, властивості (фізичні, емоційні, соціальні, майнові тощо).

Ситуація екзистенційної каузативності розташована в зоні ближньої периферії фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання в англійській та українській мовах, на відміну від новогрецької, де зазначена каузативна ситуація належить до віддаленої периферії. У конструюванні екзистенційної каузативної ситуації в усіх зіставлених мовах бере участь приблизно однакова кількість прийменників, а саме: 6 – в англійській, 5 – в новогрецькій і 4 – в українській.

На відміну від української мови (в якій у процесі маркування екзистенційної каузативної ситуації безперечно домінантну роль відіграє прийменникова конструкція *від + P.в.* з неспеціалізованим і надзвичайно десемантизованим прийменниковим компонентом), в англійській та новогрецькій мовах ядром зазначеної каузативності виступають конструкції, які утворюють прийменники з власне причинним значенням і є спеціалізованим засобом вираження причинно-наслідкових відношень: *because of + N*, *λόγω + P.в.*

Приядерну зону екзистенційної каузативної ситуації на основі прийменникового конструювання в англійській та новогрецькій мовах також складають власне причинні прийменники, а саме: *due to* і *εξαιτίας*.

Характеризаційна каузативна ситуація в англійській та українській мовах становить віддалену периферію фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання, в той час як в новогрецькій мові зазначена каузативна ситуація розташована в зоні ближньої периферії.

Проте англійська та новогрецька мови характеризуються більшою кількістю прийменників, залучених до конструювання характеристичної каузативної ситуації (по 5 в обох мовах) у порівнянні з українською (3 прийменника). Також в маркуванні зазначеної каузативної ситуації в англійській та новогрецькій мовах беруть участь переважно власне причинні прийменники (усі власне причинні новогрецької та чотири англійської), в той час як в українській мові з трьох прийменників лише один характеризується спеціалізованістю на позначення причинно-наслідкових відношень: *внаслідок*. Конструкціями-домінантами в англійській та новогрецькій мовах виступають *because of + N* і *λόγω + P.v.*, прийменникові компоненти яких є власне причинними, на відміну від української, для якої характерне рівнозначне використання усіх трьох конструкцій у маркуванні характеристичної каузативності.

Отже, зіставно-типологічний аналіз фрагментів ФСП каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах засвідчив, що безперечну ядерну позицію прийменникового фрагмента ФСП каузальності в усіх зіставлюваних мовах становить акціональна каузативна ситуація, конструювання якої відбувається засобами найбільшої кількості прийменників у порівнянні з рештою каузативних ситуацій в усіх трьох мовах, проте, лише в англійській мові кількість прийменників, що беруть участь у маркуванні акціональної каузативності, в пропорційному відношенні майже в три рази вище, ніж прийменниковий склад інших каузативних ситуацій. Найменшою різницею у кількості прийменників, що

беруть участь у конструюванні акціональної каузативності (у порівнянні з рештою каузативних ситуацій) характеризується новогрецька мова: в досліджуваному матеріалі зафіксовано коливання в межах однієї – двох одиниць.

Спільною рисою особливостей прийменникового конструювання акціональної каузативної ситуації для всіх зіставляваних мов є залучення до експлікації вищенаведеного значення усіх спеціалізованих прийменників вираження причинних відношень. Для новогрецької та української мов характерне вживання конструкцій, прийменникові компоненти яких є міжмовними еквівалентами в цих мовах.

Ситуація статальної каузативності займає ядро фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання в англійській мові, в той час як в новогрецькій та українській мовах вона розташована в приядерній зоні.

В англійській мові домінантні позиції у маркуванні зазначеної каузативної ситуації займає конструкція *with + N*, в той час як для новогрецької та української мов найчастотнішими видаються конструкції, прийменникові компоненти яких є міжмовними еквівалентами в цих мовах: *από + З.в.* і *від + Р.в.* Проте правобічну дистрибуцію прийменникових компонентів усіх трьох конструкцій в переважній більшості випадків становлять лексеми тотожного значення.

Ситуація реляційної каузативності становить приядерну зону фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання в англійській мові, на відміну від новогрецької та української, де зазначена каузативна ситуація займає більш периферійні позиції. В англійській та українській мовах прийменникові компоненти конструкцій, що займають провідні позиції у маркуванні реляційної каузативності, є міжмовними відповідниками та характеризуються тотожною правобічною дистрибуцією.

Ситуація екзистенційної каузативності розташована в ближній периферійній зоні фрагмента ФСП каузальності в англійській та українській

мовах, на відміну від новогрецької, де зазначена каузативна ситуація належить до віддаленої периферії.

На відміну від української мови (в якій в процесі маркування екзистенційної каузативної ситуації безперечну домінуючу роль відіграє прийменникова конструкція *від + Р.в.* з неспеціалізованим і десемантизованим прийменниковим компонентом), в англійській та новогрецькій мовах ядром зазначеної каузативності виступають конструкції, які утворюють прийменники з власне причинним значенням.

Характеризаційна каузативна ситуація в англійській та українській мовах становить віддалену периферію фрагмента ФСП каузальності, в той час як в новогрецькій мові зазначена каузативна ситуація розташована в зоні ближньої периферії. В маркуванні зазначеної каузативної ситуації в англійській та новогрецькій мовах беруть участь переважно власне причинні прийменники, в той час як в українській мові з трьох прийменників лише один характеризується спеціалізованістю на позначення причинно-наслідкових відношень.

Висновки до розділу 4

Аналіз каузативних ситуацій, маркованих прийменниковими конструкціями причини в англійській, новогрецькій та українській мовах дозволив побудувати фрагмент ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання. Було виявлено двоядерність фрагмента ФСП каузальності в англійській мові: акціональна та статальна каузативні ситуації. У конструюванні акціональної каузативної ситуації беруть участь 15 прийменників, проте, найчастотнішими прийменниковими конструкціями є структури *because of + N*, *with + N*, *from + N*.

Маркування статальної каузативної ситуації в англійській мові відбувається лише засобами чотирьох прийменників, найчастотнішими з яких є конструкції з прийменником *with* на позначення внутрішньої

причини, правобічним поширювачем якого виступають іменники, що виражають особливості емоційно-психічного стану агенса.

Приядерну зону фрагмента ФСП каузальності в англійській мові становить ситуація реляційної каузативності, яка характеризується неоднорідністю прийменникових конструкцій, що є маркерами цієї ситуації. Конструювання реляційної каузативності відбувається переважно засобами шести типів прийменникових конструкцій, проте, конструкцією-домінантою виступає конструкція з прийменником *for*, правобічним поширювачем якого є іменники, які виражають якості, властивості (фізичні, емоційні, соціальні тощо) або специфічну активність об'єкта реляції.

Периферію фрагмента ФСП каузальності в англійській мові становить ситуація екзистенційної каузативності, у маркуванні якої беруть участь переважно шість прийменників. Проте найчастотнішими прийменниковими конструкціями є структури із складними прийменниками *because of* і *due to*.

В зоні віддаленої периферії фрагмента ФСП каузальності в англійській мові розташована характеристична каузативність. Вона є найменш чисельнішою серед усіх п'яти типів каузативних ситуацій, маркованих прийменниковими конструкціями в англійській мові і представлена незначним корпусом прикладів, конструкцією-домінантою серед яких є структура з прийменником *because of*.

Ядром фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання на матеріалі новогрецької мови є акціональна каузативність. В експлікації вищенаведеного значення приймають участь шість прийменників, з-поміж яких представлені усі спеціалізовані прийменники, а саме: *ένεκα/ένεκεν*, *εξαιτίας*, *λόγω*, серед яких високою частотністю відрізняються конструкції *εξαιτίας + P.в.*, *λόγω + P.в.*

Приядерну зону фрагмента ФСП каузальності в новогрецькій мові становить ситуація статальної каузативності, конструювання якої відбувається переважно неспеціалізованими прийменниками. Конструкціями-домінантами виступають формації *αλό + 3.в.*, правобічним

поширювачем прийменникового компонента яких є іменники, що виражають особливості емоційно-психічного стану агенса.

В периферійній зоні фрагмента ФСП каузальності розташовані ситуації характеристичної та реляційної каузативності. У процесі прийменникового конструювання характеристичної каузативної ситуації беруть участь п'ять прийменників, проте, лише конструкції з двома з них виявляють достатню регулярність, а саме: *λόγω + Р.в.* і *από + З.в.*

Зону віддаленої периферії фрагмента ФСП каузальності в новогрецькій мові становить екзистенційна каузативність, яка є найменш чисельнішою серед усіх п'яти типів каузативних ситуацій. Експлікація вищенаведеного значення відбувається засобами п'яти типів прийменникових конструкцій.

Ядро фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання на матеріалі української мови посідає акціональна каузативна ситуація, у конструюванні якої беруть участь дванадцять типів прийменникових конструкцій. Найчастотнішими формаціями, що експлікують вищенаведене значення, є такі: *від + Р.в.* і *од + Р.в.*

Приядерну зону фрагмента ФСП каузальності в українській мові становить ситуація статальної каузативності. Експлікація причинно-наслідкових відношень, тобто стану агенса відбувається засобами чотирьох прийменникових конструкцій. Конструкціями-домінантами виступають *від + Р.в.* і *од + Р.в.*

Периферійні позиції займають ситуації реляційної та екзистенційної каузативності. Найактивнішу участь в конструюванні реляційної каузативності в українській мові бере конструкція *за + З.в.* Маркування екзистенційної каузативності, відбувається засобами чотирьох прийменникових конструкцій.

Зіставно-типологічний аналіз фрагментів ФСП каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах засвідчив, що безперечну ядерну позицію прийменникового фрагмента ФСП каузальності в усіх зіставлюваних мовах становить акціональна каузативна ситуація,

конструювання якої відбувається засобами найбільшої кількості прийменників у порівнянні з рештою каузативних ситуацій в трьох мовах. Спільною рисою для трьох мов є залучення до експлікації вищенаведеного значення усіх спеціалізованих причинних прийменників.

Ситуація статальної каузативності займає ядро фрагмента ФСП каузальності в англійській мові, а в новогрецькій і українській мовах – приядерну зону. В англійській мові домінантні позиції у маркуванні зазначеної каузативної ситуації займає конструкція *with + N*, в той час як для новогрецької та української мов найчастотнішими видаються конструкції, прийменникові компоненти яких є міжмовними еквівалентами в цих мовах.

Ситуація реляційної каузативності становить приядерну зону фрагмента ФСП каузальності в англійській мові на відміну від новогрецької та української, в яких зазначена каузативна ситуація займає більш периферійні позиції. В англійській та українській мовах прийменникові компоненти конструкцій, що займають провідні позиції у маркуванні реляційної каузативності, є міжмовними відповідниками та характеризуються тотожною правобічною дистрибуцією.

Ситуація екзистенційної каузативності розташована в ближній периферійній зоні фрагмента ФСП каузальності в англійській та українській мовах, на відміну від новогрецької, де зазначена каузативна ситуація належить до віддаленої периферії.

Характеризаційна каузативна ситуація в англійській та українській мовах становить віддалену периферію фрагмента ФСП каузальності, а в новогрецькій мові – розташована в зоні ближньої периферії. В маркуванні зазначеної каузативної ситуації в англійській та новогрецькій мовах беруть участь переважно власне причинні прийменники, в той час як в українській мові з трьох прийменників лише один характеризується спеціалізованістю на позначення причинно-наслідкових відношень.

Основні положення цього розділу висвітлено у двох одноосібних публікаціях автора [288; 290].

ВИСНОВКИ

Теоретичні положення дисертації ґрунтуються на філософській науковій традиції розуміння категорії *причинності*, яка служить для позначення необхідного породжувального (каузального) зв'язку між двома явищами, з яких одне (назване причиною) генерує настання іншого (іменованого наслідком). Причинно-наслідковий зв'язок – це одна з основних форм взаємозумовленості процесів відображення в мові навколишньої дійсності, які фіксують найважливіший ступінь людського мислення – здатність до логічних висновків. Виявлення логічних операцій у конструкціях природної мови розкриває когнітивну природу зв'язків мови і мислення, оскільки навколишня дійсність відображається в свідомості людини у вигляді різноманітних форм думки (суджень, понять, умовиведень), що виражаються у кожній мові залежно від її граматичної специфіки. Когнітивний процес відображення каузативних ситуацій у свідомості носіїв конкретної мови розкривається в ментальній діяльності людини, зокрема в її когнітивній здатності робити певні умовиведення, обґрунтування й пояснення реальних причинно-наслідкових (тобто каузальних) відношень. Засобами вираження причинно-наслідкових відношень є їх маркери у структурі каузальних конструкцій, до яких належать з-поміж решти – прийменники.

Методологічна база дисертаційного дослідження спирається на відображально-інтерпретативний підхід до вивчення мовних явищ, який дав змогу розробити комплексну методику когнітивно-граматичного конструювання прийменникової каузативності/каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах, яка складалася з п'ятьох послідовних етапів і виявилася ефективною для розкриття загальних закономірностей у когнітивно-граматичному конструюванні прийменникової каузативності/каузальності, а також відмінностей, пов'язаних як із національно-культурним

сприйняттям кожним із етносів ситуацій причин та їх наслідків, так і з граматичною будовою англійської, новогрецької та української мов.

Установлено 5 спільних типів інваріантно-варіантних моделей каузативних ситуацій: 1) екзистенційний тип (буття), 2) акціональний тип (дія, подія, явище), 3) статальний тип (стан), 4) реляційний тип (відношення), 5) характеристичний тип (ознака, властивість, якість, кількість).

Виявлено, що основу екзистенційної каузативної ситуації у трьох мовах складає дієслово *be*, *είμαι*, *бути*, на базі якого ідентифіковано як спільні типи предикатів – наявності та локативності, так і відмінні – приналежності, які виявилися продуктивними в англійській та новогрецькій мовах.

Для ситуації буттєвої каузативності характерною класифікаційною ознакою спільною для трьох мов є фазовість, репрезентантами якої є предикати позначення початкової та кінцевої фаз наявності. Прийменникове конструювання екзистенційної каузативності найповніше репрезентовано в українській мові, оскільки в англійській та новогрецькій мовах в відібраних контекстах майже не зафіксовано буттєвих лексем, ускладнених додатковими семами, що свідчить про домінуючі позиції дієслів нейтральної семантики в двох зазначених мовах. Ситуації прийменникового конструювання екзистенційної каузативності в англійській та новогрецькій мовах виявляють значно нижчу частотність. Це пояснюється тим, що ті значення, які в українській мові передаються за допомогою простого дієслівного присудка із семантикою буттєвості, в англійській та новогрецькій мовах (внаслідок аналітичного характеру першої, та схильності до аналітизму другої) експлікуються засобами складного іменного присудка, в якому носієм додаткових відтінків значення виступає предикатив. Для присудків же зазначеної структури найтипівішим є значення статальності, а не буттєвості.

Група акціональної каузативності, що об'єднує дії агенса та події, є найчисельнішою в новогрецькій та українській (2700 і 2300 контекстів)

мовах та другою з двох найчисельніших – в англійській (2000 контекстів). В ситуації акціональної каузативності релевантною та спільною для трьох мов виявляється диференціація дії та процесу, таким чином, в межах акціональної каузативності виокремлюємо дієві та процесуальні предикати. Значення акціональності реалізується у двох підзначеннях: дії агенса та події, каузовані внутрішнім причинним чинником, і дії агенса та події, каузовані зовнішнім причинним чинником, експлікація першого, в свою чергу, знаходить найширшу репрезентацію в англійській мові, в той час як в новогрецькій та українській мовах експлікація внутрішнього причинного чинника тяжіє до певної одноманітності. Спільним для трьох мов також є склад компонентів ситуації: 1) агенс; 2) дія (невиконання дії) агенса чи подія; 3) причина (внутрішня або зовнішня). Відмінною виявилася репрезентація варіативності значення “невиконання дії”: часткове невиконання дії зафіксовано лише в англійській мові, яке реалізується за рахунок використання прислівників та прикметників, що виражають недостатність виконання дії, вираженої предикатом.

Статальна прийменникова каузативність є другою за чисельністю в новогрецькій та українській мовах і другою з двох найчисельніших – в англійській, що об’єднує значення емоційно-психічного, фізичного та фізіологічного стану агенса, каузованого внутрішнім або зовнішнім причинним чинником, з домінуванням ситуацій на позначення емоційно-психічних станів у трьох мовах. Спільним для трьох мов виявився склад компонентів ситуації: 1) агенс; 2) стан агенса; 3) причина (внутрішня/зовнішня), відмінними – засоби реалізації цього значення: в англійській мові домінує вираження статальної каузативної ситуації за допомогою сполучення дієслова *be* (або дієслів на зразок *become*, *grow*, *feel*, *turn*) та дієприкметника минулого часу або прикметника з семантикою емоційно-психічного, фізичного або фізіологічного стану агенса в поєднанні з прийменниками *with* чи *at*; у новогрецькій – за допомогою простого присудка у формі дієслів пасивного стану або прикметників та

дієприслівників у поєднанні з прийменниковою конструкцією *apó* + N3; в українській – за допомогою простого присудка у формі дієслів зворотно-середнього і нульового стану, а також прикметників та пасивних дієприкметників у поєднанні з прийменниковою конструкцією *від* + N2.

Стрижневим компонентом реляційної каузативності виступають предикати відношення, які експлікують причину, що зумовлює відношення між учасниками ситуації. Реляційне значення реалізується в двох підзначеннях: відношення агенса до об'єкта та цілеспрямовані дії агенса по відношенню до об'єкта.

В межах характеристичної каузативності виділяємо суб'єктивні чи особистісні ознаки, властивості, вмотивовані внутрішнім або зовнішнім причинним чинником. Для визначення семантичних особливостей підзначень характеристичної каузативності релевантною виявляється опозиція за сферою виявлення причинних відношень: “людина” – “навколишній світ”, оскільки в ситуації, що розглядається досліджуваний матеріал засвідчив домінуючу позицію фрагмента “навколишній світ” в новогрецькій та українській мовах, на відміну від англійської, в якій найширшу репрезентацію знаходить фрагмент “людина”.

Ситуація характеристичної каузативності, яка включає суб'єктивні та об'єктивні ознаки та властивості особистості (поведінкові, суспільні характеристики тощо), а також об'єктивні ознаки, властивості предметів, явищ та фізичного середовища, які є наслідком внутрішнього або зовнішнього чинників, знаходить відображення в усіх трьох порівнюваних мовах, проте, найширшу мовну репрезентацію та найповніше відображення спектру значень знаходить в новогрецькій мові.

Зіставно-типологічний аналіз фрагментів ФСП каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах засвідчив, що безперечну ядрну позицію прийменникового фрагмента ФСП каузальності в усіх зіставляваних мовах становить акціональна каузативна ситуація, причому конструювання зазначеної каузативної ситуації відбувається засобами

найбільшої кількості прийменників у порівнянні з рештою каузативних ситуацій в усіх трьох мовах, проте, лише в англійській мові кількість прийменників, що беруть участь у маркуванні акціональної каузативності в пропорційному відношенні майже в три рази вище, ніж прийменниковий склад інших каузативних ситуацій. Найменшою різницею у кількості прийменників, що беруть участь у конструюванні акціональної каузативності (у порівнянні з рештою каузативних ситуацій) характеризується новогрецька мова: в досліджуваному матеріалі зафіксовано коливання в межах однієї – двох одиниць.

Спільною рисою особливостей прийменникового конструювання акціональної каузативної ситуації для всіх зіставляваних мов є залучення до експлікації вищенаведеного значення усіх спеціалізованих прийменників, вираження причинних відношень. Для новогрецької та української мов характерне вживання конструкцій, прийменникові компоненти яких є міжмовними еквівалентами в цих мовах.

Ситуація статуральної каузативності займає ядро фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання в англійській мові, в той час як в новогрецькій та українській мовах вона розташована в приядерній зоні. В англійській мові домінантні позиції у маркуванні зазначеної каузативної ситуації займає конструкція *with + N*, в той час як для новогрецької та української мов найчастотнішими видаються конструкції, прийменникові компоненти яких є міжмовними еквівалентами в цих мовах: *από + З.в* і *від + Р.в*. Проте правобічну дистрибуцію прийменникових компонентів усіх трьох конструкцій в переважній більшості випадків становлять лексеми тотожного значення.

Ситуація реляційної каузативності становить приядерну зону фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання в англійській мові, на відміну від новогрецької та української, в яких зазначена каузативна ситуація займає більш периферійні позиції. В англійській та українській мовах прийменникові компоненти конструкцій, що займають провідні

позицій у маркуванні реляційної каузативності, є міжмовними відповідниками та характеризуються тотожною правобічною дистрибуцією.

Ситуація екзистенційної каузативності розташована в ближній периферійній зоні фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання в англійській та українській мовах, на відміну від новогрецької, де зазначена каузативна ситуація належить до віддаленої периферії.

На відміну від української мови (в якій в процесі маркування екзистенційної каузативної ситуації безперечно домінують роль відіграє прийменникова конструкція *від + Р.в.* з неспеціалізованим і надзвичайно десемантизованим прийменниковим компонентом), в англійській та новогрецькій мовах ядром зазначеної каузативності виступають конструкції, які утворюють прийменники з власне причинним значенням і є спеціалізованим засобом вираження причинно-наслідкових відношень.

Характеризаційна каузативна ситуація в англійській та українській мовах становить віддалену периферію фрагмента ФСП каузальності на основі прийменникового конструювання, в той час як в новогрецькій мові зазначена каузативна ситуація розташована в зоні ближньої периферії.

В маркуванні зазначеної каузативної ситуації в англійській та новогрецькій мовах беруть участь переважно власне причинні прийменники (усі власне причинні новогрецької та чотири англійської), в той час як в українській мові з трьох прийменників лише один характеризується спеціалізованістю на позначення причинно-наслідкових відношень.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у здійсненні когнітивно-граматичного конструювання каузативності/каузальності в англійській, новогрецькій та українській мовах засобами прийменникових еквівалентів слова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абумова О.Д. Структурная типология тюркских причинно-следственных конструкций и ее семантическая реализация в хакасском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Новосибирск, 2002. 24 с.
2. Адмони В.Г. Основы теории грамматики. Москва; Ленинград: Наука, 1964. 105 с.
3. Акимова Э.Н. Категория обусловленности: статус, состав, уровни реализации. *Вестник Волгоградского гос. ун-та. Серия 2: Языкознание*. 2012. № 1(15). С. 250–254.
4. Аксаков К.С. Конспект последних двух отделов первой части Русской Грамматики : Полн. собр. соч. т. 3, ч. 2: Сочинения филологические. Москва, 1880. С. 129.
5. Аксененко Б.Н. Предлоги английского языка. Москва : Изд-во л-ры на иностр. языках, 1956. 320 с.
6. Александров Н.М. К вопросу о классификации частей речи в индоевропейских языках. *Вопросы теории частей речи : На материале языков различных типов*. Ленинград : Наука, 1968. С. 107–115.
7. Алефиренко Н.Ф. Когнитивная семантика в аспекте лингвосомиозиса. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*. Санкт-Петербург, 2007. Т. 9. № 46. С. 28–38.
8. Алешина І.Г. Системно-структурный анализ глаголов поступательного движения во французском языке (в сопоставлении с украинским). *Вісник Донецького університету. Серія Б : гуманітарні науки*. Донецьк, 1999. Вип. 2. С. 128–134.
9. Алпатов В.М. О разных подходах к выделению частей. *Вопросы языкознания*. 1986. №4. С. 37–46.

10. Амагов А.М. Причинность в языкознании как отражение философской категории каузальности. *Научные ведомости*. Серия : Гуманитарные науки. 2010. №12 (83). Вып. 6. С. 6–12.
11. Амиантова Э.И. Функционально-коммуникативная лингводидактическая модель языка как составляющая современной лингвистической парадигмы. *Вестник Московского университета. Серия 9 : Филология*. 2001. №6. С. 215–233.
12. Андрамонова Н.А. Сложные предложения, выражающие обстоятельственные отношения в современном русском языке. Казань : Изд-во Казанского университета, 1977. 176 с.
13. Анисимова Е.А. Функционирование предлогов с именами лица. Вопросы функциональной грамматики : сб. научн. тр. Вып. 4 / род. ред. М.И. Конюшкевич. Гродно : ГрГУ, 2001. С. 74–79.
14. Аничков И.Е. Вступительная статья. *Предлоги английского языка* / Б.Н. Аксененко. Москва : Изд-во л-ры на иностр. языках, 1956. С. 3–16.
15. Антология мировой философии в 4-х томах / ред.-составитель первого тома и авт. вступит. статьи В.В. Соколов. Москва : Мысль, 1969. Т. I. ч. 1 и 2 : Философия древности и средневековья. 936 с.
16. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика : Синонимические средства языка : избранные труды. Москва : Школа “Языки русской культуры”, 1995. Т. I. 113 с.
17. Аринштейн В.М. Семантико-синтаксические особенности конструкций с каузативными глаголами воздействия в современном английском языке. *Семантика слова и предложения*. Ленинград, 1985. С. 3–14.
18. Аристотель. Сочинения в 4-х томах / под ред. В.Ф. Асмус. Москва : Мысль, 1976. Т. I. 550с.
19. Артюхова В.И. Взаимосвязь лексики и грамматики в приглагольных предложных конструкциях современного английского языка : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04. Москва, 1965. 25 с.

20. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений. Москва, 1988. 338 с.
21. Астрова Л.И. Особенности лексико-грамматической природы предлогов. *Ученые записки МГПИИЯ*. Москва, 1961. Т. 25. С. 31–40.
22. Ахманова О.С. Очерки по общей и русской лексикологии. Москва : Учпедгиз., 1957. 295 с.
23. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Сов. энциклопедия, 1966. 607 с.
24. Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. Воронеж : Изд-во ВГУ, 1996. 104 с.
25. Баклагова Ю.В. К вопросу о каузальности и каузативности в системе языка. *Вестник Адыгейского государственного университета*. Серия 2 : Филология и искусствоведение. 2008. №10. С. 22–25.
26. Бакулев А.В. Синонимия предложений - конститuentов микрополей причины и следствия в структуре функционально-семантического поля каузальности в современном русском языке. *Вестник Томского государственного университета*. Томск, 2009. № 322. С. 7–10.
27. Балабан Г.С. Динамічні процеси в прийменниковій системі сучасної української літературної мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2007. 19 с.
28. Балла М.І. Вживання прийменників в англійській мові. Київ : Радянська школа, 1967. 174 с.
29. Балла М.І. English preposition. Вживання прийменників в англійській мові. Київ : Чумацький шлях, 2000. 230 с.
30. Балли Ш. Французская стилистика. Москва : Изд-во иностр. лит, 1961. С.60–74.
31. Бараняк М.М. Каузативність як чинник сучасної німецької мови. *Вісник Житомирського державного університету*. Серія : Філологічні науки. Житомир, 2013. Випуск 5 (71). С. 291–295.
32. Бархударов Л.С., Штелинг Д.А. Грамматика английского языка. Москва : Изд-во л-ры на иностр. языках, 1960. 425 с.

33. Бархударов Л.С. Структура простого предложения современного английского языка. Москва : Высш. шк., 1966. 200 с.
34. Бархударов Л.С. Очерки по морфологии современного английского языка. Москва : Высш. шк., 1975. 156 с.
35. Бачишина О.Б. Лексика на позначення простору в романі В. Шевчука “Дім на горі” . *Наукові записки. Серія “Філологічна”*. Вип. 34. Острог : Вид-во Національного університету “Острозька академія”, 2013. С. 19–21.
36. Беляева М.А. Грамматика английского языка : учеб. пособие для неяз. вузов. 6-е изд. Москва : Высш. шк., 1977. 333 с.
37. Бенвенист Э. Общая лингвистика / пер. с фр. Ю. Н. Караулова. Благовещенск : БГК имени И. А. Бодуэна де Куртене, 2004. 525 с.
38. Бессалов А.Ю. Каузальные отношения как часть функционального синтаксиса английского языка. Вестник Череповецкого государственного университета. Череповцы, 2011. № 4. Т. 3. С. 66–71.
39. Бессалов А.Ю. Сравнение предлогов как средства репрезентации каузативных значений в английском и французском языках. *Функциональная семантика и семиотика знаковых систем* : сб. ст. Москва : РУДН, 2011. Ч. 2. С. 147–152.
40. Богданов В.В. Семантико-синтаксическая организация предложения. Ленинград : Изд-во Лeningr. ун-та, 1977. 204 с.
41. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика : курс лекций (по английской филологии). Тамбов : Изд-во Тамб. ун-та, 2001. 123 с.
42. Бондар О.І. Лінгвістична категорія часу як відображення реального часу. *Мовознавство*. 1986. № 2. С. 41–45.
43. Бондаренко В.С. Предлоги в современном русском языке. Москва : Учпедгиз, 1961. 73 с.
44. Бондарко А.В. Грамматическое значение и смысл. Ленинград : Наука, 1978. 176 с.

45. Бондарко А.В. Категориальные ситуации (к теории функциональной грамматики). *Вопросы языкознания* : науч. журн. 1983. №2. С. 20–32.
46. Бондарко А.В. Функциональная грамматика. Москва : Наука, 1984. 136 с.
47. Бондарко А.В. Основания функциональной грамматики. Ленинград : Наука, 1987. 348 с.
48. Бочкарев А.Е. К проблеме категоризации в теории прототипов: pro et contra. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*. 2015. №1. С. 249–254.
49. Будагов Р.А. Человек и его язык. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1976. 429 с.
50. Булаховський Л.А. Нариси з загального мовознавства. Київ : Рад. школа, 1955. 248 с.
51. Бунге М. Причинность. Место принципа причинности в современной науке. Москва : Изд-во иностр. лит-ры, 1962. 511 с.
52. Бурлакова В.В. Основы структуры словосочетания в современном английском языке. Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1975. 128 с.
53. Валиева Л.Г. Семантика и репрезентация каузальности в татарском литературном языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02. Казань, 2012. 23 с.
54. Валиева Л.Г. Каузальность в татарском литературном языке. Казань : ИЯЛИ, 2015. 174 с.
55. Вафеев Р.А. Выражение причинно-следственных отношений в русском и татарском языках. Тобольск, 2000. 123 с.
56. Вежбицкая А. Семантика грамматики. Москва : РАН, Ин-т научной информации по обществ. наукам, 1992. 31 с.
57. Веливченко В.Ф. К вопросу о лингвистической категории каузации и ее качественных разновидностях. Киев : Киев. гос. пед. ин-т иностр. яз. 1988. 24 с.

58. Вендлер З. Причинные отношения. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. XVIII: Логический анализ естественного языка / сост. В.В. Петрова. Москва : Прогресс, 1986. С. 264–276.

59. Верхотурова Т.Л. Семантика и функционирование предикатов со значением логических отношений в современном английском языке (на материале группы глаголов способствования) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Иркутск, 1993. 151 с.

60. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / под ред. Г.А. Золотовой. 4-е изд. Москва : Рус. яз., 2001. 720 с.

61. Витгенштейн Л. Логико-философский трактат. Москва : ЗАО “ОЛМА Медиа Групп”, 2007. 352 с.

62. Вихованець І.Р. Прийменникова система української мови. Київ : Наук. думка, 1980. 286 с.

63. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ : Наук. думка, 1988. 256 с.

64. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.

65. Вознесенская Л.В. Опыт построения исчисления каузативных структур. *Проблемы структурной лингвистики 1972*. Москва : Изд-во “Наука”, 1973. С. 137–145.

66. Волкова А.В., Карпеева О.Я. Глагольная каузация как когнитивный способ выражения причинно-следственных связей в чувашских и английских пословицах. *Вестник Чувашского государственного университета*. 2013. №2. С. 162–165.

67. Волнакова М.В. Лингвокогнитивное моделирование лексико-фразеологического поля “Зрительная деятельность”. *Вестник Московского государственного областного университета*. Серия : Лингвистика. 2010. № 1. С. 36–41.

68. Воронкова О.Б. Локальные значения дативных и аккумулятивных предложных конструкций. *Лингвистические исследования. Синтаксический анализ разносистемных языков*. Москва, 1979. С. 52–58.

69. Воронцова Г.Н. Очерки по грамматике английского языка. Москва : Изд-во л-ры на иностр. языках, 1960. 400 с.

70. Вригт фон Г.Х. Логико-философские исследования : избранные труды. Москва : Прогресс, 1986. 596 с.

71. Всеволодова М.В. Грамматические аспекты русских предложных единиц: типология, структура, синтагматика и синтаксические модификации. *Вопросы языкознания* : науч. журн. 2010. №4. С. 3–26.

72. Всеволодова М.В. Теория функционально-коммуникативного синтаксиса: Фрагмент прикладной (педагогической) модели языка. Москва : Изд-во МГУ, 2000. 501 с.

73. Всеволодова М.В. К вопросу о методологиях и методиках лингвистического анализа (на примере категорий пространственных, временных и причинных отношений) статья третья. *Вестник Московского университета. Серия 9. Филология*. 2005. №3. С. 51–78.

74. Всеволодова М.В., Владимирский Е.Ю. Способы выражения пространственных отношений в современном русском языке. Москва : Рус. яз., 1982. 264 с.

75. Всеволодова М.В., Котвицкая Э.С. О подлежащем и категории причинности в русском языке. *Вестник Московского университета. Серия 9. Филология*. 1999. №5. С. 66–88.

76. Всеволодова М.В., Ященко Т.А. Причинно-следственные отношения в современном русском языке. Москва : Рус. яз., 1988. 207 с.

77. Вялкова В.Б. Семантическая структура предложения с синтетическим каузативом. *Семантика и функционирование английского глагола*. Горький : Изд-во ГГПИЯ, 1985. С. 36–44.

78. Гавриленко В.В. Семантико-синтаксические особенности производных предлогов “в форме” и “в виде”. *Филологические науки*.

Вопросы теории и практики. Тамбов : Грамота, 2013. № 3 (21): в 2-х ч. Ч. I. С. 37–40.

79. Гадоева, М.И. Лексические средства выражения типологической категории неопределенности в английском и узбекском языках. *Типологические категории и их языковая реализация.* Ташкент, 1988. С. 39–45.

80. Гайденоко П.П. История греческой философии в ее связи с наукой : учебное пособие для вузов. Москва : ПЕР СЭ; Санкт-Петербург : Университетская книга, 2000. 319 с.

81. Гак В.Г. Десемантизация языкового знака в аналитических структурах синтаксиса. *Аналитические конструкции в языках различных типов.* Москва : Наука, 1965. С. 31–90.

82. Гамкрелидзе Т.В., Иванов Вяч.Вс. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры (в двух частях). Тбилиси : Изд-во Тбилисского ун-та, 1984. 1330 с.

83. Ганшина М.А., Василевская Н.М. Практическая грамматика английского языка. Москва : Высш. шк., 1964. 549 с.

84. Герцовська Н.О. Лексико-семантичне поле УСПХУ як складова категоризації і концептуалізації дійсності (на матеріалі англійської та української мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Ужгород, 2011. 206 с.

85. Глотова О.В. Функціонально–синтаксичний аналіз категорії причиновості в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Харків : ХДПУ, 1994. 16 с.

86. Головин Б.М. Введение в языкознание. Москва : Высш. шк., 1966. 331 с.

87. Гордон Е.Я. Каузативные глаголы в современном русском языке : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01. Душанбе, 1981. 152 с.

88. Грайс Г.П. Логика и речевое общение. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. XVI. Лингвистическая прагматика. Москва: Прогресс, 1985. С. 217–237.

89. Григорьян Е.Л. Каузальные значения и синтаксические структуры. *Вопросы языкознания*. 2009. № 1. С. 23–34.

90. Давыдов И.И. Опыт общесравнительной грамматики русского языка. Санкт-Петербург : Типография Императорской академии Наук, 1854. 513 с.

91. Дальбергенова Л.Е., Жаркынбекова Ш.К. Исследования каузальных отношений в современной лингвистике. *Филологические науки : электронный журнал*. 2013. № 6. [Электронный ресурс]. URL : <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=10878> (дата звернення: 16.04.2017).

92. Деменчук О.В. Моделі семантичної деривації ірраціональної лексики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов* : зб. наук. ст. / відп. ред. А.В. Корольова. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 15. С. 35–44.

93. Демьянков В.З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода. *Вопросы языкознания* : науч. журн. Москва, 1994. № 4. С. 17–33.

94. Денисова С.П. Типологія категорій лексичної семантики. Київ : Вид-во Київського держ. лінгвістичного ун-ту, 1996. 294 с.

95. Дмитриева Т.П. Типы смысловых отношений в простом предложении. *Вестник ЦМО МГУ*. 2010. № 1. Русистика. С. 14–17.

96. Добош В.І. Синтаксис українських південно-карпатських говорів: Прийменникові конструкції (Текст лекцій). Ужгород, 1972. 48 с.

97. Довбня І.П. Поняттєвий апарат категорії простору в сучасній лінгвістиці. *Гуманітарний вісник*. Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди. Вип. 16. Переяслав-Хмельницький, 2008. С. 319–321.

98. Дубовик Л.І. Логіко-граматичні аспекти категорії причини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Донецьк, 2005. 21 с.

99. Евтюхин В.Б. Группировка полей обусловленности: причина, условие, цель, следствие, уступка. *Теория функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Посессивность. Обусловленность* / отв. ред. А.В. Бондарко. Санкт-Петербург : Наука, 1996. С. 138–175.

100. Евтюхин В.Б. Категория обусловленности в современном русском языке и вопросы теории синтаксических категорий. Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1997. 200 с.

101. Елисеева Н.В. Когнитивные аспекты семантики и функционирования английских глаголов речевой коммуникации : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Москва, 1996. 25с.

102. Жданова В.В. Опыт семантического описания ситуаций со значением причины события или явления в мире неживой природы. *Язык, сознание, коммуникация* : сб. статей / ред. В.В. Красных, А.И. Изотов. Москва : Филология, 1997. Вып. 2. С. 48–53.

103. Жданова В.В. Простые предложения с именной причинной группой, выражающие причинно-следственные отношения в мире неживой природы: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Москва : Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова, 1998. 186 с.

104. Жигадло В.М. Роль предлогов в синтаксических конструкциях современного английского языка. *Иностранные языки в школе*. Москва, 1949. № 1. С.10–16.

105. Жирмунский В.М. О природе частей речи и их классификации. *Вопросы теории частей речи: на материале языков различных типов*. Ленинград : Наука, 1968. С. 7–32.

106. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови, Ч.І. : підручник для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів. 3-є вид. Київ : “Радянська школа”, 1965. 423 с.

107. Жук И.И. Значение предложно-падежной синтаксемы деньги в русских паремиях. *Вопросы функциональной грамматики* : сб. научн. тр. вып. 4 / под. ред. М.И. Конюшкевич. Гродно : ГрГУ, 2001. С. 49–52.
108. Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису : монографія. 2-е вид. виправл. і доп. Донецьк : ДонНУ, 2007. 294 с.
109. Зализняк А.А. Феномен многозначности и способы его описания. *Вопросы языкознания* : науч. журн. Москва, 2004. № 2. С. 20–45.
110. Засорина Л.Н. Грамматика локативных сочетаний русского языка: Проблема синонимии предлогов и наречий : автореф. дис. ... докт. филол. наук. Москва, 1977. 43 с.
111. Зеленська О.П. Взаємозв'язок каузальних відношень з іншими відношеннями в складнопідрядних реченнях з підрядним причини. *Мовознавство*. 1989. № 6. С. 18–23.
112. Зернов Б.Е., Варшавская А.И., Чахоян Л.П. Спорные вопросы английской грамматики / отв. ред. В.В. Бурлакова. Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. 208 с.
113. Зотова А.Б. К вопросу о соотношении категорий “Эмоциональность”, “Эмотивность”, “Экспрессивность”. *Известия ВГПУ*. 2010. №6. С.14–17.
114. Іваненко З.І. Прийменникові конструкції зі значенням причини : навч. пос. Чернівці, 1971. 81 с.
115. Іваненко З.І. Система прийменникових конструкцій адвербіального значення. Київ; Одеса : Вища шк., 1981. 143 с.
116. Іваницька Н.Б., Іваницька Н.Л. Лінгвоперекладознавчі аспекти вторинного тексту. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов* : зб. наук. ст. / відп. ред. А.В. Корольова. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 15. С. 66–74.

117. Иванова И.П., Бурлакова В.В., Почепцов Г.Г. Теоретическая грамматика современного английского языка : учебник. Москва : Высш. шк., 1981. 285 с.

118. Ильиш Б.А. О частях речи в английском языке. *Вопросы теории частей речи: на материале языков различных типов*. Ленинград : Наука, 1968. С. 141–145.

119. Ильиш Б.А. Строй современного английского языка. Ленинград : Просвещение, 1971. 367 с.

120. Иорданская Л.Н., Мельчук И.А. К семантике русских причинных предлогов (из-за любви от любви – из любви — с любви — по любви). *Московский лингвистический журнал*. Т. 2. 1996. С. 162–211.

121. Кадысева С.С. Категория интенсивности в системе функционально-семантических, функционально-стилистических категорий. *Известия Самарского научного центра РАН*. 2010. № 5–1. С.196–199.

122. Калько М. Категорія аспектуальності в сучасній українській літературній мові : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01. Черкаси, 2009. 485 с.

123. Камынина Л.И. Функционально-семантическое поле каузальности в современном английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1991. 182 с.

124. Карадащук О. Багатозначні слова та проблема взаємозв'язку семантичного поля «простір» з іншими семантичними полями. *Наукові записки*. Випуск 23. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград : РВЦ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2000. С. 43–50.

125. Карасик В.И. Культурные концепты: проблема ценностей. *Языковая личность: культурные концепты*. Волгоград, 1996. С. 3–16.

126. Карышева А.В. Периферийные синтаксические средства выражения причинных отношений в современном немецком языке и их

дискурсивно-прагматический потенциал : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Самара, 2004. 22 с.

127. Касевич, В.Б. О межкатегориальных связях в языке. *Грамматические категории: иерархии, связи, взаимодействие*. Санкт-Петербург : Наука, 2003. С. 70–77.

128. Касевич В.Б. Когнитивная лингвистика: В поисках идентичности. Москва : Языки славянской культуры, 2013. 192 с.

129. Категорії мислення і частини мови. *Філософські питання мовознавства* / під ред. В.М. Русанівського. Київ : Наук. думка, 1972. С. 76–90.

130. Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление. Ленинград : Наука, 1972. 216 с.

131. Качалова К.Н., Израилевич Е.Е. Практическая грамматика английского языка с упражнениями и ключами. Москва : Юнвес, 1998. 718 с.

132. Кибрик А.Е. К типологии пространственных значений (на материале падежных систем дагестанских языков). *Язык и человек*. Москва : Изд. МГУ, 1970. С. 110–56.

133. Клобуков Е.В. К основаниям семантической типологии каузальных конструкций (аспекты соотношения диктума и модуса). *Системный анализ значимых единиц русского языка. Синтаксические структуры*. Красноярск : Изд-во КГУ, 1984. С. 38–47.

134. Клобуков Е.В. К установлению уровней языковой категори-зации. *Функциональные и семантические характеристики текста, высказывания, слова. Вопросы русского языкознания*. Вып. УШ. Москва : Изд-во МГУ, 2000. С. 24–46.

135. Клобуков Е.В. Переходные процессы в образовании служебных частей речи (предлоги как продуктивный класс лексем. *Вопросы функциональной грамматики* : сб. научн. тр. Вып. 4 / под. ред. М.И. Конюшкевич. Гродно : ГрГУ, 2001. С. 3–13.

136. Кнут В. Полупредикативные конструкции, выражающие причинные отношения, в русском языке и их соответствия в эстонском языке: дис. ... magister artium. Тарту, 2010. 176 с.

137. Кобрин Н.А. Грамматика английского языка: Морфология. Синтаксис : учебное пособие для студентов педагогических ин-тов и ун-тов по специальности № 2103 “Иностранные языки”. Санкт-Петербург : Союз, 1999. 496 с.

138. Ковалева Л.М. Английская грамматика: предложение и слово: монография. Иркутск : ИГЛУ, 2008. 397 с.

139. Кожокина А.В. Знаковость причинно-следственной ситуации. *Вестник Санкт-Петербургского ун-та. Серия 9.* 2008. Вып. 1. Ч. II. С. 150–153.

140. Колесов В.В. Язык и ментальность. Санкт-Петербург : Петерб. востоковедение, 2004. 240 с.

141. Колодяжний А.С. Прийменник. Харків : Вид-во Харк. ун-ту, 1960. 165 с.

142. Комаров А.П. О лингвистическом статусе каузальной связи (к вопросу о системности средств выражения причинно-следственных отношений в современном немецком языке). Каз. гос. пед. ин-т им. Абая; Алма-Ат. пед. ин-т иностр. яз. Алма-Ата, 1970. 224 с.

143. Конюшкевич М.И. К вопросу о предлоге как единице языка. *Вопросы функциональной грамматики* : сб. научн. тр. Вып. 4 / под. ред. М.И. Конюшкевич. Гродно : ГрГУ, 2001. С. 25–32.

144. Коплик І.С. Просторові прийменниково-відмінкові конструкції як засіб вираження категорії локативності. *Дослідження з лексикології і граматики української мови* : зб. наук. пр. Дніпропетровськ, 2007. Вип. 6. С. 70–71.

145. Корди Е.Е. Модальные и каузативные глаголы в современном французском языке. Ленинград : Наука, 1988. 165 с.

146. Корольова А.В. Когнітивна лінгвокомпаративістика: від реконструкції прамовних форм до реконструкції структур свідомості. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія* : зб. наук. пр. / гол. ред. А.В. Корольова. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2014. С. 94–101.

147. Костенюк В.М. Фразові дієслова як засіб семантизації просторових відносин (на матеріалі французької мови). *Наукові записки. Серія “Філологічна”*. С. 158–161.

148. Котвицкая Э.С. Типовая ситуация, отражающая причинно-следственные отношения, как содержательная единица языка (и ее речевые реализации) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02. Москва, 1990. 22 с.

149. Красухин К.Г. К истокам и функции индоевропейского родительного падежа. *Вестник Московского университета. Серия 9. Филология*. 1985. №3. С. 78–85.

150. Крейдлин Г.Е. Время сквозь призму временных предлогов. Логический анализ языка. Язык и время. Москва, 1978. С. 139–152.

151. Кривоносов А.Т. Естественный язык и логика : монография. Москва; Нью-Йорк : Wickersham printing comp., 1993. 318 с.

152. Крушельницкая К.Г. Трансформационный метод и проблема значения. *Иностранные языки в высшей школе*. Вып. 3. Москва, 1964. С. 3–17.

153. Крылова И.П. Грамматика современного английского языка : учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. 4-е изд., испр. Москва : Книжный дом “Университет”, 1999. 448 с.

154. Кряжевских Н.Н. Категория в когнитивной лингвистике. *Вестник Вятского государственного университета*. 2010. №2. С.12–15.

155. Кубрякова Е.С. Части речи в ономасиологическом освещении. Москва : Наука, 1978. 115 с.

156. Кубрякова Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа). *Язык и наука конца 20 века*. Москва : ИЯ РАН, 1995. С. 144–238.

157. Кузьмина, Т.Е. Способы выражения причинно-следственных отношений в тексте. Семантика языковых единиц и её роль в интерпретации текста : межвуз. науч. сб. Уфа, 1994. С. 49–53.

158. Курилас О.Р. Транслокальні прислівники із доцентровою скерованістю дії та їх словотвірні кореляти у сучасній німецькій мові: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2004. 230 с.

159. Курилович Е. Деривация лексическая и деривация синтаксическая. К теории частей речи. *Очерки по лингвистике*. Москва : Изд-во иностр. лит-ры., 1962. С. 66–77.

160. Курилович Е. Проблема классификации падежей. *Очерки по лингвистике*. Москва : Изд-во иностр. лит-ры, 1962. С. 175–181.

161. Кустова Г.И. Когнитивные модели в семантической деривации и система производных значений. *Вопросы языкознания*. Москва, 2000. № 4. С. 85–109.

162. Кустова Г.И. Типы производственных значений и механизмы языкового расширения. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 472 с.

163. Кустова Г.И. Конструкции с абстрактными существительными и их отражение в электронном словаре. *Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии*. Вып. 10(17). "Диалог 2011" : материалы междунар. конф. Москва, 2011. С. 433–445.

164. Кучер І.А. Лінгвокогнітивне моделювання лексико-семантичного поля дієслів руху у фінській і українській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2015. 229 с.

165. Кучеренко І.К. Теоретичні питання граматики української мови: морфологія : в 2ч. Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1964. Ч . 2. 159 с.

166. Кучеренко І.К. Лексичне значення приєменника. *Мовознавство*. 1973. № 3. С. 12–23.

167. Кучман І.М. Функціонально-семантична категорія каузативності в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ, 2011. 16 с.
168. Кучман І.М. Лінгвістичний і лінгвальний статус категорії каузативності. *Філологічні трактати*. 2012. Т. 4. № 4. С. 46–53.
169. Куц Н. Прийменник: основні підходи вивчення, лексико-граматичні ознаки, перспективи дослідження. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. Випуск 14 / укл. А. Загнітко (наук. ред.) та ін. Донецьк : ДонНУ, 2006. С. 90–95.
170. Лавров Б.В. Условные и уступительные предложения в древнерусском языке. Москва ; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1941. 144 с.
171. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика. Москва: Языки славянской культуры, 2003. 400 с.
172. Латышева А.Н. О семантике условных, причинных и уступительных союзов в русском языке. *Вестник Московского университета. Серия 9. Филология*. 1982. № 5. С. 51–59.
173. Лебедева Е.К. Высказывания со значением внутреннего эмоционального состояния человека как фрагмент системы именной каузальности. *Каузальность и структуры рассуждений в русском языке*. Москва : РГГУ, 1993. С. 12–20.
174. Лебедева Е.К. Принципы функционально-коммуникативной грамматики и проблемы категории причинных отношений в русском языке. *Вестник Московского университета. Серия 9: Филология*. 2005. №3. С. 79–98.
175. Леденев Ю.И. Неполнозначные слова как средства оформления синтаксических конструкций, связей и отношений. *Неполнозначные слова как средства оформления в синтаксисе* : межвуз. сб. науч. тр. Ставрополь : СГПИ, 1988. С. 3–20.
176. Леміш Н.Є. Вертеральні типи каузальності у споріднених мовах : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 508 с.

177. Ленько Г.Н. Анализ категории эмотивности и смежных с нею понятий. *Вестник ЛГУ им. А.С. Пушкина*. 2015. №1. С.84–91.
178. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: морфологія. Київ : Вища шк., 1983. 264 с.
179. Ломтев Т.П. Очерки по историческому синтаксису русского языка. Москва : Изд-во МГУ, 1956. 596 с.
180. Лонська Л.І. Структурно-семантичні особливості буттєвих речень в українській мові : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01. Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. Київ, 2001. 19 с.
181. Лукасевич Я. О детерминизме. *Вопросы философии*. 1995. №5. С. 60–71.
182. Ляпон М.В. Прагматика каузальности. *Русистика сегодня. Язык: система и ее функционирование*. Москва. С. 110–120.
183. Ляхур Ч. Перспективы лексикографического описания предложной системы славянских языков (на материале польского языка). *Лінгвістичні студії* : зб. наук. пр. / за ред. проф. А. П. Загнітка. 2005. Вип. 13. С. 78–80.
184. Ляхур Ч. Пространственная коннотация некоторых каузальных предлогов в славянских языках. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. Вип.1. С. 70–96.
185. Макаров М.Г. Развитие понятий и предмета философии в истории ее учений. Ленинград : Наука, 1982. 270 с.
186. Малащенко В.П. Каузальность и детерминация: проблема поля. Слово в синтаксисе : Избранные труды / сост. Т.В. Милевская, Н.О. Григорьева. Ростов н/Д : Изд-во РГПУ, 2004. 368 с.
187. Малащенко В.П. Слово в синтаксисе / сост. Т.В. Милевская, Н.О. Григорьева. Ростов н/Д : Изд-во РГПУ, 2004. 368 с.

188. Малинович М.В. ИмPLICITНЫЕ значения каузальности в структуре вербальной коммуникации. *Проблемы лингвистического анализа текста и коммуникации*. Иркутск, 1987. С. 44–49.

189. Маслиева, О.В. Становление категории причинности. Ленинград : Наука, 1987. 105 с.

190. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика : учеб. пос. 3-е изд., перераб. и доп. Минск : ТетраСистемс, 2008. 272 с.

191. Матвеева А.С. Семантика каузативных конструкций современного английского языка (на материале английских диссертаций на соискание степени магистра). *UNIVERSUM : Филология и искусствоведение*. № 9 (31). 2016. URL: <http://7universum.com/ru/philology/archive/item/3648>

192. Матезиус В. О так называемом актуальном членении предложения. *Пражский лингвистический кружок*. М.: Изд-во иностр. лит., 1967. С. 239–245.

193. Медынская В.Л. Синтаксическая категория причины и ее взаимодействие с другими синтаксическими значениями (по данным русского языка I половины XIX ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01. Бельцы, 1972. 16 с.

194. Мейе А. Основные особенности германской группы языков. 2-е изд. Москва : Едиториал УРСС, 2003. 168 с.

195. Мельничук О.С. Історичний розвиток функцій і складу прийменників в українській мові. *Слов'янське мовознавство*. Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. Вип. 3. С. 124–194.

196. Мещанинов И.И. Члены предложения и части речи. Ленинград : Наука, 1978. 388 с.

197. Мико Фр. Характер предложной системы в словаком языке. *Языкознание в Чехословакии, 1956-1974* / под ред. А.Г. Широковой. Москва : Прогресс, 1978. С. 321–344.

198. Мухин А.М. Части речи и синтаксические единицы. Вопросы теории частей речи : На материале языков различных типов. Ленинград : Наука, 1968. С. 158–176.

199. Назаров С.И. Семантика и функционирование английских каузативных глаголов, обозначающих изменение состояния предмета : дисс. . канд. филол. наук : 10.02.04. Горький, 1986. 235 с.

200. Неद्याлков В.П., Сильницкий Г.Г. Типология каузативных конструкций. Типология каузативных конструкций. Морфологический каузатив. Ленинград: Наука, 1969. С. 5–19.

201. Неद्याлков В.П. Каузативные конструкции в немецком языке. Аналитический каузатив. Ленинград : Наука, 1971. 180 с.

202. Овсяннико-Куликовский Д.Н. Синтаксис русского языка. 2-е изд., испр. и доп. Санкт-Петербург : Изд-во И.Л. Овсяннико-Куликовской, 1912. XXXV. 322 с.

203. Огуй О.Д. Системно-квантитативні аспекти полісемії в німецькій мові (синхронія, діакронія та панхронія) : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2000. 20 с.

204. Одинцова И.В. Структурно-коммуникативные модели с причинной семантикой в простом предложении. *Вестник Московского университета. Серия 9: Филология*. 2002. №1. С. 49–72.

205. Павлова Р. Причинные отношения в современном русском языке в сопоставлении с болгарским языком. София : Народна просвета 1978. 171с.

206. Падучева Е.В. Типы каузальных отношений в семантической структуре лексемы. *Russ. linguistics*. Dordrecht ; Boston, 1994. Vol. 18, № 1. С. 1–16.

207. Пасынок В.Г. Каузальность: взаимосвязь лингвистики и философии. *До 200-річчя Харківської мовознавчої школи. Вісник Харківського національного університету*. № 635. Харків, 2004. С. 133–136.

208. Патти Г. Причинность, контроль и эволюция сложности. *Причинность и телеономизм в современной естественно-научной парадигме*. Москва : Наука, 2002. С. 137–154.

209. Пашківський А.М. Функції прийменників у сучасній українській літературній мові. *Мовознавство*. 1937. №12. С. 37–65.

210. Песоцкая И.В. Значения предложно-падежных синтаксем с лексемой боль. *Вопросы функциональной грамматики* : сб. научн. тр. Вып. 4 / под. ред. М.И. Конюшкевич. Гродно : ГрГУ, 2001. С. 44–49.

211. Пете И. Семантические типы причинных отношений в русском и немецком языках. *Вестник Московского университета. Серия 9: Филология*. 2004. №2. С. 96–110.

212. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. 8-е изд., доп. Москва : Языки славянской культуры, 2001. 544 с.

213. Пименова М.В. Душа и дух: Особенности концептуализации. Кемерово : ИПК “Графика”, 2004. 386 с.

214. Плоткин В.Я. Строй английского языка : учеб. пособие для ин-тов и фак. ин. яз. Москва : Высш. шк., 1989. 239 с.

215. Плунгян В.А., Рахилина Е.В. Полисемия служебных слов: предлоги через и сквозь. *Русистика сегодня*. 1996. №3. С. 1–17.

216. Плунгян В.А., Рахилина Е.В. По поводу “локалистской” концепции значения: предлог под. *Исследования по семантике предлогов* : сб. ст. Москва : Русские словари, 2000. С. 115–134.

217. Поміркована Т.В. Типологія семантико-граматичних відношень у прийменникових конструкціях англійської та української мов : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2010. 206 с.

218. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ: Восток – Запад, 2007. 314 с. (Лингвистика и межкультурная коммуникация. Золотая серия).

219. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике. Москва : Госучпедгиздат, 1958. Т. I–II. 536 с.

220. Потебня А.А. Мысль и язык. Москва : Лабиринт, 1999. 300 с.
221. Прокофьева В.Ю. Категория пространство в художественном преломлении: локусы и топосы. *Вестник Оренбургского государственного университета*. 2005. №11. С.87–94.
222. Рагозина И.Ф. Категория каузальности и функционирование некоторых союзов в русском и французском языках. *Филологические науки*. 1997. № 3. С. 77–85.
223. Расулова М.И. Принципы типологической категоризации. *Язык и модель мира* / сб. науч. тр. Моск. лингв. Ун-та, 1993. Вып. 416. С. 15–26.
224. Рахилина Е.В. Отношение причины и цели в русском тексте. *Вопросы языкознания*. 1989. № 6. С. 46–54.
225. Рейман Е.А. Предлоги в английском языке: Значения и функции. Ленинград : Наука, 1982. 240 с.
226. Реферовская Е.А., Васильева А.К. Теоретическая грамматика французского языка. Часть 1: Морфология и синтаксис частей речи. Ленинград : Просвещение, 1973. 422 с.
227. Рец Н.И., Губанов А.Р. Категория причинности: каузальная и каузативная связи. *Вестник Чувашского ГУ*. 2012. №1. С.244–249.
228. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 720 с.
229. Русская грамматика: в 2т. : под ред. Н.Н. Барской и Н.Г. Герасимовой. Москва : Наука, 1980. Т. I. 784 с.; Т. II. 712 с.
230. Русская грамматика : Синтаксис / под ред. Н.Ю. Шведовой. Москва : Институт русского языка им. В.В. Виноградова, 2005. Т. II. 713 с.
231. Рыбакова И.Я. Причинные конструкции современного русского литературного языка : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Ленинград : Ленингр. гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1985. 189 с.
232. Рябцева Н.К. Коммуникативный модус и метаречь. Язык речевых действий. Москва : Наука, 1994. С. 82–92.

233. Саид А.М. Функционально-семантические особенности сложного предложения со значением обусловленности (на фоне арабского языка): автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Санкт-Петербург, 2011. 22 с.

234. Сатель М.Э. Семантика каузальных конструкций в новоанглийский период. *Грамматические средства выражения когнитивно-функциональной семантики. Вестник МГЛУ*. Москва, 2001. Вып. 460. С. 147–164.

235. Сафаров Ш.О. О функции падежей, предлогов и послелогов в лексических и синтаксических конструкциях. *Труды Самаркандского университета*. 1978. Вып. 364. С. 80–88.

236. Селиверстова О.Н. Имеет ли предлог только грамматическое значение? *Вопросы филологии*. Москва, 1999. №3. С. 26–34.

237. Сенів М.Г. Семантико-синтаксичні функції прийменників у латинській мові. *Іноземна філологія. Вип. 74.: Питання класичної філології*. №19. Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1984. С. 47–54.

238. Сергеева Г.Н. Адвербиальные предложно-падежные словоформы в современном русском языке (к вопросу о переходных явлениях в области частей речи) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Москва : МГПИ, 1969. 290 с.

239. Сергеева Г.Н. Предложно-падежные формы с атрибутивным значением (об одной структурно-семантической разновидности “эквивалентов слова”). *Явления переходности в грамматическом строе современного русского языка* : межвуз. сб. науч. тр. Москва : МГПИ, 1988. С. 82–88.

240. Слюсарева Н.А. Категориальная основа тема-рематической организации высказывания-предложения. *Вопросы языкознания*. 1986. № 4. С. 3–15.

241. Смирницкий А.И. Синтаксис английского языка. Москва : Изд-во л-ры на иностр. языках, 1957. 287 с.

242. Смирницкий А.И. Морфология английского языка. Москва : Изд-во л-ры на иностр. языках, 1959. 440 с.
243. Современный русский язык : учеб. для филол. спец. ун-тов / под ред. В.А. Белошапковой. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Высш. шк., 1989. 800 с.
244. Сорокина И.П. Функция послеложных конструкций в выражении пространственных отношений (На материале энецкого языка). *Склонение в палеоазиатских и самодийских языках*. Ленинград : Наука, 1974. С. 174–178.
245. Спиноза Б. Этика, доказанная в геометрическом порядке. *Антология мировой философии*. Москва, 1970, Т. 2. С. 349–407.
246. Сташ А.В. Каузальность как компонент категориального поля аргументации (лингвистический аспект) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Краснодар, 2011. 27 с.
247. Степанов Ю.С. Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности. *Язык и наука конца XX века*. Москва : РГГУ, 1995. С. 35–73.
248. Стернин И.А. Методы описания семантики слова. Ярославль : “Истоки”, 2013. 34 с.
249. Султанова И.А. Способы выражения причинных и целевых отношений в лезгинском языке: в сопоставлении с английским : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 2007. 20 с.
250. Сульмовська З.В. Реалізація значення каузальності в граматичних комплексах : (на матеріалі англійської мови). *Інозем. філологія*. Львів, 1990. Вип. 97. С. 67–71.
251. Сумарокова Л.Н. Служебное слово и понятие. *Логико-семантические очерки*. Москва, 1961. С. 154–159.
252. Суник О.П. Вопросы общей теории частей речи. *Вопросы теории частей речи: На материале языков различных типов*. Ленинград : Наука, 1968. С. 33–48.

253. Сэпир Э. Грамматист и его язык : Избранные труды по языкознанию и культурологии. Москва : Издательская группа “Прогресс” “Универс”, 1993. 656 с.

254. Тажибаева С.Ж. Каузальные конструкции и их место в системе языка (на примере казахских каузальных полипредикативных конструкций). *Российский лингвистический ежегодник (РЛЕ)*. 2001. № 3. С. 143–150.

255. Тарасова Л.Д. Языковой статус причинной связи. *Филологические науки*. 1998. № 1. С. 50–55.

256. Теория функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Посессивность. Обусловленность / отв. ред. А.В. Бондарко. Спб. : Наука, 1996. 230 с.

257. Тер-Авакян Г.А. Значение и употребление предлогов во французском языке : пособие по грамматике для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва : Высш. шк., 1983. 240 с.

258. Теремова Р.М. Опыт функционального описания причинных конструкций. Ленинград : ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1985. 70 с.

259. Теремова Р.М. Функции причинных конструкций в современном русском языке. *Филологические науки*. 1989. № 3. С. 83–86.

260. Терешина Ю.В. Типология и межкатегориальные связи английских каузативных get-конструкций. *Вестник Удмуртского университета. Серия “История и филология”*. 2007. № 5–2. С.175–186.

261. Типология каузативных конструкций: морфологический каузатив / отв. ред. А.А. Холодович. Ленинград : Наука, 1969. 311 с.

262. Типология условных конструкций : сб. науч. тр. / ред. В.С. Храковский. Рос. акад. наук (Санкт-Петербург), Ин-т лингвистич. исслед., 1998. 582 с.

263. Тихонов А.Н. Части речи – лексико-грамматические разряды слов. *Вопросы теории частей речи: На материале языков различных типов*. Ленинград : Наука, 1968. С. 219–228.

264. Тищенко О.В. Концептуальна архітектоніка обрядових стереотипів : зіставний підхід. *Проблеми зіставної семантики* : зб. статей. Вип. 5 / відп. ред. О.О. Тараненко. Київ : КДЛУ, 2001. С. 15–18.

265. Трушкова Л.О. Лингвокогнитивное моделирование прототипической ситуации эмоционального состояния sadness. *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета*. Иркутск, 2011. № 3 (15). С.111–116.

266. Фабіан М.П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мові : монографія. Ужгород : Інформаційно–видавниче агентство “ІВА”, 1998. 255 с.

267. Фетисов О.В. Категориальная сущность каузальных отношений в русском и английском языках: дис. ... канд. филол. наук. Армавир, 2005. 169 с.

268. Філософські питання мовознавства / За ред. В.М. Русанівського. Київ: Наук. думка, 1972. 199 с.

269. Фортунатов Ф.Ф. Сравнительное языковедение: Общий курс Москва : Красанд., 2010. 184 с.

270. Фреге Г. Логические исследования. Томск : Водолей, 1997. www.hrono.ru/biograf/bio_f/fregeg.php

271. Фунтова Ю.С. Категорія часу у когнітивній лінгвістиці. *Вісник Черкаського держ. ун-ту. Філологічні науки*. 2001. Вип. 25. С. 55–59.

272. Хааг Э.-О. Функциональная типология и средства выражения причинно-следственных отношений в современном русском языке : дис. док. филос. по русскому языку. Тарту : Тартуский университет, 2004. 165 с.

273. Хаймович Б.С., Роговская Б.И. Теоретическая грамматика английского языка (на английском языке). Москва : Высш. шк., 1966. 299 с.

274. Харитоновна Г.А. Генезис категорії причинності за мовними даними. *Мовознавство*. 1986. № 3. С. 66–70.

275. Харитончик З.А. Способы концептуальной организации знаний в лексике языка. *Язык и структуры представления знаний* : сб. науч.-аналит. обзоров. Москва : ИНИОН РАН, 1992. С. 97–123.

276. Холонина Н.А. Сложноподчиненные предложения, выражающие причинно-следственные отношения: на материале русского и английского языков: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Воронеж, 2001. 23 с.

277. Хораськина Г.В. Синкретичные отношения обусловленности в разноструктурных языках: на материале русского и чувашского языков : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Чебоксары, 2006. 17 с.

278. Хоровець В. До питання про статус прийменників та їх особливості в англійській, українській та новогрецькій мовах. *Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Т.Шевченка* : зб. наук. пр. / гол. ред. В.С. Курило. Луганськ, 2013. № 14 (273). Ч. III. С. 281–287.

279. Хоровець В. Типологія причинності та особливості її мовної репрезентації. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. пр. / наук. ред. О.Д. Огуй. Чернівці : Видавничий дім “РОДОВІД”, 2014. Вип. 692–693: Германська філологія. С. 286–289.

280. Хоровець В. Місце прийменників зі значенням причини в прийменниковій системі новогрецької мови. *Одеський лінгвістичний вісник* : наук.-пр. журн. / гол. ред. Н.В. Петлюченко. Одеса, 2014. Вип. 4. С. 295–299.

281. Хоровець В.Є. Особливості структури й семантики прийменників зі значенням причини в англійській і новогрецькій мовах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія “Філологія”* : зб. наук. пр. / гол. ред. І.В. Ступак. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2014. Вип. 10. Т. 2. С. 111–114.

282. Хоровець В. Теоретичні засади дослідження адвербіальних прийменникових конструкцій. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: “Мовознавство”* : наук. журн. / відп. ред. Т.С. Пристайко. Дніпропетровськ, 2015. Вип. 21(2). Т. 23. № 11. С. 144–149.

283. Хоровец В. Опыт исследования семантических особенностей некоторых адвербиальных предложных конструкций (на материале украинского языка). *В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии* : сб. ст. по материалам LVII междунар. науч.-практ. конф. Новосибирск : Изд. АНС “СибАК”, 2016. № 2 (57). С. 79–88. ISSN 2309–3358

284. Хоровец В. Причинно-следственные связи в философии и лингвистике. *Актуальні проблеми науки та освіти*: матеріали XIII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ (м. Маріуполь, 4 лютого 2011 року). Маріуполь : Маріупольський державний університет, 2011. С. 324–325.

285. Хоровець В. До визначення статусу прийменниково-іменних груп *Актуальні проблеми науки та освіти*: матеріали XIV підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ (м. Маріуполь, 10 січня 2012 року). Маріуполь : Маріупольський державний університет, 2012. С. 182–184.

286. Хоровець В. До питання про статус прийменниково-іменних груп англійської та української мов. *Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських та германських мов і літератур*: матеріали XI Міжвузівської конференції молодих учених (Донецьк, 29–30 січня 2013 року). Донецьк : Донецький Національний університет, 2013. С. 186–189.

287. Хоровець В. До питання про статус прийменників. *Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій*: матеріали I Міжнародної наукової конференції (Маріуполь, 28–30 вересня 2012 року). Маріуполь : Маріупольський державний університет, 2012. С. 268–272.

288. Хоровець В. Структурно-семантичні особливості прийменників зі значенням причини в новогрецькій мові. *Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій*: матеріали II Міжнародної наукової конференції (Маріуполь, 25–27 вересня 2014 року). Маріуполь : Маріупольський державний університет, 2014. С. 158–161.

289. Хоровець В. Проблема взаємовідношення прийменника та відмінка. *Актуальні проблеми науки та освіти: матеріали XVI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ (м. Маріуполь, 31 січня 2014 року)*. Маріуполь : Маріупольський державний університет, 2014. С. 172–174.

290. Хоровець В. Проблеми дослідження прийменників на матеріалі англійської та новогрецької мов. *Сучасна філологія: теорія та практика: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 7–8 листопада 2014 року)*. Одеса, 2014. С. 152–155.

291. Хоровець В. Роль наслідкового компонента в ситуації внутрішньої причини. *Актуальні проблеми науки та освіти: матеріали XVIII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ (м. Маріуполь, 5 лютого 2016 року)*. Маріуполь : Маріупольський державний університет, 2016. С. 224–225.

292. Хоровець В. До питання про розмежування прийменникових еквівалентів та власне прийменників. *Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Маріуполь, 29–30 вересня 2017 року)*. Маріуполь : Маріупольський державний університет, 2017. С. 184–187.

293. Храковский В.С. Условные конструкции (опыт исчисления). *Теория функциональной грамматики: Локативность. Бытийность. Посесивность. Обусловленность*. Санкт-Петербург, 1996. С. 175–213.

294. Чейф У. Значение и структура языка. Москва : Прогресс, 1975. 432 с.

295. Чеп'якова І.Ю. Префіксальні дієслова просторового значення грецької мови у діяхронії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*. Харків, 2010. С. 16–21.

296. Чернейко Л.О. Представление о времени в повседневном и художественном сознании. *Категоризация мира : пространство и время* : материалы науч. конф. Москва : Диалог. МГУ, 1997. С.125–128.

297. Чесноков П.В. Логические и семантические формы мышления как значение грамматических форм. *Вопросы языкознания*. 1984. №5. С. 3–13.

298. Чудинов А.П. Семантическое варьирование русского глагола : учеб. пособие. Свердловск : Свердлов. ГПИ, 1984. 71 с.

299. Шанский Н.М., Тихонов А.Н. Современный русский язык в трех частях, часть II. Словообразование. Морфология. Москва : Просвещение, 1981. 270 с.

300. Шаранда А.Н. Сравнительная типология категории предлога [Текст] : (На материале нем., рус. и белорус. яз.). Минск : Наука и техника, 1981. 230 с.

301. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. 2-е изд. Ленинград : Учпедгиз, 1941. 620 с.

302. Шведова Н.Ю. Активные процессы в современном русском синтаксисе (словосочетание). Москва : Просвещение, 1966. 156 с.

303. Шibaкова Л.Г. Конструкция “В + имя существительное в винительном падеже” в современном русском языке: семантика и функционирование : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Челябинск, 2007. 174 с.

304. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка). Москва : Наука, 1973. 280 с.

305. Шустер А.Г. Категория следствия и средства ее реализации на разных ярусах синтаксиса в современном русском языке : дис. канд. филол. наук : 10.02.01. Армавир : Армавирский гос. пед. ун-т, 2005. 191 с.

306. Шустова С.В. Семантико-синтаксическая характеристика каузативной ситуации. Вестник ЧелГУ. 2008. №23. С. 170–174.

307. Шустова С.В. Каузативная ситуация. *Филологические науки*. № 3. 2006г. с. 97-101. [Электронный ресурс]. URL : http://rae.ru/fs/?section=content&op=show_article&article_id=1884
308. Щерба Л.В. О частях речи в русском языке. *Избранные работы по русскому языку*. М. : Учпедгиз, 1957. С. 63–84.
309. Щерба Л.В. Очередные проблемы языковедения. *Изв. АН. СССР, ОЛЯ*. Т. 4. Вып. 5. 1945. С. 173–186.
310. Щукіна І. Спеціалізованість причинових прийменників у трансформації. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. Випуск 12 / укл.: А. Загнітко (наук. ред.) та ін. Донецьк : ДонНУ, 2004. С. 64–68.
311. Юм Д. Сочинения: в 2-х т. Москва : Мысль, 1965. Т. 1. 847 с.
312. Якобсон Р.О. К общему учению о падеже: Общее значение русского падежа. *Избранные работы*. Москва : Прогресс, 1985. С. 133–175.
313. Яковлева Е.С. Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени и восприятия). Москва : Гнозис, 1994. 344 с.
314. Якубинский Л.П. История древнерусского языка. Москва : Учпедгиз, 1953. 368 с.
315. Ярцева В.Н. Контрастивная грамматика. Москва : Наука, 1981. 111 с.
316. Allen W.S. *Living English structure*. London, 1960. 372 p.
317. Allott R. Motor theory of language origin in relation to syntax. *Syntactic iconicity : The human dimension* / ed. M.E. Landsberg. Berlin, 2001. P. 133–158.
318. Altshuler D. ‘There is no neutral aspect’. *Proceedings of Semantics and Linguistic Theory*. 23. P. 40–62.
319. Baron N.S. *Language acquisition and historical change*. Amsterdam, New York, Oxford : NorthHolland Publishing Company, 1977. 320 p.
320. Beaver D., Emiel K. A partial account of presupposition projection. *Journal of Logic, Language and Information*. 2001. 10 (2). P. 147–182.

321. Bennett D.C. English prepositions. A stratificational approach. *Journal of Linguistics*. Cambridge University Press, 1968. Vol. 4. № 2. P. 153–172.
322. Bennett D. C. Spatial and Temporal Uses of English Prepositions. An Essay stratificational in Stratificational Semantics. London : Longman, 1975. 246 p.
323. Bissel Cl. Prepositions in French and English. New York, 1947. 253 p.
324. Bittner M. Concealed causatives. *Natural Language Semantics*. 1998. 7 (1). P. 1–78.
325. Blokh M.Y. Course in Theoretical English Grammar. Москва : Высш. школа, 2003. 421 с.
326. Bordelois I. Causatives : from lexicon to syntax. *Natural language and linguistic theory theory*. Dordrecht, 1988. Vol. 6, № 1. P. 57–94.
327. Brugman C. The Story of ‘over’: Polysemy, Semantics and the Structure of the Lexicon. New York, 1988. 103 p.
328. Close R. A. Reference Grammar for Students of English. L.: Longman Group Ltd., 1975. 352 p.
329. Comrie B. Language contact, lexical borrowing and semantic fields. *Languages in Contact* / eds. D.G. Gilbers, J. Nerbonne, J. Schaeken, J. Amsterdam; Atlanta : GA, 2000. P. 73–87.
330. Coventry K.R., Carmichael R., Garrod S.C. Spatial prepositions, object-specific function, and task requirements. *Journal of Semantics*. 1994. Vol.11. Issue 4. P. 289–309.
331. Coventry K.R., Carmichael R., Garrod S.C. Saying, Seeing, and Acting : The Psychological Semantics of Spatial Prepositions. New York : Psychology Press, 2004 . 97 p.
332. Cruse D. A note on English causatives. *Linguistic Inquiry*. 1972. Vol. 3. № 4. p. 520–528.
333. Cuyckens H., Dirven R., Taylor J.R. Cognitive Approaches to Lexical Semantics. Berlin, 2003. 502 p.

334. De Groot A.W. Les oppositions dans les systemes de la syntaxe et des cas. *Melanges de linguistiques offerts a Ch. Bally*. Geneve, 1939. P. 107–127.
335. Fillmore Ch.J. The future of semantics. *The scope of American linguistics*. Robert Austerlitz. Lisse, Peter de Ridder Press. 1975. P. 135–158.
336. Fries Ch. *The Structure of English*. New York, 1952. 145 p.
337. Fries Ch. Prepositions and prepositional phrases : a contrastive analysis *Approaches to prepositions* / ed. G. Rauh. Tübingen : Narr, 1991. P. 53–76.
338. Gries St.Th., Stefanowitsch A. Covarying collexemes in the into-causative. *Language, Culture, and Mind*. 2004. Stanford, CA: CSLI. P. 225–236.
339. Hans–Bianchi Barbara Die kausative Verbalperiphrase zwischen Grammatikalisierung und Sprachkontakt. DaF Werkstatt Beiheft 1//Halbjahreszeitschrift des Zentrums für die Didaktik der deutschen Sprache an der Universität Siena – Arezzo. – 2011. 67S. [Електронний ресурс]. URL : http://www.academia.edu/2580572/Die_kausative_Verbalperiphrase_zwischen_Grammatikalisierung_und_Sprachkontakt._Daf-Werkstatt_Beiheft_1_
340. Herskovits A. Semantics and Pragmatics of Spatial Cognition. *Cognitive Science*. 1985. Vol. 9. P. 341–378.
341. Herskovits A. *Language and spatial cognition : An interdisciplinary study of the prepositions in English*. Cambridge : Cambridge University Press, 1986. 132 p.
342. Holton D., Mackridge P., Φιλippάκη–Warburton E. Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας (μετάφραση Β. Σπυρόπουλος). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2009. 495 σ.
343. Jackendoff R. *Semantics and Cognition*. Cambridge : Cambridge University Press, 1993. 152 p.
344. Lakoff G. The invariance hypothesis: is abstract reason based on image–schemas? *Cognitive linguistics*. 1990. Vol. 1. №. 1. P. 39–74.
345. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press, 1980. 242 p.

346. Landau B., Jackendoff R. “What” and “where” in spatial language and spatial cognition. *Behavioral and Brain Sciences*. 1993. № 16. P. 217–265.

347. Langacker R. A view of linguistic semantics. *Topics in Cognitive Linguistics* / ed. Br. Rudzka-Ostyn Amsterdam, 1988. P. 49–90.

348. Langacker R. Prepositions as grammatical(izing) elements. *Leuvense Bijdragen*. 1992. № 81. P. 87–309. [Электронный ресурс]. URL : <http://cogprints.org/1558>

349. Lyons J. Semantics. Cambridge : Cambridge University Press, 1977. Vol. 1. 372 p.

350. Leech G. On the Theory and Practice of Semantic Testing. *Lingua*. 1970. Vol. 24. № 1. P. 343–364.

351. Lemmens M. Lexical perspectives on transitivity and ergativity. Causative constructions in English. Amsterdam ; Philadelphia : Benjamins, 1998. 268 p.

352. Lewis David K. Causation. *Philosophical Papers*. Vol. 2. Oxford University Press, 1986. P. 159–213.

353. Mathesius V. On some problems of the systematic analysis of grammar Prague : Travaux du Cercle Linguistique de Prague, 1932. 147 p.

354. Montague R. The proper treatment of quantification in ordinary English. *Approaches to Natural Language: Proceedings of the 1970 Stanford Workshop on Grammar and Semantics* / ed. Jaakko Hintikka. D. Reidel Publishing Co., Dordrecht, Holland, 1973. P. 221–242.

355. O’Hara T., Wiebe J. Preposition semantic classification via Penn Treebank and FrameNet. *Computational Natural Language Learning*. Edmonton, 2003. P.79–86. [Электронный ресурс]. URL : <http://portal.acm.org>

356. Oravec J. Slovenske predložky v praxi. Bratislava: Sloven. ped. nakl., 1968. 229 s.

357. Oravec J. Významová štruktúra prvotných predložiek. *Jazykovedný časopis*. 1968. 19. № ½. S. 41–49.

358. Prince E. The function of existential sentences in discourse. *Papers from the 14th Regional Meeting*. Chicago Linguistic Society. University of Chicago, 1978. P. 362–376.

359. Rauh G. *Approaches to Prepositions*. Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1991. 299 p.

360. Rauh G. On the grammar of lexical and non-lexical prepositions in English / ed. Zelinsky-Wibbelt. 1993 . P. 99–150. [Электронный ресурс]. URL : <http://books.google.com>

361. Reinhart T. Pragmatics and Linguistics: An Analysis of Sentence Topics. *Philosophica*. № 27. 1982. P. 53–94.

362. Rice S. Aspects of prepositions and prepositional aspect. *Issues in Cognitive Linguistics*. Berlin; New York, 1999. P. 225–247.

363. Russell B. Mr. Strawson on Referring. *Mind*. New series. 1957. Vol. 66. Issue 263. P. 385–389.

364. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman. 1985. 1779 p.

365. Saint-Dizier P. *Syntax and semantics of prepositions*. Toulouse, France: Springer, 2006. 332 p.

366. Shibatani M. *The Grammar of Causative Constructions: A Conspectus*. *Syntax and Semantics*. New York: Academic Press, 1976. Vol. 6. P. 1–40.

367. Shibsbye K. *A modern English grammar*. L., 1960. 342 p.

368. Simon H.A. On the definition of the causal relation. *The Journal of Philosophy*. 1952. Vol. 49. P. 517–528.

369. Stalnaker R. On the representation of context. *Journal of Logic, Language and Information*. 1998. Vol. 7. Issue 1. P. 3–19.

370. Sweet H. *A New English Grammar. Logical and Hictorical*. Oxford : Oxford University Press, 1958. 168 p.

371. Talmy L. How Language Structures Space. *Spatial Orientation: Theory, Research and Application*. New York : Plenum Press, 1983. P. 225–282.

372. Turner K. Defending semantic presupposition. *Journal of Pragmatics*. 1992. Vol. 18, P. 345–371.
373. Vandeloise C. Methodology and Analysis of the Preposition. *Cognitive Linguistics*. 1994. № 5. P. 157–184.
374. Voorst J. The semantic structure of causative constructions. *Studies in language*. Amsterdam. 1995. Vol. 19, № 2. P. 489–523.
375. Wierzbicka A. Semantics – Primes and Universals. N.Y. : Oxford University Press, 1996. 512 p.
376. Yates J. Ins and Outs of prepositions : a Guidebook for ESL Students. Oxford : Barron’s Educational Series, 1999 . 224 p. [Електронний ресурс]. URL : <https://portal.acm.org/poplogin>
377. Zuber R. Decomposition of factives. *Studies in Language*. 1977. Vol. 1. Issue 3. P. 407–421.
378. Κλαίρης Χ., Μπαμπινιώτης Γ. Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολειτουργική – Εποικοινωνιακή Γ΄ (Π.2) Τα Επιρρηματικά της Νέας Ελληνικής. Η εξειδίκευση του μηνύματος. Αθήνα: Εκδόσεις “Ελληνικά Γράμματα”, 2001. 276 ζ.
379. Νέοελληνική Γραμματική (της δημοτικής). – Ανατύπωση της έκδοσης του ΟΕΣΒ (1941) με διορθώσεις. Θεσσαλονίκη, 2005. 456 ζ.
380. Παπαναστάσιου Γ.Β. Εφαρμοσμένη Γραμματική της Δημοτικής και Συντακτικό. Δημοτικού – Γυμνασίου – Λύκειου και για Επιστήμονες. Δέκατη έβδομη έκδοση βελτιώμενη. Αθήνα: Εκδόσεις “Πρωτεύς”, 2009. 288 ζ.
381. Τσοπανάκης Α.Γ. Νέοελληνική Γραμματική (Τρίτη έκδοση). Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε., 1988. 838 ζ.
382. Χατζησαββίδης Σ. Γραμματική της Νέας Ελληνικής: Θεωρητικές Βάσεις και Περιγραφή, Τομος Α΄ (Φωνητική – Φωνολογία – Μορφολογία). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βανίας, 2009. 288 ζ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ТА ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

383. Загнітко А.П., Данилюк І.Г., Ситар Г.В., Щукіна І.А. Словник українських прийменників. Сучасна українська мова. Донецьк: ТОВ ВКФ “БАО”, 2007. 416 с.

384. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник. Москва : Наука, 1975. 720 с.

385. Новейший философский словарь / сост. и гл. н. ред. А.А. Грицанов. 7-е изд. переработанное и дополненное. Москва : Республика, 2001. 719 с.

386. Новогреческо-русский словарь: Ок. 67000 слов / И.П. Хориков, М.Г. Малев; под ред. П. Пердикиса, Т. Пападопулоса. Москва : Культура и традиции, 1993. 853 с.

387. Новый большой англо-русский словарь: В 3 т. / Ю.Д. Апресян, Э.М. Медникова, А.В. Петрова и др.; Под общ. рук. Ю.Д. Апресяна и Э.М. Медниковой. 3-е изд., стереотип. Москва : Рус. яз., 1999. 832.

388. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка / РАН. Ин-т русского языка им. В.В. Виноградова. 4-е изд. доп. Москва : Азбуковник, 1999. 944 с.

389. Словарь русского языка в 4 томах / под ред. А.П. Евгеньевой: Т.1–4 2-е изд-е. Москва : “Русский язык”, 1985-1988. URL: <https://www.slovari.ru/default.aspx?p=240>

390. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда ; АН УРСР, Ін-т мовознавства. Київ : Наук. думка, 1970–1980.

391. Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов / отв. ред. Н.Ю. Шведова Москва : ИЦ “Азбуковник”, 2007. 1175 с.

392. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. 4-е изд. Москва : Политиздат, 1980. 444 с.

393. Φιλοσοφικός λεξικό / Υπό επόχην Ι.Τ. Φρόλοβα. Μόσβα : Πολιτισμός, 1991. 6-ο έκδοση, επεξεργασμένο και επανημερωμένο. 560 σ.
394. Φιλοσοφικός λεξικό / Υπό επόχην Ι.Τ. Φρόλοβα. 3-ο έκδοση, επανημερωμένο. Μόσβα : Βιβλιοθήκη, 2003. 1280 σ. (Μόσβα εγκυκλοπαίδεια)
395. Φιλοσοφικός εγκυκλοπαιδικός λεξικό / γλ. επόχην Ι.Φ. Ιλνίτς, Π.Ν. Φεδοσέεβ, Σ.Μ. Κοβαλέβ, Β.Γ. Πάνοβ. Μόσβα : Σοβ. εγκυκλοπαίδεια, 1983. 840 σ.
396. Φιλοσοφικός εγκυκλοπαιδικός λεξικό / επόχην: Σ.Σ. Αβερνίτς, Ξ.Α. Αράβ-Ογλύ, Ι.Φ. Ιλνίτς και άλλοι. 2-ο έκδοση. Μόσβα : Σοβιετική εγκυκλοπαίδεια, 1989. 815 σ.
397. Φιλοσοφικός εγκυκλοπαιδικός λεξικό / Ε.Φ. Γυβσκόι, Γ.Β. Κοράβλεβα, Β.Α. Λυττσένκο. Μόσβα : ΙΝΦΡΑ-Μ, 1997. 576 σ.
398. American Heritage Dictionary of the English Language. [Electronic resource]. URL : <http://www.bartleby.com/61/48/Co564800.html>
399. Cambridge Dictionary. [Electronic resource]. URL : <http://dictionary.cambridge.org>.
400. Collins English Dictionary. [Millennium Edition]. Glasgow : HarperCollins Publishers, 1999. 1785 σ.
401. Longman Dictionary of English Language and Culture. LONGMAN, 1999. 1568 σ.
402. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. Danbury, CT : Lexicon Publications Inc., 1993. 1148 σ.
403. Oxford dictionary of English / επόχην Άγγυς Στέβενσον. Νέο Υόρκ: Oxford University Press, 2010. 2112 σ.
404. Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων: Ερμηνευτικό, ετυμολογικό, ορθογραφικό, συνωνύμων-αντιθέτων, κύριων ονομάτων, επιστημονικών όρων, ακρωνυμίων / Γ. Μπαμπινιώτης. Τετάρτη έκδοση. Αθήνα, 2012. 2032 σ.

405. Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων: Ερμηνευτικό, ετυμολογικό, ορθογραφικό, συνωνύμων-αντιθέτων, κύριων ονομάτων, επιστημονικών όρων, ακρωνυμίων / Γ. Μπαμπινιώτης. Τρίτη έκδοση. Αθήνα : Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε., 2008. 2032 σ.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Корпус української мови – <http://www.mova.info/corpus.aspx/>
2. British National Corpus — <http://www.natcorp.ox.ac.uk/> British National Corpus [Electronic resource] / Univ. of Oxford. Oxford, 1991 – 2007. Mode of access: <http://www.natcorp.ox.ac.uk>.
3. Corpus of Modern Greek – <http://www.web-corpora.net/GreekCorpus/>
4. Андрухович Ю. Московіада: Роман жахів. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 140 с.
5. Загребельний П.А. Роксолана : роман. Київ : “Рад. письменник”, 1980. 574 с.
6. Загребельний П.А. Диво. [Електронний ресурс]. URL: https://royallib.com/book/zagrebelniy_pavlo/divo.html
7. Galsworthy J. The Forsyte Saga. [Електронний ресурс]. URL: <https://ia802608.us.archive.org/11/items/forsytesaga00gals/forsytesaga00gals.pdf>
8. Fitzgerald F. Scott. Tender is the night. [Електронний ресурс]. URL: https://ebooks.adelaide.edu.au/f/fitzgerald/f_scott/tender/index.html
9. Fowles J. The collector. [Електронний ресурс]. URL: http://www.kkoworld.com/kitablar/con_faulz_kolleksiyachi-eng.pdf
10. Maugham W. Somerset. Theatre. [Електронний ресурс]. URL : <http://content.ikon.mn/banners/2015/4/9/1472/william-somerset-maugham-theatre.pdf>
11. Ασημακοπούλου Σ. Δίνη (συλλογή διηγημάτων). [Електронний ресурс]. URL: <http://androapkz.com/pureapps-Δίνη-Στέλλα-Ασημακοπούλου/com.automon.saita.ashmakopoulou.stella.dinh/>
12. Σουβατζής Ν. Αναχώρηση (συλλογή διηγημάτων). [Електронний ресурс]. URL: <http://www.openbook.gr/anaxwrisi/>
13. Walter-Κυρλίδου Φ., Αποστολοπούλου-Αναστασίου Β. Φριντα και Βικτώρια (αδελφότητα γυναικών). [Електронний ресурс]. URL:

<https://vivlio2net.files.wordpress.com/2014/02/cf86cf81ceb9cebdcf84ceb1-cebaceb1ceb9-ceb2ceb9cebacf84cf89cf81ceb9ceb1.pdf>